

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra studií občanské společnosti

Bc. Tereza Homolková

**Vývoj organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva v
Tunisku před a po prvních demokratických volbách**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Selma Muhič Dizdarevič, Ph.D.

Praha 2020

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím pramenů a literatury řádně citovaných a uvedených v seznamu literatury. Práci jsem nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.

V Praze dne 31.7.2020

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své diplomové práce, Mgr. Selmě Muhič Dizdarevič, Ph.D., za spoustu výborných rad a komentářů, skvělý přístup, ochotu a trpělivost. Také bych ráda poděkovala své rodině a svým kamarádům za podporu. Dále bych ráda poděkovala Mgr. Selmě Benyovszky za pomoc a skvělé rady v počátcích psaní mé práce.

Obsah

1. Úvod	7
2. Cíl práce.....	11
3. Konceptuální rámce	12
4. Tunisko – historický kontext	15
5. Organizace občanské společnosti zaměřené na práva žen	18
6. Vývoj politického systému za vlády prezidenta Zín Abidína bin Alího	19
7. Ženská práva před prvními demokratickými volbami	21
8. První demokratické volby v Tunisku – Jasmínová revoluce	23
9. Situace v Tunisku po prvních demokratických volbách až do roku 2018	26
10. Ženská práva po prvních demokratických volbách.....	27
11. Empirická část.....	30
11.1. Výzkumné otázky	30
11.2. Metodologický postup	31
11.2.1. Výzkumný design	31
11.2.2. Sběr dat a jejich zpracování	31
11.3. Hodnocení kvality výzkumu	33
11.4. Limity práce.....	34
11.5. Popis dat.....	35
11.6. Vývoj podoby a fungování organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva za vlády Zín Abidína bin Alího	36
11.6.1. Jak se vyvíjela podoba a fungování organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva za vlády Zín Abidína bin Alího?	52
11.7. Vývoj podoby a fungování organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva po prvních demokratických volbách	56
11.7.1. Jak se vyvíjí organizace občanské společnosti se zaměřením na ženská práva po prvních demokratických volbách?	71
11.8. Srovnání podoby a fungování organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva před a po prvních demokratických volbách	76
11.8.1. Jak se liší organizace občanské společnosti se zaměřením na ženská práva před a po prvních demokratických volbách?	83
12. Závěr.....	85
13. Seznam literatury:.....	87
13.1. Internetové zdroje	89
13.2. Zákony	90
13.3. Analyzované dokumenty	90

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá organizacemi občanské společnosti v Tunisku se zaměřením na ženská práva. Nejprve představuji konceptuální rámce, se kterými pracuji, a stanovuji si indikátory, na jejichž základě organizace posuzuji. Uvádím kontext, ve kterém se pohybují, popisují historii Tuniska a podobu práv žen v Tunisku. Zaměřuji se na období před prvními demokratickými volbami, tedy mezi roky 1987 a 2011, kdy vládl prezident Zín Abidín bin Alí. Dále se pak zaměřuji na období po prvních demokratických volbách, které proběhly v roce 2011, až do roku 2018. Následně fungování organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva v těchto dvou obdobích porovnávám. Hovořím o tom, s čím se organizace musí během svého fungování potýkat, co je ovlivňuje a na jaké problémy se v rámci ženských práv zaměřují. Informace a data sbírám za pomoci analýzy dokumentů, data následně analyzuji za pomoci otevřeného kódování.

Klíčová slova

Tunisko, občanská společnost, organizace občanské společnosti, demokratizace, organizace, ženská práva, volby, aktivismus

Abstract

In this master thesis I deal with civil society organizations in Tunisia with a focus on women's rights. Firstly, I present the conceptual frameworks I work with and I set the indicators on the basis of which I assess the organization. I present context in which organisations are operating, I describe the history of Tunisia and the state of women's rights in Tunisia. First I focus on the period before the first democratic elections, between 1987 and 2011, when president Zin Abidin bin Ali ruled. Then I move on to the period after the first democratic elections, which took place in 2011, until 2018. Subsequently, I compare the functioning of civil society organisations with a focus on women's rights in these two periods. I discuss what organizations have to deal with during their operation, what influences them and what problems they concentrate on within the framework of women's rights. I collect information and data using document analysis, and then analyze the data with open coding.

Key words

Tunisia, civil society, civil society organisations, democratisation, organisations, women's rights, elections, activism

1. Úvod

V rámci diplomové práce se zabývám vývojem organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva v Tunisku před a po prvních demokratických volbách, které proběhly v roce 2011.

Tunisko získalo nezávislost v roce 1956, kdy se stal prezidentem Habib Bourguiba, který vládl až do roku 1987. V roce 1987 pak prezidentský post převzal Zín Abidín bin Alí, který vládl až do počátku Jasmínové revoluce¹ v roce 2011. Vláda bin Aliho slibovala reformy a uvolnění režimu, ale tyto sliby zůstaly více méně nenaplněny (Zaki, 2007), čemuž se podrobněji budu věnovat v teoretické části diplomové práce. Podstatný přelom v Tunisku nastal na konci roku 2010, kdy se upálil na protest proti špatným životním podmínkám zelinář Mohamed Bouazizi², což vyvolalo vlnu revolucí na Blízkém východě (Kuhn, 2012) a následně na konci roku 2011 proběhly v Tunisku první demokratické volby (Mansri, 2016). Od té doby lze v Tunisku pozorovat výrazné pokusy o uvolnění situace kolem občanské společnosti. I přes to, že Tunisko je v dnešní době jednou z nejvíce demokratických zemí na Blízkém východě, lze zde pozorovat časté represe státu proti občanské společnosti (Mansri, 2016).

Vybrala jsem si Tunisko právě proto, že je jednou z nejvíce demokratických zemí na Blízkém východě (Mansri, 2016). Lze zde pozorovat po revoluci nejvýznamnější změny, především co se týče znaků demokracie, což je pro arabský kontext neobvyklé (Masri, 2017). Taktéž lze v Tunisku pozorovat znaky občanské společnosti již od roku 1920 a je tedy možné pozorovat její postupný vývoj. Zároveň, na rozdíl od jiných arabských zemí, je v Tunisku víc věnována pozornost ženským právům, které se zde postupně rozvíjejí (Masri, 2017).

¹ Jako Jasmínová revoluce je v Tunisku označována revoluce, která vyústila v demokratizaci Tuniska a vedla k prvním demokratickým volbám. Název je odvozen od národní Tuniské květiny, ovšem název jako takový se používá převážně v západních zemích, poprvé byl také použit v západních novinách (Noueihed, Warren, 2012). Na Blízkém východě je obvykle Jasmínová revoluce nazývána jen „Revolucí“ (Noueihed, Warren, 2012).

² Bouazizi kvůli špatné situaci v Tunisku byl nucen pracovat jako prodejce zeleniny ve vlastním stánku. Poslední kapkou před upálením pro něj bylo to, že mu bylo zabaveno jeho zboží, které prodával (Kuhn, 2012).

V první části píšu obecně o historickém kontextu Tuniska. Je podstatné zmínit, čím je Tunisko specifické, jaké jsou zde významné historické přelomy a čím je ovlivňována atmosféra v Tunisku jako takovém. V druhé části pak píšu obecně o organizacích občanské společnosti, které se věnují ženským právům.

Ve třetí části budu řešit vývoj za vlády prezidenta Zín Abidína bin Alího v období jeho vlády od roku 1987 do roku 2011. V této části píšu o tom, jak vláda Zín Abidína bin Alího vypadala a co pro ni bylo specifické. Zaměřuji se na jeho postoje a vztah k občanské společnosti. Dále se zmiňuji o náladě ve společnosti či jaké jsou možnosti pro svobodné vyjadřování, které je pro fungování občanské společnosti důležité. Zín Abidín bin Alí také navrhoval reformy pro občanskou společnost, které v této části taktéž uvádím. Taktéž zde zmiňuji to, jak vypadala práva žen v tomto období.

Ve čtvrté části se pak zaměřuji na přelom, který odděluje dvě mnou vybraná období – na první demokratické volby v Tunisku, které proběhly v roce 2011. Popisuji zde co k nim vedlo, co se začínalo měnit a taktéž jak tento „zlom“ probíhal.

V páté části diplomové práce se zabývám vývojem po prvních demokratických volbách v Tunisku, které se uskutečnily v roce 2011 až do roku 2018, který jsem vybrala z toho důvodu, že za tento rok by měly být veškeré statistiky již zveřejněné a měl by tak být přístup k datům, které budu potřebovat. Tato část je strukturována podobně jako třetí část. Jedná se opět o postoje k občanské společnosti a podobně. V třetí části a v páté části si vytvářím kontext, ve kterém se následně pohybuji a prohlubuji ho v empirické části diplomové práce. V těchto dvou bodech se zaměřím pouze na nejznámější fakta a základní kontext.

Dále následuje empirická část se samotným výzkumem. V této části podrobně hovořím o cíli práce a o výzkumných otázkách.

Výzkumné otázky jsem si stanovila tři. V rámci první výzkumné otázky se zabývám tím, jak se vyvíjela podoba a fungování organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva za vlády Zín Abidína bin Alího. Výstupem by mělo být to, jak vypadaly a fungovaly a čím se zabývaly organizace občanské společnosti se zaměřením na ženská práva za vlády prezidenta bin Alího, který byl u moci mezi roky 1987 a 2011.

Druhá výzkumná otázka se týká vývoje organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva po prvních demokratických volbách, které proběhly v roce 2011. Budu se zde zabývat obdobím od roku 2011 až do roku 2018.

Třetí výzkumná otázka řeší porovnání těchto dvou období a změn, které se zde vyskytly.

Výzkumné otázky mám více rozepsané v empirické části práce.

V empirické části také zmiňuji limity své práce a data (soubory), ze kterých čerpám. Popisuji zde metody, kterou k práci využívám a následuje samotná empirická práce a závěr.

V rámci své diplomové práce využívám analýzu dokumentů, které se vztahují ke dvěma obdobím, které jsem se rozhodla zkoumat z pohledu organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva a následně porovnat. Podrobněji se represím proti organizacím občanské společnosti budu zabývat v empirické části. Bude se jednat o kvalitativní výzkum a výzkumným designem mé diplomové práce bude případová studie, která se používá při zkoumání sociální reality s využitím různých zdrojů dat. Případová studie mi dovoluje se zaměřit na jeden specifický problém a výsledky takové studie lze následně dále aplikovat na podobné případy (Baxter, Jack, 2008).

V rámci diplomové práce pro definici organizací občanské společnosti využiji koncept Salamona a Anheiera (1997), kteří organizace občanské společnosti charakterizují tak, že se jedná o seskupení občanů se společným zájmem. Dále by případné uskupení mělo být dobrovolné, musí být oddělené od státu a samostatné a alespoň do malé míry institucionalizované (například pravidelné schůze). Pokud v rámci organizace vzniká zisk, tak musí být přerozdělován zpět do samotné organizace, ne mezi členy. Koncept Salamona a Anheiera (1997) využiji především proto, že se jedná o dost obecný koncept, který je snadno aplikovatelný na různé kultury a organizace občanské společnosti. Spousta konceptů je příliš specifických a často jsou načrtnuté pro danou občanskou společnost na nějakém území. Autoři ve své publikaci (1997) ukazují, že napříč různými státy nelze nalézt stejné organizace občanské společnosti, ale jejich strukturálně-operacionální koncept dovoluje v dané zemi identifikovat občanskou společnost a popsat jí, i když předem nevíme, jak taková občanská společnost v daném státě vypadá. Tento koncept je zaměřený na to, jak

dané organizace fungují a není omezený například právem, které nemusí přesně ukazovat to, jak organizace v dané zemi existují. Proto je tato definice nejvhodnějším ukazatelem při zkoumání organizací občanské společnosti v Tunisku během různých období. Dokáže se zaměřit přesně na fungování organizací občanské společnosti a dokáže nejpresněji zobrazit realitu v dané zemi.

Vzhledem k represím státu lze předpokládat fungování neformální občanské společnosti, která se může v Tunisku vyskytovat. V rámci své práce se zaměřuji na formální organizace občanské společnosti, jelikož na toto téma jsem v rámci své rešerše nasbírala dostatečné množství dat, které mohu využít. Při zaměření na neformální občanskou společnost bych neměla dostatečné množství dat, ze kterých bych mohla čerpat, a proto jsem se rozhodla zúžit své zaměření na organizace občanské společnosti, které vykazují alespoň některé formální znaky, i když svou roli hraje zajisté i neformální občanská společnost.

Podmínky pro organizace občanské společnosti budu také hodnotit na základě několika indikátorů, které Mansri (2016) považuje za vhodnou pro tuto geopolitickou oblast³. Konkrétně se jedná o podmínky pro vznik organizací, možnosti fungování organizací, přístup k finančním zdrojům, svobodu slova a svobodu sdružování. Na základě těchto indikátorů lze posuzovat nejen občanské organizace, ale i jiná občanská sdružení, které mohou v Tunisku fungovat například díky vysokému sociálnímu kapitálu (Mansri, 2016). Vybrala jsem toto rozdělení proto, že pochází od autora znalého daného prostředí, u něhož můžeme očekávat reflexi specifických historických, kulturních a sociálních podmínek Tuniska. Lze se domnívat, že tyto indikátory dokážou zachytit různé druhy organizací občanské společnosti. Jednotlivé kategorie, které Mansri (2016) zmiňuje, se dají přiřazovat ke kategoriím, které zmiňují Salamon a Anheier (1997), když hovoří o občanské společnosti a lze tedy tyto dva koncepty spojit dohromady.

Zároveň také využiji kritéria Organizace spojených národů, která stanovila genderové indikátory, které jsou zaměřené na relevantní témata, která se týkají rovnosti žen a mužů a posilování postavení žen (*Minimum Set of Gender Indicators*, 2013). Mám tak možnost v daném období pozorovat, na jaká témata se organizace občanské společnosti zaměřují a

³ Geopolitická oblast vyjadřuje specifickou kombinaci geografického prostoru a politických procesů (Hnízdo, 1995).

jak se zaměření na toto témata vyvíjí. Postupně se budu zaměřovat na organizace, které řeší zaměstnanost žen, vzdělanost žen, zdravotní stránku života u žen, podporu žen ve veřejné sféře a podporu práv žen (včetně zaměření na lidská práva – teda i na domácí násilí) (*Minimum Set of Gender Indicators*, 2013).

Kombinací Mansriho (2016), Salamonovo a Anheierovo (1997) kategorií a indikátorů OSN (*Minimum Set of Gender Indicators*, 2013) tak mohu vhodně pozorovat vývoj organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva ve sledovaných obdobích a následně je porovnat.

2. Cíl práce

Cílem práce je zmapovat vývoj organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva za dvě daná sledovaná období a následně tento vývoj porovnat. Celkově je prostředí, ve kterém občanské organizace v Tunisku fungují, jiné než v Evropě. Občanské společnosti zde existují v jiných geografických a politických podmínkách. Pokud se snažíme porozumět fungování občanské společnosti v této oblasti, tak je nutné poznat toto prostředí (v tomto případě formou studia literatury a již provedených výzkumů) a to, jak zde občanské organizace fungují. Použití výzkumů pro porozumění z evropské oblasti (či jiných oblastí) nemusí být dostačující – občanské společnosti v evropské oblasti fungují na základě odlišných politických procesů a fungují v jiném geografickém prostoru. Tato práce může být následně relevantní pro ostatní státy ve stejné geopolitické oblasti.

Taktéž samotná dvě sledovaná období, které porovnávám, jsou odlišná – před prvními demokratickými volbami mezi lety 1987 až 2011 za vlády prezidenta Zín Abidín bin Alího lze pozorovat odlišný vývoj a možnosti organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva než po prvních demokratických volbách od roku 2012 do roku 2018, kdy lze pozorovat měnící se prostředí, ve kterém organizace občanské společnosti fungují. Celá tato situace v Tunisku je velmi specifická – od roku 1987 až po rok 2018 a je zajímavé jí pozorovat a sledovat, jaká specifika se zde vyskytují. Vybrala jsem právě tyto dvě období, jelikož je rozdělují první demokratické volby, které znamenaly velké množství změn nejen v Tunisku a obecně začal existovat zájem občanskou společností, a i ženská práva více rozvíjet.

3. Konceptuální rámce

Za organizaci občanské společnosti považuji v rámci této diplomové práce organizace, které lze jako organizace občanské společnosti označit dle operacionální definice od Salamona a Anheiera (1997). Organizace občanské společnosti, dle jejich hlediska, musí být alespoň minimálně institucionalizována, což znamená, že zde existuje například znatelný rozdíl mezi členy a nečleny či zde existují pravidelné schůze. Dále musí být organizace soukromé a oddělené od státu (vliv státu být může, ale nesmí převažovat) a také musí být samostatné, sami mají mít moc rozhodovat. Organizace občanské společnosti musí fungovat na dobrovolnosti a možný zisk, který v rámci organizace občanské společnosti vznikl, musí být vložen zpět do chodu dané organizace (Salamon, Anheier, 1997).

Tuto definici ještě doplňuji definicí od Mansriho (2016), který organizace občanské společnosti charakterizuje pěti znaky. Prvním znakem jsou podmínky pro vznik organizace. Organizace se často potýkají s tím, že některé administrativní autority nedokážou udržet tempo s novými liberálními ustanoveními a stále existují mezery v zákonech, takže bude zajímavé poznatky z vzniků organizací pozorovat (Mansri, 2016). Druhým znakem jsou možnosti fungování organizací. Konkrétně se tento znak zaměřuje na profesionalizaci v organizacích, přístup k informacím či transparentnost (Mansri, 2016). Třetím znakem je přístup k finančním zdrojům. U financování je v této geopolitické oblasti složité to, že přístup k veřejným finančním zdrojům je komplikovaný a nové organizace často nemají šanci na tyto příspěvky dosáhnout. Financování ze zahraničních zdrojů je často obestřeno předsudky, jelikož v minulosti bylo často využíváno k praní peněz či k financování terorismu (Mansri, 2016). Organizace občanské společnosti se také velmi často v Tunisku setkávají s problémem, který se týká danění – daně jsou v Tunisku velmi složité a zvládá je počítat jen profesionální účetní (Mansri, 2016). Čtvrtým znakem je pak svoboda slova, která v Tunisku přišla právě po revoluci v roce 2011. Pátým a posledním znakem je pak svoboda sdružování, která by měla být garantována již před revolucí, nicméně vládnoucí autority často toto právo porušují (Mansri, 2016).

Jak zmiňuje Mansri (2016), organizace občanské společnosti v Tunisku jsou specifické tím, že zde existují rozsáhlé odborové svazy, svazy pracovníků, nevládní organizace pro

lidská práva či sportovní organizace – škála je v Tunisku opravdu široká⁴, což dokazuje i to, že Tunisko získalo za svou občanskou společnost v roce 2015 Nobelovu cenu za mír. Konkrétně Nobelovu cenu za mír získal takzvaný Kvartet pro národní dialog⁵, což je uskupení čtyř organizací, které se zasloužily o vybudování pluralistické demokracie v Tunisku po Jasmínové revoluci (Masri, 2017). Kvartet vznikl v roce 2013 a skládá se ze čtyř organizací – z Tuniského spolku právníků, Všeobecného tuniského svazu práce, Tuniské ligy na ochraňování lidských prav a Tuniského svazu průmyslu, obchodu a řemesel⁶ (Masri, 2017).

I v rámci této široké škály jsou znaky od Mansriho (2016) význačné, jelikož lze dle nich hodnotit všechny tyto druhy organizací, které v Tunisku fungují. Za nejpodstatnější znak Mansri (2016) považuje právě svobodu organizací, která členům společnosti umožňuje využít jejich práv a svobod. Nelze hovořit o demokratické společnosti, pokud je občanům odebíráno právo se svobodně vyjadřovat. Právě v tomto tkví cíl organizací občanské společnosti. Svoboda organizací pak umožňuje občanům zformovat takovou organizaci s ostatními členy, kteří smýšlejí podobně a snaží se docílit nějakého cíle. K tomu potřebují mít přístup k informacím a datům (Mansri, 2016).

Spojením těchto dvou teorií vznikají následující indikátory, dle kterých lze hodnotit organizace občanské společnosti v Tunisku:

1. Vznik organizace
2. Míra institucionalizace
3. Fungování organizace (možnosti fungování, soukromost organizace/oddělení od státu, samostatnost, dobrovolnost participace)
4. Financování organizace (vlození zisku zpět do organizace)
5. Svoboda slova a svoboda sdružování

(Mansri, 2016; Salamon, Anheier, 1997)

⁴ Z těch nejobsáhlejších konkrétně například Union générale tunisienne du travail nebo Union tunisienne de l'industrie, du commerce et de l'artisanat

⁵ Quartet du dialogue national

⁶ Ordre national des avocats de Tunisie, Union générale tunisienne du travail, Ligue tunisienne pour la défense des droits de l'homme, Union tunisienne de l'industrie, du commerce et de l'artisanat

V rámci své práce se věnuji organizacím občanské společnosti se zaměřením na *ženská práva*. Proto je nutné si stanovit, podle kterých kritérií budu určovat, že je organizace občanské společnosti na ženská práva zaměřená. Tyto kritéria pak mohu hledat v prvním i druhém období a četnost jejich výskytu porovnat a vidět tak, zda se organizace občanské společnosti zaměřené na ženská práva vyvíjí a jak. Rozhodla jsem se využít genderových indikátorů, které stanovila Organizace spojených národů (OSN) v roce 2013 a pravidelně je aktualizuje, aby byly relevantní pro dnešní svět. Poslední aktualizace proběhla v roce 2019 (*Minimum Set of Gender Indicators*, 2013).

Genderové indikátory stanovené OSN jsou zaměřené na relevantní témata, která se týkají rovnosti žen a mužů a také posilování postavení žen a tyto indikátory lze použít napříč zeměmi pro porovnání různých stupňů genderových statistik (*Minimum Set of Gender Indicators*, 2013). Proto mi přišlo vhodné tyto indikátory využít v mé práci. Můžu tak snadno hledat, zda v Tunisku v daném období figurují občanské společnosti zaměřené na podstatná témata, která se týkají ženských práv a mohu tak pozorovat jejich vývoj.

OSN své indikátory dělí do pěti skupin. Proto jsem těchto pět skupin přetvořila do pěti indikátorů, které mohu pozorovat v prvním i druhém období u organizací občanské společnosti a následně jejich výskyt porovnat:

1. Zaměření na zaměstnanost žen
2. Zaměření na vzdělanost žen
3. Zaměření na zdravotní stránku života u žen (především porodnictví a péče spojená se životem po porodu, včetně podpory žen po porodu; zahrnuji sem i specifické zákroky, které se mohou provádět na ženách z náboženských důvodů)
4. Zaměření na podporu žen ve veřejné sféře (podpora žen v politice, ve vysokých funkcích)
5. Zaměření na podporu práv žen (podpora zákonů, které dávají ženám rovné/rovnější šance, poukazování na zákony, které vedou k nerovnostem, zaměření se na lidská práva – řešení domácího násilí, násilí na ženách obecně, řešení problematičnosti některých zákonů)

(*Minimum Set of Gender Indicators*, 2013)

Relevanci některých těchto zaměření zmiňuje například i Grami (2008), která hovoří o tom, že kromě stanovování rozličných zákonů, byl pro rozvoj ženských práv v Tunisku pro ženy podstatný přístup ke vzdělání a zvyšování jejich gramotnosti. Taktéž je podstatné, že ženy v Tunisku mají možnost být mnohem více, než jen pečovatelkami o rodinu a o děti (Grami, 2008). Stávají se více součástí ekonomiky a mají možnost bojovat sami za sebe a vystupovat ve veřejné sféře (Grami, 2008). Tyto body, které byly dle Grami (2008) v Tunisku podstatné v minulosti, jsou dle OSN (*Minimum Set of Gender Indicators*, 2013) relevantní i v současné době, a proto jsem se rozhodla je využít.

Ve své diplomové práci srovnávám dvě období v historii Tuniska. Jako *první období* označuji období vlády prezidenta Zín Abidína bin Alího, který vládl od roku 1987 do roku 2011. Jako *druhé období* pak označuji období po prvních demokratických volbách. Časově se jedná o úsek od roku 2011 do roku 2018, kdy svou analýzu ukončuji, jelikož k roku 2019 a dále neexistuje prozatím dostatek materiálů, které tento rok popisují. Během druhého období se v čele Tuniska vystřídali tři prezidenti - Fuád Mebazá, který byl ve funkci dočasně, od odstupu Zin Abidín bin Alího do prvních demokratických voleb, dále Munsif Marzúkí, který zvítězil v prvních demokratických volbách a byl v čele Tuniska až do konce roku 2014, od roku 2014 do roku 2019 byl prezidentem Beji Caid Essebsi. Již mimo mé sledované období Essebsi zemřel, po jeho smrti byl krátkodobě prozatímním prezidentem Mohamed Ennaceur, a momentálně je prezident Kais Saied.

V rámci své diplomové práce využívám pojem *ženská práva*. Genderové spektrum je mnohem širší a nelze ho zjednodušovat pouze na dva binární gendery (ženské a mužské). Ovšem v této práci pojem ženská práva používám z toho důvodu, že neexistuje dostatek materiálů nasvědčujících tomu, že v Tunisku je rozsáhleji používáno širší genderové spektrum, které bych mohla využít. Pod pojem ženská práva tedy budu zahrnovat vše, co se týče práv žen v rámci rozdělení genderu na dva binární gendery.

4. Tunisko – historický kontext

Osídlení Tuniska lze datovat přibližně do dvanáctého století před naším letopočtem (Masri, 2017). Kultura Ašulí je první doložená kultura na tomto území (Bahboub, 2010).

Později zde sídlili Berberové a rozkládala se zde Kartaginská říše a samotné město Kartágo, které leželo na podobném místě jako dnešní hlavní město Tuniska, Tunis (Masri, 2017).

Na konci druhého a během třetího století našeho letopočtu se na území Tuniska šíří křesťanství (Bahbouh, 2010). Na přelomu sedmého a osmého století zde pak začíná probíhat islamizace a „*Tunisko je ovládnuto Araby a přičleněno k umajjovskému chalífátu z Damašku*“ (Bahbouh, 2010, s. 94). Následně zde probíhá arabizace a islamizace, kdy na tomto území vznikají mešity a vládne zde Arabská aristokracie, ovšem boje proti arabizaci přetrvávají (Bahbouh, 2010).

Od té doby až do devatenáctého století se na území Tuniska vystřídalo několik vůdců a byla zde různá uspořádání území. Tunisko zažilo během této doby několik úpadků kultury a hospodářství, hladomor, ale i doby politické stability, klidu a rozkvětu (Bahbouh, 2010).

V polovině 19. století je Tunisko oslabené – především kvůli choleře, a potýká se s finanční krizí a má ekonomické problémy (Bahbouh, 2010). V roce 1846 je zde zrušeno nevolnictví, a z toho důvodu do Tuniska přijíždí spousta mezinárodních vyslanců, aby se o zrušení nevolnictví něco přiučili (Bahbouh, 2010). V roce 1861 tu vzniká první ústava (Bahbouh, 2010). Nicméně kvůli svému oslabení se stává Tunisko cílem pro kolonizaci – ve finále se o obsazení Tuniska pře Francie a Itálie. Francie je nakonec rychlejší a v roce 1881 zde vzniká Francouzský protektorát a přímá francouzská nadvláda zde trvá až do začátku první světové války, do roku 1914 (Bahbouh, 2010). Po obsazení v roce 1881 neprojevovalo obyvatelstvo skoro žádný odpor, ten byl kladen především od kočovných kmenů, které se nacházely poblíž Sáhelu, ale i tak byla nutná přítomnost velkého počtu francouzských vojáků (Gombár, 1999).

V letech 1916-1917 v Tunisku propukají drobná povstání a následně vzniká strana al-Hizb al-hurr ad-dustúrí at túnisí, která se hned v dalším roce rozpadla a rozdělila se na dvě strany – na Islámskou stranu (al-Hizb al-islámí) a na stranu al-Hizb al-dustúrí (Bahbouh, 2010). Součástí strany al-Hizb al-dustúrí byl i budoucí prezident Bourguiba. V roce 1934 se strana al-Hizb al-dustúrí opět rozdělila na dvě strany, kdy se Bourguiba dostal do čela nově vzniklé strany Neo-Dustúr (nebo také strana Nové ústavy), která se převážně snažila o konec protektorátu. Během druhé světové války je Tunisko mezi léty 1942 až 1943 okupováno německou a italskou armádou a v roce 1943 je Tunisko obsazeno Spojenci (Bahbouh, 2010).

V roce 1954 získává Tunisko vnitřní autonomii s tím, že o zahraniční politiku a o vojenské základy se i nadále bude starat Francie (Bahbouh, 2010).

Důležitým zlomem v historii Tuniska je jeho osvobození od Francie a získání nezávislosti jako konstituční monarchie v roce 1956 (Bahbouh, 2010). V červenci 1957 je Tunisko prohlášeno za republiku a v roce 1959 vychází v platnost nová ústava (Bahbouh, 2010). Za prvního prezidenta byl následně zvolen Habib Bourguiba, který vládl až do roku 1987. Bourguiba byl autokrat, který si po tři generace udržoval moc především díky nepotismu a také soustředil výkonnou moc do prezidentství (Masri, 2017).

Pořádek v zemi Bourguiba udržoval především díky krokům, které porušovaly lidská práva – potlačoval svobodu a policie byla často násilnická. I přes to byl Bourguiba nazýván otcem Tuniska, jelikož vedl zemi k nezávislosti, pomohl k větší emancipaci žen a představil reformy školství, které měly vliv na celé generace Tunisánů (Masri, 2017). Tyto reformy stavily na práci některých dalších tuniských myslitelů, například na práci Tahara Haddada, který obhajoval ženská práva v kontextu islámské historie a Koránu. Díky těmto školským reformám nebylo školství zdaleka tak pod vlivem režimu a islámu, jako je tomu v jiných arabských zemích (Masri, 2017).

Za jeden z největších odkazů Bourguiby je považováno zlepšení úrovně života žen v Tunisku. Za jeho vlády získaly ženy více práv než v jiných arabských zemích, v některých volbách měly právo volit (Masri, 2017). V nové ústavě z roku 1959 je uvedeno, že jsou si všichni občané rovni (Bahbouh, 2010; The Constitution of Tunisia, 1959, čl. 6). Důležitým dokumentem byl takzvaný “Personal Status Code“, který začal platit v roce 1957 a zaručoval ženám mnoho práv a svobody, které do té doby neměly (Vericat, 2017). Pro Bourguibu bylo důležité, že ženy měly právo studovat, což mimo jiné pomohlo i ekonomice v Tunisku, kdy ženy mohly zastávat různé funkce, které po odchodu Francouzů zůstávaly neobsazené. Prohlašoval, že ženy, muži i děti by měli mít stejnou míru uznání, důstojnosti a respektu (Masri, 2017).

I když byl Bourguiba prohlášen za doživotního prezidenta, ve své funkci skončil v roce 1987, kdy doktoři prohlásili, že již není schopen svou funkci vykonávat. Jeho právoplatným nástupcem byl aktuální premiér, Zín Abidín bin Alí. (Masri, 2017).

5. Organizace občanské společnosti zaměřené na práva žen

V Tunisku lze pozorovat znaky organizací občanské společnosti již od roku 1920, kdy se začaly vznikat silné odborové svazy a také často probíhaly debaty společnosti na téma role státu v různých reformách (Masri, 2017; Kerrou, 2017). Občanská společnost byla ve svých počátcích velmi kontrolovaná, a proto se nejdříve nejvíce dařilo právě odborovým svazům a následně pak organizacím, které byly zaměřené na lidská práva (Kerrou, 2017).

Již v roce 1920 lze pozorovat vznik prvních organizací, které byly zaměřené na práva žen. Vzhledem k velké nerovnoprávnosti bylo pro ženy nutné, aby je v jejich snažení podpořili muži, nejčastěji z řad příbuzných – tak jim bylo umožněno se v organizacích angažovat (Arfaoui, 2007). V počátcích se organizace často zaměřovali především na podporu vzdělávání žen, protože v této době 9 z 10 žen neumělo číst. V následujících letech ženy bojovaly za zlepšení práv a často se také věnovaly charitě (Arfaoui, 2007).

V roce 1976 zde vzniká první organizace zabývající se lidskými právy v arabských zemích – Ligue tunisienne pour la défense des droits de l'homme. Tato organizace se především snažila o reformy zákonů týkajících se svobody slova či prodlužování zadržení. Fungování pro ně nebylo snadné, například v roce 1987 byl předseda organizace zatčen, protože dával rozhovory mezinárodním organizacím zabývajících se lidskými právy o situaci v zemi (Masri, 2017).

Vznik jedné z největších organizací zaměřené na práva žen byl již od začátku spjat se státem. Jednalo se o organizaci The National Union of Tunisian Women (UNFT), která musela „patřit“ politické straně Neo-Dustúr a závislost na státě jí doprovázela i dál během svého fungování (Arfaoui, 2007).

V průběhu let také sílil veřejný prostor spolu se sílením možností šíření zpráv – přes televizi či internet. To dovolovalo například i přes to, že se při nadvládě Francie velmi kontroloval veřejný prostor, šířit důležité informace ve společnosti (Kerrou, 2017).

Po nástupu bin Alího do funkce prezidenta vznikají v roce 1989 první dvě organizace zaměřené na ženská práva, které jsou samostatné. Jedná se o organizaci Association of Tunisian Women for Research and Development (AFTURD) a organizaci The Tunisian

Association of Democratic Women (ATFD). Vznikají také další organizace zaměřené na práva žen, ale nejsou tak samostatné (Arfaoui, 2007).

Při revoluci, po ukončení vlády prezidenta Zín Abidína bin Alího, stála občanská společnost mimo volební proces, a proto na ní nebylo hleděno jako nepříteli, nebyla totiž považována za součást žádné strany sporu, stála mimo tento spor (Kerrou, 2017). Jednou z hlavních součástí organizací občanské společnosti v této době je Všeobecný tuniský svaz práce, který sdružuje mnoho podstatných profesí (například učitele či doktory či obecně pracující obyvatelstvo), a který funguje v Tunisku po mnoho let a je vždy součástí všech důležitých politických a sociálních diskusí, které se týkají společnosti (Kerrou, 2017). Všeobecný tuniský svaz práce byl také součástí Kvartetu pro národní dialog, který pomohl vybudovat pluralistickou demokracii v Tunisku po Jasmínové revoluci, a který získal Nobelovu cenu za mír (Masri, 2017).

6. Vývoj politického systému za vlády prezidenta Zín Abidína bin Alího

Nástup Zín Abidína bin Alího jako prezidenta v roce 1987 byl Tunisany víceméně vítán, i když zde existovaly pochybnosti ohledně jeho schopností – před nástupem do prezidentské pozice fungoval jako premiér (Sadiki, 2002).

Tunisané doufali ve změnu a taktéž neměli možnost se zvolením Zín Abidína bin Alího do funkce něco udělat. Během prvních tří let se Zín Abidín bin Alí snažil zvýšit svou legitimitu a ukázat, že je proti autoritářství například tím, že propustil nejznámější politické vězně (Sadiki, 2002). Nicméně v roce 1997 se ukázalo, že ve vězeních je stále kolem 2000 politických vězňů. Poukázala na to místní pobočka Amnesty International, jejíž ředitel byl posléze uvězněn. Lze zde tedy pozorovat další z nenaplněných slibů bin Alího (Masri, 2017). Zín Abidín bin Alí také zavedl, že prezidentský post již nebyl celoživotní, ale prezident mohl být zvolen pouze třikrát vždy na pětileté období. Ale i to, stejně jako postupně více méně všechny své sliby, porušil. Během svého posledního pětiletého období v roce 2002 představil ústavní pozměňovací návrh, který mu dovoľoval zůstat prezidentem do konce jeho života (Masri, 2017).

Plány Zin Abidína bin Alího, které zmiňoval ve svých proslovech, zněly značně demokraticky. Sliboval politický pluralismus, který bude založen na velkém množství politických stran (Sadiki, 2002). Nicméně v praxi to tak již příliš nevypadalo. Režim i nadále vlastní demokratický proces. I když se jiné strany účastní voleb, tak nevyhrávají, země po tolika letech autoritářství nemá s tímto zkušenost (Sadiki, 2002; Miller, 2012b). Bin Alí dovolil novým politickým stranám se registrovat a účastnit se voleb, ale přesvědčil se o tom, že vyhraje jeho strana (Masri, 2017). Pro samotné občany byla toto nová zkušenost, se kterou se museli učit pracovat. Když po revoluci v roce 2011 proběhly první výzkumy, tak se ukázalo, že jen polovina zúčastněných dokáže jmenovat nějakou politickou stranu. Jen čtvrtina dotazovaných pak konstatovala, že má přehled o politických stranách a politickém dění v Tunisku. Ne že by neúspěch ležel na samotných občanech a stav Tuniska odrážel jen jejich neznalost – volby byly zmanipulované, aby se vítězem stala již vládnoucí strana (Miller, 2012b).

Kromě politických stran v Tunisku před rokem 2011 existovala především velká participace v odborových svazech, které měly přes šest set tisíc členů. Blízkost režimu však zabránila tomu, aby odborové svazy něco opravdu zmohly, co se režimu týče (Miller, 2012b). Nezávislé organizace občanské společnosti nebyly tolik rozšířené především kvůli omezení svobody slova a shromažďování a složité administrativě (Miller, 2012b). Miller (2012b) taktéž tvrdí, že právě nízká existence nezávislých organizací občanské společnosti mohla vést k tomu, že společnost v Tunisku ztratila zájem a přehled o politice. Slabá občanská společnost je taktéž často limitujícím faktorem pro demokratizaci, což lze pozorovat i v jiných státech na Blízkém východě, ale i jinde ve světě (Miller, 2012a).

Byly to nakonec radikální ekonomické reformy bin Alího, které vedly k Jasmínové revoluci. Reformy byly radikálnější než reformy jeho předchůdců, což vedlo k dobrým výsledkům v rámci makro ekonomiky (Masri, 2017). Tunisko má totiž silnou střední třídu s bohatým majetkem, který zvyšuje celkový ekonomický stav Tuniska (Miller, 2012b). Bin Alí se snažil o liberální ekonomiku volného trhu a snažil se o produkování výrobků pro vývoz, což posílilo střední a vyšší třídu. Nicméně miliony Tunisánů zůstávali bez práce a bez prostředků (Masri, 2017). Míra chudoby se sice za vlády bin Alího snižovala, ale stejně v době revoluce bylo v chudobě 30% populace. Chudí a často bez práce byli mladší lidé, zejména vysokoškoláci (Masri, 2017). Bin Alího školské reformy totiž způsobily vzdělání

více dostupné, a tedy tak i velké množství vystudovaných občanů, kteří se cítili podvedeni tím, že byli povzbuzováni v tom, aby vystudovali vysoké školy, a nakonec pro ně nebyla práce (Masri, 2017).

7. Ženská práva před prvními demokratickými volbami

Ve srovnání s ostatními arabskými zeměmi je Tunisko velmi liberální zemí, co se týče ženských práv. V roce 1956, s účinností od 1. ledna 1957, byl vydán takzvaný “Personal Status Code“, který ženám zaručoval spoustu práv a svobody (Vericat, 2017). Například se jednalo o zákaz polygamie a rozvod již nebyl náboženskou záležitostí a bylo přesněji řečeno, jak má rozvod vypadat (Vericat, 2017; Sfeir, 1957, čl. 18, 29-33). “Personal Status Code“ upravoval především vztah mezi mužem a ženou, který výrazněji zrovnoprávnil, i když se samozřejmě nejednalo o ideální stav. Například se svatbou museli souhlasit oba svatebčané a také ustanovoval, že se k sobě partneři musí chovat s úctou, což vylučovalo, že je žena podřízena muži (Sfeir, 1957, čl. 3, 23). Je nutné dodat, že vznik “Personal Status Code“ nebylo odpovědí na požadavky žen, ale politické rozhodnutí (Grami, 2008).

Tehdejší prezident Bourguiba také podporoval pracující ženy například tím, že zavedl ochranu pro pracující matky a bonusy pro narození dítěte. Byla zde také snaha zvýšit míru vzdělanosti mezi ženami (Vericat, 2017). I když nová ústava z roku 1959 stanovovala rovnoprávnost mezi všemi občany, tak reálně si muži a ženy nejsou rovni (Bahbouh, 2010). Tato ústava byla několikrát během let upravována, především kvůli délce vlády prezidenta a možností znovu kandidovat (*Constitutional history of Tunisia*, ©2016).

Tunisko se také stalo první zemí, kde byl umožněný potrat, v roce 1973 je ženám umožněno se rozhodnout pro potrat během prvních tří měsíců těhotenství. To, zda žena bude brát antikoncepci nebo půjde na potrat je na ženě samotné (Grami, 2008).

Bin Alí se snažil o větší participaci žen v politice a v roce 1988 vydal zákon, že všechny nové politické strany se musí snažit o vyrovnanost mezi ženami a muži. Byla zde snaha o to, aby ženy zastávaly i další vyšší rozhodovací funkce – například soudkyně či ministryně. V roce 1992 dokonce vzniklo Ministerstvo pro ženy a rodinné záležitosti, které vedla žena. Ženy také vedly Ministerstvo zdravotnictví či Ministerstvo životního prostředí. I když se výskyt žen ve veřejném prostoru zvětšoval, tak je nutno dodat, že nejdůležitější

pozice stále zastávali muži a ženy na svých pozicích neměly takovou moc (Vericat, 2017). Role žen v politice tak často dále zůstává pouze kosmetická a nemají příliš velké slovo při rozhodování (Grami, 2008).

Dle nově vydaných zákonů z roku 1997 je nutné, aby manžel a manželka se oba k sobě chovali uctivě a také bylo ze zákonů odstraněno, že manželka musí poslouchat manžela (Bahbouh, 2010). Ovšem patriarchální společnost je primárně zakotvená v rodinných hodnotách, je proto důležité řádné vzdělávání, které většinou bývá odrazovým můstkem pro ženy, které se pak dále věnují například prosazování a aplikaci zákonů spojených s právy žen či také upozorňují na mezery v zákonech – například k silné diskriminaci stále dochází v rámci dědických otázek (Grami, 2008). Aplikace zákonů zůstává problematická také například u domácího násilí, kdy je jeho páchání sice trestné, ale i nadále se v rodinách vyskytuje a tresty za něj příliš často nepřichází a ženy se ho často bojí i vůbec nahlásit. Podobným problémem je také sexuální obtěžování (Grami, 2008).

Od roku 2007 je nutné, aby bylo ženě při uzavření sňatku alespoň osmnáct let a také je povinná školní docházka od šesti let pro obě pohlaví (Bahbouh, 2010).

Zákony a reformy se často setkávaly s nepochopením a často byly v rozporu se zvyklostmi a hodnotami obyvatel. Proto bylo často třeba různých úprav a dodatků, aby bylo vše řádně vysvětleno a nebyly v zákonech mezery. Je zřejmé, že větším problémem než špatně nastavené zákony, je samotná společnost a její zvyky (Grami, 2008). Problémem také zůstává, že většina Tuniských mužů nepovažuje za důležité například to, aby manželé pomáhali v domácnosti a stále se vidí jako hlava rodiny, i když by si dle zákonů měli i na této rovině být muž a žena rovni. Také těžko snáší, že ženy jsou jim často konkurencí v zaměstnáních a že se stává, že ženy již poslušně netolerují jejich absolutní nadvládu. Ženy se tak i nadále setkávají se silnou diskriminací (Grami, 2008). Dle mého názoru je tedy patrné, že zákony mohou být nastavené pro rovnoprávnost žen, ale i nadále je třeba se snažit o opravdové dodržování a toleranci zákonů i při běžném životě, v čemž může mít důležitou roli právě i občanská společnost.

Dle Grami (2008) se také v moderní době často Tunisko potkává s tím, že některé ženy nemají zájem o rovná práva a jsou například i ochotné přijmout polygamii. Tuniské aktivistky původ těchto myšlenek přisuzují radikálním náboženským skupinám, které často

fungují v ostatních arabských zemích a ženy mohou tyto skupiny sledovat na internetu či v televizi nebo poslouchat v rádiu (Grami, 2008).

8. První demokratické volby v Tunisku – Jasmínová revoluce

Přelom v Tunisku nastal 17. prosince 2010, kdy se dvaceti šestiletý prodejce zeleniny Mohamed Bouazizi na protest upálil. Následně na popáleniny zemřel na začátku ledna (Kuhn, 2012). K protestu se Bouazizi uchýlil kvůli špatným životním podmínkám a poslední tečkou pro něj bylo to, že mu zabavili zboží. Jeho upálení vedlo k revolucím nejen v Tunisku, ale po celém Blízkém východě, což bývá označováno jako Arabské jaro (Kuhn, 2012). Samotná revoluce v Tunisku bývá na západě označována jako Jasmínová revoluce, podle národní květiny Tuniska. V Tunisku se tento název příliš neuchytil a používá se jen pojmenování "Revoluce" (Noueihed, Warren, 2012).

Upálení Bouaziziho předcházela vzrůstající nespokojenost obyvatel Tuniska. Tunisané byli především nespokojeni se zdlouhavou administrativou, kterou urychlil jen případný úplatek, se stavem bydlení, zdravotnictví či stavem silnic. V Tunisku byla vysoká nezaměstnanost – polovina absolventů vysokých škol byla bez zaměstnání (Noueihed, Warren, 2012). Velké zhoršení podmínek nastalo především dva až tři roky před upálením Bouaziziho. Korupce a nedostatek příležitostí pracovat rostli závratným tempem (Noueihed, Warren, 2012). Na vině však nebyla především ekonomická situace – HDP rostlo před rokem 2010 - ale velké politické represe, které lze v Tunisku pozorovat během celé vlády Zín Abidína bin Alího (Noueihed, Warren, 2012).

Jak jsem již zmiňovala v předešlé kapitole, tak ekonomická situace z pohledu HDP vypadala velmi dobře. V Tunisku existovala silná střední třída, která vlastnila auta či domy, což zvyšovalo celkový ekonomický stav Tuniska (Miller, 2012b). Ovšem ve skutečnosti dobrý stav většina obyvatel nepocítila – což vedlo následně k revolucím. Největším problémem Tuniska byla, jak jsem již zmiňovala, samozřejmě velká nezaměstnanost mezi absolventy vysokých škol. Dostupnost práce také záležela na postavení jedince k režimu a také například na náboženství, které jedinec vyznával (Miller, 2012b). Významné rozdíly taktéž existovaly v úrovni života na pobřeží a ve vnitrozemí. Na pobřeží totiž bylo možné těžit z turismu, který ve vnitrozemí nebyl tak rozšířený (Miller, 2012b).

Zákaz shromažďování byl často obcházen tak, že se lidé stávali členy organizací občanské společnosti – ať už se jednalo o profesní organizace či advokační skupiny (Noueihed, Warren, 2012).

Miller (2012a) ve svém textu hovoří o tom, že před tím, než revoluce vypukly, postrádalo - oproti podstatnému zbytku světa - Tunisko demokracii. Demokracie zde příliš nebyla v souladu se stávajícím režimem, který byl založen na autoritářství. Některé teorie nedostatek demokracie a předpokladů pro ni kladou na ropu, která je hybnou silou celého světa a pro autoritáře u moci není složité si za pomoci obchodu udělat přátele u těch, kteří by bez ropy autoritářský režim nepodporovali (Zakaira, 2005). Zakaira (2005) v souvislosti s ropou hovoří o tom, že autoritářský režim na Blízkém východě udržuje právě u moci i třída podnikatelů, jejichž majetek je ovšem založen na feudálním bohatství. Blízký východ pro nástup demokracie potřebuje opravdovou podnikatelskou třídu, kde není bohatství ani politická moc založena pouze na vlastnictví půdy.

Co se týče samotného islámu, tak Masri (2017) hovoří o tom, že Tunisko je specifické tím, že první dva prezidenti se snažili o mírnou sekularizaci, což je jeden z dalších důvodů, proč je v Tunisku větší prostor pro demokratizaci než v jiných arabských zemích.

Bouazizihovo upálení symbolizovalo frustraci a beznaděj nejen obyvatel Tuniska, ale i obyvatel jiných států na Blízkém východě. V těchto státech dokonce také docházelo k napodobení tohoto prvního upálení (Noueihed, Warren, 2012). Po upálení Bouazizihovo začala vlna protestů, kde protestující volali po konci korupce, kterou často považovali za prvotní problém. Na začátku protestů se protestovalo především například za zlepšení podmínek, za více pracovních míst či za svobodu, ale během pár dnů protesty sklouzly k tomu, že požadovali odvolání prezidenta a začaly se čím dál častěji vyskytovat nepokoje (Noueihed, Warren, 2012).

Vzhledem k cenzuře informace byly především sdíleny přes sociální sítě. Skupiny a účty na Facebooku a Twitteru čelily blokadám a smazáním (Noueihed, Warren, 2012). Spousta uživatelů byla i zatčena, což vedlo k ještě větším nepokojům. Sociální média byla během revolucí důležitá, nicméně v Tunisku nebyla až tolik využívána jako například v Egyptě, kde hojně sloužila i k organizaci protestů – což i v samotném Tunisku, nicméně ne v takovém množství (Miller, 2012b). V Tunisku sociální média spíše sloužila k podání

zprávy o tom, co se právě v Tunisku děje a informovala o tom jak ostatní občany Tuniska, tak zbytek světa. Zprávy z blogů od očitých svědků vysílal například i arabský televizní kanál al-Jazeera. Odtud se informace dostaly nejen do dalších arabských zemí, kde pomáhaly zažehnout jiskru revoluce, ale informovaly o tom, co se zde děje, celý svět (Miller, 2012b). Zajímavostí také je, že revoluce nejdříve vypukly v menších městech Tuniska ve vnitrozemí a dostaly se do hlavního města Tunisu až po celých jedenácti dnech. Lze zde pozorovat to, že ve vnitrozemí byla opravdu horší situace, co se týče kvality životního stylu a nezaměstnanosti (Miller, 2012b).

Zín Abidín bin Alí v prosloveh sliboval více pracovních míst a odsuzoval revoluční tendence a označoval je za terorismus, nicméně bez většího úspěchu (Noueihed, Warren, 2012). Vše nakonec vyústilo v to, že během ledna 2011 prezident Zín Abidín bin Alí odletěl ze země a útočiště našel, po tom, co ho ve Francii odmítli, v Saudské Arábii (Noueihed, Warren, 2012).

Premiér Ghannúší byl nucen vytvořit prozatímní vládu, kde členy nebyly osoby, které fungovaly v původním režimu (Noueihed, Warren, 2012).

Následovaly první demokratické volby, které proběhly v říjnu 2011. Do října 2011 úřadoval jako prezident Fuád Mebazá a prvním demokratickým prezidentem byl v říjnu 2011 zvolen Munsif Marzúki (Miller, 2012b).

V říjnu roku 2011 se také uskutečnily parlamentní volby. Do této doby existovalo pouze osm legálních politických stran, které se mohly účastnit voleb, i když jen čtyři strany získávaly pravidelně významný počet hlasů. U říjnových voleb bylo možné vybírat z více než sto dvaceti politických stran (Miller, 2012b). Největší počet hlasů získala strana Ennahda, celkem 41,4 %, zatímco další tři místa získali už pouze pod 15 % hlasů (Perkins, 2014). Jen však několik bylo známých u většího množství lidí a mohli tak získat významný počet hlasů. Samozřejmě i tak se jedná o úspěch a posun Tuniska k demokracii. Volby v roce 2011 lze označit za spravedlivé a svobodné (Miller, 2012b).

Se souvislostí se změnou režimu v roce 2011 je taktéž nutné hovořit o významném opozičním hnutí, které existovalo v exilu (Miller, 2012b). Popularitu potvrdila například i

značná výhra strany Ennahda, ve které figuroval Rashid Ghannouchi, který se po odchodu Zin Abidína bin Alího vrátil do země z exilu ve Francii (Miller, 2012b).

9. Situace v Tunisku po prvních demokratických volbách až do roku 2018

Po revoluci se však situace v Tunisku nijak neuklidňovala. Během roku 2012 se nová vláda musela potýkat se spoustou protestů, které se pokoušela potlačovat, které se týkaly především role islámu v politice a běžném životě (Abouaoun, 2019). Nová vláda začínala sestavovat novou ústavu, což vyvolávalo diskuse jak mezi těmi, kteří byli spíše pro sekulární vládu, tak i mezi těmi, kteří chtěli větší vliv islámu (Abouaoun, 2019).

V roce 2013 otrásla Tuniskem vražda dvou předních politiků. Za vraždu Belaida a Brahmího byli zatčeni salafističtí militanti, ale spousta lidí tento čin přisuzovala politické straně Ennahda, která byla v čele parlamentu (Abouaoun, 2019). Zavraždění politiků bylo dle mnohých názorů především vyvrcholení neklidu, které vznikalo kvůli tomu, že budoucnost byla i po revoluci stále nejasná (Perkins, 2014). Celý tento spor vyústil v to, že se k moci místo strany Ennahda dostala prozatímní vláda, která měla na starost zorganizovat nové volby, ze kterých měla vzejít vláda, která se postará o politické, ekonomické a sociální problémy země (Abouaoun, 2019; Perkins, 2014). S komunikací mezi politickými stranami pomáhalo již zmíněné uskupení čtyř organizací občanské společnosti, Kvartet pro národní dialog (Masri, 2017; Abouaoun, 2019).

Na konci roku 2014 byl ve volbách zvolen prezidentem Beji Caid Essebsi (Abouaoun, 2019). Mladí Tunisané ovšem nebyli s volbou příliš spokojeni a ekonomická situace v zemi se příliš nezlepšovala a zároveň se země stále potýkala s teroristickými útoky – například s medializovaným útokem v prázdninovém letovisku v Súse (Abouaoun, 2019). Během roku 2017 byly nejvýraznějšími problémy v Tunisku například rostoucí inflace a vysoká nezaměstnanost, která mimo jiné vedla i k Jasmínové revoluci v roce 2010 (Abouaoun, 2019; Noueihed, Warren, 2012). Jak v roce 2014, tak i v dalších letech byla ve volbách účast nízká, zvláště mezi mladými lidmi (Abouaoun, 2019).

V roce 2018 byla účast ve volbách nejnižší od roku 2011, což dle Abouaoun (2019) ukazuje, že Tunisko má stále před sebou poměrně dlouhou cestu. I když jsou volby demokratické, tak se Tunisko i nadále potýká s praktikami, které spíše připomínají původní režim. I když je občanská společnost jako taková silná, tak země na tom stále není ekonomicky příliš dobře a potýká se nejen s finančními problémy (Abouaoun, 2019).

10. Ženská práva po prvních demokratických volbách

Po revoluci se otázka ženských práv dostává ve větší míře do diskusí, ať už v oficiálních médiích či na internetu, v Tunisku vzniká větší prostor pro svobodnou diskusi (Grami, 2018). Stále se zde setkávají dva názory. Jeden je pro rovnost mezi muži a ženami a druhý přichází převážně od radikálních islamistů a považuje tuto rovnost za něco, co je proti islámu a co se snaží islám poškodit (Grami, 2018). Také to, že ženská práva byla prosazována státem již před revolucí a před prvními demokratickými volbami, často některé občany vedlo k myšlenkám, že je i feminismus nedemokratický a spojovali ho s režimem před revolucí (Grami, 2018).

V roce 2012 bylo zastoupení žen v zákonodárných orgánech a funkcích kolem 15 % a spousta aktivistek označovala všechna nařízení, které se těchto věcí týkají, za kosmetické a že se jen snaží vypadat demokraticky (Vericat, 2017). S prvními demokratickými volbami se opět dostala do debaty genderová rovnoprávnost, která s demokracií jako takovou souvisí. Komise⁷, která vznikla v roce 2011 a má pomáhat s tranzicí Tuniska k demokracii, se začala zabývat i ženskými právy (Vericat, 2017). Zabývala se například opět vyrovnaným zastoupením v politických stranách, kde měl být počet mužů a žen vyrovnaný. Ovšem již se neřešilo uspořádání v politických stranách – v soupiskách tak na prvních místech byli stále jen muži (Vericat, 2017).

V prvních demokratických volbách do nově vzniklého jednokomorového parlamentu bylo zvoleno 59 žen na celkových 217 míst, což je zhruba 27 %, což je procentuálně mírně nad průměrem než u jiných zemí například i v Evropě (Vericat, 2017; *Women in Parliament in 2012*, 2013). Pro srovnání v roce 2012 byl podíl žen v parlamentu ve světě průměrně na

⁷ *The High Commission for the Realization of the Revolution's Objectives, Political Reforms, and Democratic Transition*

hodnotě 20,3 %, co se týče Evropy, tak například v Řecku tvoří ženy 21 %, ve Francii 26,9 % a v České republice je to 17,3 % (*Women in Parliament in 2012, 2013*). Ženy měly zastoupení ve všech parlamentních výborech a vytvořily vlastní skupinu. (Vericat, 2017). Faktem ovšem zůstává, že ženy, které se snažily po revoluci kandidovat a zároveň prosazovat ženská práva a rovnoprávnost, byly často terčem útoků a jejich pokusy o rovnoprávnost byly považovány za pokusy o podryvání náboženských a společenských hodnot v Tunisku (Grami, 2018). Muži se často snažili, aby politické strany byly opět jen mužskou záležitostí (Grami, 2018). Po prvních demokratických volbách spousta organizací pořádala akce, které upozorňovaly na nutnost rovnosti práv žen a mužů (Vericat, 2017).

Klíčové bylo projednávání ústavy parlamentem v roce 2012. Po mnoha debatách a úpravách bylo nakonec do ústavy zaneseno, že muži i ženy mají rovná práva i povinnosti a jsou si rovni před zákonem (Vericat, 2017; *The Constitution of Tunisia*, 2014, čl. 21, 46). Do této doby bylo v ústavě nespécificky řečeno, že všichni občané jsou si rovni a mají rovná práva i povinnosti (Bahbouh, 2010; *The Constitution of Tunisia*, 1959, čl. 6). Také zde je řečeno, že se stát zaručuje, že občanům poskytne podmínky pro důstojný život a zaručuje svobodu pro občany a individuální a kolektivní práva pro všechny (Vericat, 2017; *The Constitution of Tunisia*, 2014, čl. 21). Existovaly připomínky, že bylo možné do ústavy více promítnout, jak bude stát rovnost monitorovat a kontrolovat, a také konkrétněji zmínit, o jaké konkrétní práva se jedná (společenská, politická, ekonomická, občanská, kulturní, rodinná) (Vericat, 2017).

O právech žen v rámci rodiny taktéž vznikaly diskuse, jelikož to je prostor, kde bývají práva žen často potlačována. Nejdříve v ústavě figurovalo to, že stát ručí za práva žen, ale zároveň i za zachování rodinné struktury. Také v ústavě bylo, že ženy jsou rovnými partnerkami mužů a zároveň je jejich role v rodinách doplňková (Vericat, 2017). Lidé měli často dojem, že žena a muž si jsou rovni před bohem, nicméně ve společnosti mají odlišné role a rovni si nejsou (Grami, 2018). Tyto body byly kritizovány především proto, že byly neurčité a působily manipulativně. Po mnoha nátlacích, především od občanské společnosti, byly tyto texty v ústavě změněny na jednoduché: „Stát se zavazuje chránit vzniklá práva žen

a pracovat na jejich posílení a rozvoji.“⁸ (Vericat, 2017, s. 23; *The Constitution of Tunisia*, 2014, čl. 46) (překlad autorky).

V rámci ústavy byla také povzbuzena participace žen v politice (a nejen tím, že mohou volit). Například je v ní uvedeno, že se i žena může stát prezidentkou či být volena do různých rad (Vericat, 2017; *The Constitution of Tunisia*, 2014, čl. 34, 46, 74).

Pro srovnání lze říct, že ústava z roku 2014 je přesnější než původní ústava. V ústavě z roku 2014 zmiňuje pohlaví v souvislosti z rovnoprávností a taktéž konkrétně hovoří o ochraně ženských práv a odstraňování násilí na ženách. Původní ústava sice zmiňuje rovnoprávnost mezi občany, ale ústava z roku 2014 již hovoří přímo o ženách, což je zásadní (Norbakk, 2016).

Období po prvních demokratických volbách je plné demonstrací, kde ženy vyjadřují svůj názor na útlak, kterého se jim často dostává bez ohledu na to, co říkají zákony (Grami, 2018). Také volají po úpravách mnoha zákonů, které nejsou rovnoprávné. V Tunisku se v tomto kontextu právě setkávají dvě vlny – vlna moderního přístupu (snahy o demokratizaci a rovnoprávnost) a vlna tradičního přístupu a zpátečnictví – sem spadá i vliv islámského náboženství, i když Tunisko je v tomto směru více sekularizované než zbytek arabského světa, tak právě ze zbytku arabského světa se sem tyto vlivy často dostávají a prohlašují, že genderová rovnost poškozuje islám. Ženy se tak často setkávají s diskriminací, i když zákony hovoří jinak (Grami, 2018; Vericat, 2017).

Největší problémy, o kterých se mluví v souvislosti s právy žen, je například otázka dědictví, kde se uplatňují přístupy Koránu a žena je v tomto případě v nevýhodě. Také pokud si žena s Tuniským občanství vezme muže, který toto občanství nemá, tak muž nezískává občanství automaticky – záleží například na tom, zda je muslim a zda mluví arabsky, i když v opačném případě získání občanství automaticky funguje (Norbakk, 2016). Problémem také zůstává přidělení péče o děti po rozvodu či výše platů a zaměstnanost žen. I když je násilí na ženách trestáno zákonem, tak se s tímto problémem stále velké množství žen potýká (Norbakk, 2016).

⁸ “The state commits to protect women’s accrued rights and work to strengthen and develop those rights.”

Lze tedy říct, že ženská práva po prvních demokratických volbách formuje hlavně změna ústavy. Dle Vericat (2017) jsou úpravy v ústavě krokem dopředu, ale jak říkají i mnozí tunišští aktivisté a tuniské aktivistky, tak jsou velké rozdíly v tom, co je psáno a v tom, co je ve finále praktikováno. I když jsou zákony či ústava často nastaveny ve prospěch žen, tak společenské a kulturní aspekty často přispívají k tomu, že i nadále v Tunisku dochází k diskriminaci žen (Vericat, 2017; Norbakk, 2016).

11. Empirická část

11.1. Výzkumné otázky

** Jak se vyvíjela podoba a fungování organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva za vlády Zín Abidína bin Aliho?*

Tato otázka by měla zodpovědět, jak vypadaly a jak fungovaly a čím se zabývaly organizace občanské společnosti se zaměřením na ženská práva za vlády prezidenta bin Aliho mezi roky 1987 a 2011. Bin Alí sliboval reformy a uvolnění režimu, ale jeho sliby zůstaly více méně nenaplněny (Zaki, 2007). Je tedy zajímavé sledovat, jaké pokusy se v Tunisku za období jeho vlády objevovaly, jaké organizace občanské společnosti se zaměřením na ženská práva existovaly či neexistovaly a s jakými překážkami se musely potýkat.

** Jak se vyvíjí organizace občanské společnosti se zaměřením na ženská práva po prvních demokratických volbách?*

Tato otázka by měla odpovědět na to, jak se začaly měnit (a pokud vůbec) organizace občanské společnosti se zaměřením na ženská práva po prvních demokratických volbách v roce 2011 až do roku 2018 a zda a jak se mění.

** Jak se liší organizace občanské společnosti se zaměřením na ženská práva před a po prvních demokratických volbách?*

Srovnání organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva za období od roku 1987 do roku 2011 a následně za období od roku 2011 do roku 2018.

11.2. Metodologický postup

11.2.1. Výzkumný design

Bude se jednat o kvalitativní výzkum a výzkumným designem mé diplomové práce bude případová studie. Případová studie se využívá v momentě, kdy zkoumáme sociální realitu s využitím různých zdrojů dat a výsledky takové studie lze následně dále aplikovat na podobné případy (Baxter, Jack, 2008). Případová studie mi dovoluje se zaměřit na jeden specifický problém. Závěry mé diplomové práce by mohly být využité i na jiné státy Blízkého východu a to proto, že i když je Tunisko specifické, tak ostatní státy v geopolitické oblasti by se mohly potýkat s podobnými situacemi jako Tunisko, proto může být v budoucnu zajímavé vývoj porovnávat. Je zde zkoumána specifická realita, proto je případová studie nejvhodnější. Konkrétně se bude jednat o deskriptivní případovou studii, která se používá k popisu jevu v kontextu (Mareš, 2015).

11.2.2. Sběr dat a jejich zpracování

Informace a data budu sbírat za pomoci analýzy dokumentů. Analýzu dokumentů Miovský (2009) charakterizuje jako výzkumnou strategii, která se zakládá na tom, že analyzuje materiál, který již existoval před začátkem výzkumu. Nebyly vytvořeny výzkumníkem za účelem tohoto daného výzkumu, i když v jiných případech výzkumník tyto texty vytvářet a analyzovat může (Bowen, 2009). Dle Bowena (2009) se jedná o systematický postup, který pomáhá pochopit daný problém. Lze zkoumat materiály a texty nejrůznějšího druhu, samotná analýza se vyznačuje „rozmanitostí svého záběru a rozhodující místo v ní zaujímá kvalitativní interpretace“ (Miovský, 2009, s. 99). Výzkumným vzorkem pak tedy budou dokumenty, které se týkají občanské společnosti v Tunisku, a tedy samotné Tunisko.

Dle Miovského (2009) je nutné si na začátku analýzy stanovit, co bude v rámci dané analýzy považováno za dokument. K analýze využiji odborné články o problematice, statistiky, informace z neziskových organizací o dané problematice a podobně.

Dokumenty budu hledat na internetu, v knihovnách, v internetových zahraničních knihovnách, na webových stránkách daných organizací a podobně. Po shromáždění je nutné dokumenty zrevidovat, zda se neukázalo, že jsem nevěděla o existenci nějakého druhu dokumentu, který by byl pro výzkum důležitý či zda neexistují také další místa, kde dokumenty sehnat (Miovský, 2009). Pokud se něco takového ukáže, pak budu pokračovat ve sběru dokumentů. Následně dokumenty zhodnotím, viz kapitola o hodnocení kvality výzkumu. Následně začnu dokumenty analyzovat.

Výhodou analýzy dokumentů je to, že ze strany výzkumníka zde je nejmenší pravděpodobnost, že budou tyto materiály ovlivněny, jelikož se většinou výzkumník nepodílí na jejich vzniku (Miovský, 2009).

V dokumentech budu sledovat, jaké možnosti měla/má občanská společnost na základě předem definovaných indikátorů (viz výše Mansri, 2016 a Salamon, Anheier, 1997), jak občanská společnost fungovala a funguje a jak občanská společnost vůbec vypadala a vypadá a v jakých momentech si rozvíjela či naopak upadala (viz výzkumné otázky). Konkrétně se soustředím na občanskou společnost se zaměřením na ženská práva. Nicméně i s tímto zaměřením je nutné pozorovat podmínky pro fungování občanské společnosti jako takové.

Během analýzy jsem používala otevřené kódování. Dle Švaříčka a Šed'ové (2007) lze otevřené kódování využívat při kvalitativních výzkumech a jedná se o činnost, která analyzovaný dokument rozkládá na jednotlivé jednotky libovolné velikosti – v mém případě se nejčastěji jednalo o odstavce či věty. Každé jednotce jsem vždy přidělila kód na základě významu, který nesla a následně si umístění této jednotky poznamenala do tabulky. Dalším krokem je dle Švaříčka a Šed'ové (2007) rozdělení jednotlivých kódů do kategorií. V mém případě jsem si kódy rozdělovala do kategorií, které jsem následně přiřazovala k jednotlivým indikátorům, které jsem již stanovila (viz konceptuální rámec).

Dále je nutné kategorizovaný seznam kódů přenést do textu, který zodpoví výzkumné otázky (Švaříček, Šed'ová, 2007). Pro to jsem se rozhodla využít techniku „vyložení karet“. Při této technice „výzkumník vezme kategorizovaný seznam kódů, kategorie vzniklé skrze otevřené kódování uspořádá do nějakého obrazce či linky a na základě tohoto uspořádání sestaví text tak, že je vlastně převyprávěním obsahu jednotlivých kategorií“ (Švaříček,

Šed'ová, 2007, s. 226). V mém případě tedy za pomoci jednotlivých kategorií, které přiřadím k jednotlivým indikátorům, převyprávím podobu a fungování organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva v prvním či druhém období a ve třetí výzkumné otázce tyto dvě období porovnám.

11.3. Hodnocení kvality výzkumu

Disman (2009) hovoří o validitě a reliabilitě měření. Validní výzkum je takový, který „měří skutečně to, co jsme zamýšleli měřit“ (Disman, 2009, s. 62). U analýzy dokumentů je třeba posuzovat relevanci a kvalitu daných zdrojů informací vůči cílům, které výzkum má (Nováková, 1972 in Miovský, 2009). Nováková (1972 in Miovský, 2009) hovoří o několika kritériích, které nám pomohou udržet validitu měření. Zaručí tak to, že z dokumentů, které jsem vybrala k analýze, lze skutečně měřit to, co měřím.

První kritérium relevantní k mému výzkumu je to, že je třeba se zaměřit na druh dokumentu, je třeba hodnotit vzdálenost autora a tématu, o kterém píše (Nováková, 1972 in Miovský, 2009). V mém případě jde o to, abych měla informace o tom, kdo zkoumaný dokument napsal, zda například autor pochází z Tuniska či se jedná o zahraničního pozorovatele. Také se zaměřím na to, kdy dokument vznikl a o jaké době autor píše.

Dalším důležitým kritériem je také intence dokumentů. Zaměřit se na to, zda dokument nevznikal z účelu, který by mohl poškozovat data (Nováková, 1972 in Miovský, 2009). V mém případě jde o zaměření se například na to, zda texty nefigurovaly jako propaganda v rámci režimu.

Třetím kritériem validity měření je samotný původ dokumentů, pokud dokument vznikl v době, kdy byla nějaká omezení, tak je nutné to brát v potaz (Nováková, 1972 in Miovský, 2009).

Všechny tři kritéria spolu úzce souvisí a v kontextu Tuniska je třeba je brát v zřetel, i když je pochopitelné, že nelze vyloučit jakékoliv ovlivnění či účelovost dokumentů.

Texty, které analyzuji, jsou psané jak zahraničními autory a autorkami, tak tuniskými autory a autorkami. U zahraničních autorů se lze často setkat s tím, že spolupracují s aktivistkami, tudíž lze předpokládat, že jejich informace nebudou vysazené z kontextu.

Spousta autorů a autorek také čerpá z rozhovorů s aktivistkami či prováděli výzkum právě v té dané oblasti. U každého textu jsem se na autora zaměřila a pátrala jsem po tom, o koho jde a čím se zabývá, nikde mi nepřišlo patrné, že by se mohl autor snažit o záměrnou úpravu dat. O čemž také vypovídá to, že žádný z textů si neodporoval, všechny byly v podobném duchu a žádná informace nebyla protichůdná. U některých textů je i uvedeno, že nebyly sponzorovány žádnou organizací, a tedy mají možnost být nestranné.

Co se týká roku vydání, tak zde figurují texty, které byly vydané před revolucí i po revoluci. Texty, které píšou o předrevolučním období, se v informacích shodují, ať jsou psané v jakékoliv době, spíše se ale setkávám s texty, které byly psané až po revoluci, kdy již bylo prostředí uvolněnější a byla možnost se svobodně vyjádřit. Texty jsou často psané autory a autorkami, které sice pochází z Tuniska, ale žijí v zahraničí, a mohou se vyjadřovat svobodněji, ale stále jsou s aktivistkami v kontaktu.

U webových stránek organizací čerpám především informace o jejich aktivitách a zaměření, tudíž lze předpokládat, že tyto informace budou pravdivé, vše je ve většině případů doloženo i fotografiemi či reporty.

Celkově hodnotím texty jako kvalitní a relevantní k danému tématu a jejich kvalita a záměr autorů by neměl data nijak významně ovlivnit.

„Reliabilní měření je takové měření, které nám při opakované aplikaci dává shodné výsledky, pokud se ovšem stav pozorovaného objektu nezměnil“ (Disman, 2009, s. 62). Zde má výhodu analýza dokumentů, jelikož dokumenty jsou stále stejné a nedochází k jejich změně. Může dojít pouze ke změně postoje výzkumníka, který se bude nacházet v jiném kontextu, než zkoumané dokumenty (Miovský, 2009).

11.4. Limity práce

Z rešerše literatury vyplývá to, že prakticky veškerá literatura je vždy dostupná v angličtině či má anglický překlad, nicméně se samozřejmě vyskytují články v jazycích, kterými nedisponuji a v tom vidím omezení mé práce. Obsáhlost literatury, která je psaná v angličtině, je dle mého názoru dostačující a ve velkém množství.

Při analýze bude třeba si dávat pozor na dokumenty, které by mohly zkreslovat daný pohled na věc a mohly by být citově zabarvené. Je třeba rozumět tomu, že jsou dokumenty rozmanité a mohou být i mnohoznačné, mohou se tam setkávat různé vlivy, u kterých se může stát, že nebudou vždy postřehnuty a reflektovány (Miovský, 2009).

U analýzy dokumentů je třeba brát na vědomí, že u starších textů se vlivem času ztrácí informace o kontextu a může tak docházet k chybným interpretacím (Miovský, 2009). Tomu se snažím vyvarovat tím, že jsem v rámci teoretické části provedla rešerši jednotlivých období, kterými se zabývám, abych v rámci možností lépe pochopila daný kontext, ve kterém občanskou společnost zkoumám.

Je poměrně limitující to, že spousta organizací občanské společnosti nedisponuje funkčními webovými stránkami, tedy často nelze zjistit informace právě od dané organizace, ale informace například o aktivitách jsem nucena zjišťovat z jiných zdrojů, i když ideálním zdrojem by byla samotná organizace. Některé dostupné stránky nemají anglickou verzi (jen francouzskou a arabskou), tudíž jsem byla nucena překládat konzultovat s osobou, která mluví francouzsky. Nicméně se jedná pouze o jednotky případů (z celého množství analyzovaných dat jsou to dvě webové stránky), přeložené informace jsem našla i v jiných zdrojích, tudíž je bezpečné říct, že existence pouze francouzské (a arabské) variace stránek, není značným limitem výzkumu.

11.5. Popis dat

Ve své práci využívám několik druhů dat. Nejčastěji se jedná o odborné texty zahraničních a tuniských autorů a autorek, které popisují danou dobu či organizace. Autoři a autorky často spolupracují nebo přímo jsou i aktivisty a aktivistkami, které se v daném dění objevují. Také vychází často z výzkumů v dané oblasti či z rozhovorů s aktivistkami a aktivisty.

Dalším druhem zdrojů, které využívám, jsou webové stránky daných organizací. Všechny stránky, se kterými jsem se setkala, jsou pravidelně aktualizované a lze tedy předpokládat, že data jsou aktuální. Využívám především informace o aktivitách a zaměření organizací, o těchto aktivitách se často dočítám i v dalších zdrojích.

Využívám i webové stránky organizací, které zastřešují větší množství organizací občanské společnosti a které hovoří o jejich aktivitách či zaměření.

V souvislosti s kontextem, kdy je online aktivismus v Tunisku důležitý, jsou důležité i internetové a blogové články aktivistek i jiných autorů a autorek, které také využívám. Vždy se zaměřuji na autora či autorku, od kterých daný článek je, abych rozuměla tomu, z jakého pohledu jejich text vychází.

V následujících částech mé práce používám překlady vybraných úryvků zkoumaných dat. Pokud není uvedeno jinak, tak se u anglicky psaných textů jedná o můj vlastní překlad. Dále ve shrnutí, ve srovnání a v závěru vychází mé poznatky ze zdrojů, které jsou řádně citované v předchozích částech, a tudíž je již znovu, v rámci přehlednosti textu, necituji.

11.6. Vývoj podoby a fungování organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva za vlády Zín Abidína bin Alího

V této kapitole se zaměřuji na zodpovězení výzkumné otázky „*Jak se vyvíjela podoba a fungování organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva za vlády Zín Abidína bin Alího?*“. V datech hledám relevantní informace, které spadají do sledovaného období, tedy mezi lety 1987 a 2011.

Co se týče vzniku organizací, tak lze z dat pozorovat, že mezi rokem 1987 a rokem 2011 se tento proces vyvíjel. Nejvíce organizací vznikalo po nástupu bin Alího k vládě, především během prvních dvou let, kdy se bin Alí pokoušel být demokratičtější než jeho předchůdce a jeho vláda se pokoušela „oddělit“ od autoritářské vlády prezidenta Bourguiby. S postupem času se stává proces schválení organizace složitější, a tedy i počet založených organizací klesá:

„K rozmachu vzniku organizací došlo převážně v prvních dvou letech [vlády bin Aliho], kdy byl zákon o organizacích uvolněn, a režim působil demokratičtěji ve snaze se odlišit od autoritářské vlády bývalého prezidenta Habiba Bourguiby. V proměněné politické sféře bylo legalizováno několik organizací občanské společnosti a politických stran (...). Nicméně politické uvolnění bylo jen krátkodobé. Režim začal zakročovat proti oponentům (...) a mimo jiné i těm, kteří se vyskytovali v rámci občanské společnosti. Mnoho liberalizujících reforem bylo zrušeno, znovu se zavedla cenzura a zákony týkající se

organizací byly změněny tak, aby omezovaly organizace občanské společnosti.“ (Hudáková, 2019, s. 6)

„[bin Ali] také podporoval nové zákony, které zjednodušovaly vznik organizací a skupin.“ (El-Masri, 2015, s. 127)

Tchaicha a Arfaoui (2017) uvádí, že problematické je také to, že se jedná o časově velmi náročný akt a organizace často čekají i roky, než je jim povoleno oficiální založení. Pro organizace je tak velmi složité být opozicí režimu – nemají prostor se vyjádřit například k novým zákonům, které mohou poškozovat práva žen (Hudáková, 2019). Bin Alí tak postupně během své vlády díky zákonům drží občanskou společnost na uzdě, vláda opakovaně zamítá vznik některých organizací, které se mají zabývat lidskými právy a je u nich šance, že se budou negativně vyjadřovat vůči režimu. (El-Masri, 2015; Salem, 2010; Hudáková, 2019).

Jak uvádí Salem (2010), tak: *„(...) osoba, která chce založit organizaci, musí podat žádost na Ministerstvo vnitra, která zahrnuje: jméno organizace, cíle organizace, sídlo organizace, seznam zakládajících členů a případných ředitelů nebo administrativních pracovníků a zároveň jejich adresu, datum narození a profesi, a stanovy sdružení.*“ (Salem, 2010, s. 506). Problémem pro organizace může být jak samotné dodání všech informací, tak i uvádění seznamu členů a zapojených osob. Jak uvádí Hudáková (2019), tak členové „nechtěných“ organizací jsou často postihováni – čekají je problémy jak v jejich zaměstnáních, tak jsou často uvedeni před soud, kde jsou na ně uvaleny tvrdé tresty:

„Soudci uvalují tvrdé tresty na pořad stejné prohřešky, jako je například šíření nepravdivých informací, narušování veřejného pořádku, hanobení autorit, příslušnost k neschválené nebo kriminální organizace a pořádání neschválených sešlostí.“ (Hudáková, 2019, s. 9)

Před revolucí již však bylo velmi těžké držet neschválené organizace pod kontrolou, často vznikali ilegální organizace, které byly typické tím, že se vyjadřovaly proti režimu a režim proti nim tvrdě zasahoval. Stejně tak se proti režimu vyjadřovali i některé profesionální a již schválené organizace, i když jejich počty byly velmi nízké:

„Během tohoto období [konec prvního období, před revolucí] vznikalo množství nezákonných organizací, zavedené organizace začínají režim kritizovat a některé státní organizace touží po větší autonomii. Nicméně jejich množství a dosah je limitovaný a čelí silnému odporu režimu.“ (Hudáková, 2019, s. 7)

Oproti tomu rozšířené byly organizace, které získaly svůj oficiální status převážně kvůli dobrému vztahu s politickou stranou bin Aliho a v Tunisku tak vedle ilegálních organizací také fungují takzvané „státní nestátní organizace“ (Gilman, 2007).

Zjistit, jaká míra institucionalizace existovala v organizacích zaměřených na ženská práva před revolucí, bylo poměrně problematické. I větší organizace, které mají několik tisíc členů, disponují nefunkčními webovými stránkami, kde by tyto informace mohly být dostupné, a sami často tyto informace nijak nešíří. Na druhou stranu, pokud o organizacích hovoří jiní lidé, tak se spíše věnují přínosu, které organizace mají, či se dotýkají samotného fungování organizací, jejich financování či vlivu státu a podobně. Informace ohledně členství či pravidelnosti schůzek jsou zmiňovány okrajově a nedozvěděla jsem se nic podrobného.

Pokud se nad dostupností těchto informací zamyslíme v kontextu, ve kterém musely organizace před revolucí fungovat, tak je patrné, že pravděpodobně nebylo jednoduché mít pravidelné schůze nebo informovat o tom, co přináší členství v organizaci.

Členové a členky v organizacích byly často stíhány a trestáni za svůj aktivismus, či museli fungovat v utajení, texty se tedy především věnují tomuto tématu, o tom, co přináší členství jako takové příliš informací není – také by to v tomto kontextu mohlo vyznívat ironicky.

„Před revolucí v roce 2011 byly organizace občanské společnosti a aktivisté pravidelně zavražďováni, obtěžováni a pronásledováni. Jejich činnost byla ignorována nebo rozmazávána médii, které řídil režim. Někteří aktivisté byli uvězněni nebo nuceni pracovat v utajení nebo z exilu.“ (Weilandt, 2019, s. 962)

„(...) oba vládcí [bin Ali a Bourguiba] propojili ženské organizace se státem a trestali feministické disentky.“ (El-Masri, 2015, s. 125)

O schůzkách se z mnoha zdrojů dozvídáme již ve větším množství. Pravidelnost v nich není tak patrná, ale tam mohlo mít za vliv to, že hromadné schůze musely být schválené předem a zároveň byly často narušovány policií. Nicméně i tak se například v textu Hudákové (2019) doslýcháme o pravidelných schůzích, které byly narušovány:

„Jakékoliv veřejné schůze a akce musely být předem schváleny a pravidelné schůze nezávislejších organizací byly často narušeny a jejich prostory uzavřeny policií.“
(Hudáková, 2019, s. 8)

Největší organizace zaměřená na ženská práva UNFT, byť pod vlivem státu, má schůze, kterých se účastní členové a volí se zde například další vedení organizace (Hosken, 1977). Právě rozhodovacím orgánem UNFT je kongres UNFT, kterého se ovšem často účastnil sám prezident. Členství v samotné organizaci je pak často podmíněné členstvím v politické straně (Schmidt, 2019).

Organizace ATFD zase ze strachu infiltrace organizace lidmi, kteří podporují režim, měla pravidlo, že pokud se chtěl někdo do organizace přidat, musel se nejdříve účastnit veřejných akcí jako aktivista/aktivistka po nějakou dobu a teprve poté mohl být přijat mezi právoplatné členy/členky. Někdy čas zde tedy nečlenové figurují v podstatě jako členové, co se týká akcí, nemají pouze přístup k vnitřním záležitostem organizace:

„Aby zabránily infiltraci, tak stanovily postup, kdy se uchazeči museli účastnit veřejných akcí pro určitý časový úsek (...).“ (Schmidt, 2019, s. 112)

Při samotném vstupu člena je také nutné, aby se za něj jiní členové zaručili:

„Členská pravidla vyžadují, aby se dva členové zaručili za jakéhokoliv nového uchazeče.“ (Antonakis-Nashif, 2016, s. 133)

Pro fungování organizací (nejen) zaměřených na ženská práva v Tunisku během období před revolucí, je typický vliv státu na různé úrovni, jak už jsem naznačila u předchozích indikátorů.

Hladké fungování organizace probíhalo v případě, že se daná organizace nevyjadřovala negativně o režimu. Bylo nutné, aby organizace schvalovala to, co tvrdil režim, často se právě tvářili pro režim, aby mohly nadále fungovat:

„Ve stále represivnějším prostředí byly kritické hlasy utlumovány. Novým, více proti-režimovým organizacím občanské společnosti, byla odmítána možnost oficiálního založení, většina stávajících organizací občanské společnosti začala vystupovat opatrněji nebo byla přímo pro režim, aby mohla pokračovat ve své práci.“ (Hudáková, 2019, s. 6-7)

„Organizace, které byly „nezávislé“, měly podporovat, nikoli zpochybňovat vládu, a musely být schváleny ministerstvem.“ (Norbakk, 2016, s. 15)

„Je pravdou, že režim bin Aliho umožňoval ženským aktivistkám fungovat a ženy získávaly další práva, ale pouze pokud odrážely a doplňovaly státní politiku. Jak vysvětlila Emma Murphy, ženské organizace neměly „zpochybňovat vládní politiku, ale přispívat k ní prostřednictvím institucionálních struktur.“ (El-Masri, 2015, s. 130)

Lze tedy pozorovat, že organizace mají možnosti fungovat, ale musí být s režimem a nekritizovat ho. S množstvím kritiky od organizace se ztěžuje i možnost bezproblémového fungování. Bylo tedy možné fungovat samostatně od státu, ale organizace nesměla stát kritizovat, což mohlo být složité v případě, kdy vystupovaly proti zákonům, které se týkaly práv žen. Spíše ale bylo typické to, že organizace spolupracovaly s režimem – bylo to pro ně jednodušší:

„Před povstáním, které proběhlo v letech 2010 a 2011, byly ženské organizace definovány úzkou spoluprací s režimem a pracovali spíše spolu se správou než proti ní.“ (Norbakk, 2016, s. 10)

Fungování organizací bylo ovlivněno nejen zákony, které omezovaly obecně jejich fungování. Režim přímo ovlivňoval také zaměření daných organizací. Nežádoucí byly organizace prodemokratické, s velkými problémy se naopak nepotýkaly organizace zaměřené například na umění nebo sport:

„Prostor pro jednání a možnost fungovat nezávisle na státě bylo pro organizace občanské společnosti, které musely fungovat ve vysoce restriktivním právním a politickém prostředí, velmi přísně omezeno jak prakticky, tak i na základě zákonů. Výsledkem bylo to, že drtivá většina tuniských organizací vytvořených během tohoto období byla aktivní ve zdánlivě nepolitických oblastech, jako je umění, kultura, vzdělávání nebo sport, zatímco kritické prodemokratické organizace (...) nebyly v domácím prostředí tolik vidět a neměly takový mobilizační potenciál.“ (Hudáková, 2019, s. 7)

Ženy, které se nebály vystupovat proti režimu a byly součástí organizací, které se snažily, aby mohly fungovat samostatně, a mohly vyjádřit svůj názor, byly často režimem velmi omezovány:

„Ženské organizace bojovaly za to, aby mohly fungovat samostatně a disidentky byly často uvězněny nebo vyhnány do exilu.“ (El-Masri, 2015, s. 134-135)

I když organizace občanské společnosti čelí značnému útlaku ze strany státu a režimu, tak je stát využívá i pro svou podporu. Existencí občanské společnosti v Tunisku se snaží stát dokázat jiným zemím, že režim není tak útlakový a zároveň využívají občanskou společnost k rozšiřování pro-režimových myšlenek:

„(...) nevládní organizace sponzorované vládou maskované jako občanská společnost fungují proto, aby ovlivňovaly obyvatelstvo dle libosti režimu, zatímco režim předstírá vůči zahraničním partnerům a dárcům, že politický systém umožňuje zapojení občanské společnosti.“ (Weilandt, 2019, s. 962)

„(...) režim kreativně vytvářel a používal organizace občanské společnosti jako nástroj k sociální kontrole a k distribuci výsad, což mu pomáhalo si udržet moc.“ (Hudáková, 2019, s. 7)

Alespoň z části nezávislé organizace od státu byly před revolucí spíše výjimkou, nicméně i tak samozřejmě existovaly, i když jejich fungování bylo značně omezené a komplikované. Největší a nejznámější organizace, které ve větší míře fungovaly samostatně, byly Democratic Association of Tunisian Women (ATFD) a organizace Association of Tunisian Women for Research and Development (AFTURD):

„Pouze několik organizací občanské společnosti, které existovaly před rokem 2011, lze považovat za skutečně nezávislé.“ (Weilandt, 2019, s. 962)

„Nestátní organizace jako například Democratic Association of Tunisian Women (ATFD) a Association of Tunisian Women for Research and Development (AFTURD) usilovali o větší nezávislost od státu.“ (Tchaicha, 2012, s. 6)

U těchto organizací lze pozorovat, že často místo přímé kooperace se státem volí kooperaci s organizací, která je se státem “za dobře“. Organizace se totiž snaží zachovávat relevanci v prostředí, ve kterém figuruje, ale zároveň si snaží zachovat autonomii, k čemuž jim často dopomáhá právě spolupráce s těmito “státními nestátními organizacemi“ (Gilman, 2007).

Co se týče participace, tak ta je ve velké míře v organizacích dobrovolná. Součástí organizací jsou aktivistky a aktivisté, kteří mají zájem v organizaci být. Nicméně i tak se setkáváme opět se vlivem státu. Do organizací – zvláště do těch, které úzce nespolupracují se státem – se snaží dostat jako členové ti, kteří s režimem spolupracují, aby mohli organizaci sledovat. Proto jsou mnohé organizace k novým členům opatrné, jak jsem již zmiňovala u předchozích indikátorů (Schmidt, 2019; Antonakis-Nashif, 2016).

Připojení do organizace tak začal ovlivňovat stát například tím, že *„zakázal (...) odmítnutí členství komukoliv, kdo se formálně přihlásil k zásadám, které organizace hlásila.“* (Hudáková, 2019, s. 8). Do čela té dané organizace pak často museli být lidé dosazení režimem zvolení, což ochromilo celou organizaci (Hudáková, 2019).

Weilandt (2019, s. 970) pak hovoří o tom, že aktivistkám se členství v různých organizacích překrývalo. Nebylo jich velké množství (kolem 400), všechny se znaly a panovala mezi nimi z větší části důvěra. Neradi přijímaly mezi sebe někoho nového, jelikož nevěděly, zda není pouze nastrčený režimem (Weilandt, 2019; Hudáková, 2019).

Financování organizací pak velmi úzce souvisí s tím, jak organizace fungují, což jsem rozebírala v předchozích odstavcích. Samotné informace o tom, zda organizace své výdělky

vrací zpět do organizací jsou velmi těžko dohledatelné, což je pochopitelné vzhledem k situaci, ve které organizace v této době v Tunisku fungovaly.

V datech lze sledovat to, odkud organizace finance získávají. Hlavní roli ve financování opět hraje stát, který může ovlivňovat získávání financí přímo nebo také nepřímo:

„Režim také v podstatě udržoval kontrolu nad financováním organizací. To prováděl buď na přímo – požadováním schválení darů, poskytováním části financí organizacím a spravováním převodů platů od státních zaměstnavatelů – nebo nepřímo tím, že blokovali platby od zahraničních plátců za pomoci Tuniské Centrální Banky.“ (Hudáková, 2019, s. 8)

Je tedy patrné, že organizace musely buď spoléhat na finance od státu nebo získávaly dotace od zahraničních partnerů, dárců či organizací. Organizace, které vystupovaly v nějaké míře proti režimu, pak byly závislé na financování ze zahraničí, jelikož jim to umožňovalo se tím pádem od režimu vyčlenit:

„Způsobem, jak fungovat s autoritářským omezením, bylo získat zahraniční podporu. Lokální pobočky organizací, například Amnesty International, byly chráněny tím, že byly součástí vlivné globální NGO. Tím mohly zahraniční rozvojové organizace a politické nadace rozšířit svůj autonomní status na místní partnery.“ (Weilandt, 2019, s. 963)

Konkrétním případem může být již zmíněná organizace ATFD, která byla oddělená od režimu a kritizovala ho, a získávala právě finance ze zahraničních zdrojů:

„Dalším příkladem nadnárodního propojení je přísun financí ze zahraničních organizací do ATFD. Spousta organizací, převážně německých, posílá ATFD finance, které pomáhá udržovat chod organizace.“ (Gilman, 2007, s. 106)

V počátcích vlády bin Aliho se režim rozhodl, že bude sponzorovat (mimo jiné) i organizace, které se zabývají ženskými právy, nicméně jednalo se spíše o promyšlený tah, který měl opět pouze působit na okolní svět, nešlo příliš o zájem o samotné organizace. Ale i tak je zajímavé sponzorství státu pozorovat.

„V roce 1988 se režim rozhodl sponzorovat (...) mimo jiné i některé feministické skupiny z důvodu toho, aby vypadal jako demokratická, pluralistická společnost (...).“ (El-Masri, 2015, s. 127-128)

Tím tedy získávaly od režimu oddělené organizace možnost fungovat a být pro režim výzvou. Samozřejmě finance ze zahraničí nepřinášely jen výhody, ale také několik nevýhod. Stávalo se, že režim přes státní neziskové organizace peníze získával a následně je využíval k posílení svého vlivu, a hlavně se peníze nedostaly k organizacím, které by je opravdu potřebovaly:

„Mnoho „státních nestátních neziskových organizací“ nebo spolupracujících organizací občanské společnosti získalo zahraniční financování a podporu (...). To nejen pomáhalo posílit a legitimizovat režim bin Aliho, ale také rozvinout sociální kapitál pro režimových skupin na úkor nezávislejších aktérů. Přitom existence takových organizací byla často jen formální.“ (Hudáková, 2019, s. 11)

Pokud se podpora dostala k organizacím, které ji potřebovaly, tak se často stávalo, že až příliš výrazně ovlivňovala chod organizace a její hlavní činnost, což nebylo úplně žádoucí, což dokazuje i výpověď jedné z aktivistek za ženská práva, se kterou dělala Tchaicha (2012) rozhovor:

„Monia také poukazuje na nedostatek propojenosti [organizací] a nutnost toho, že se organizace zaměřené na ženy soustředily na projekty a činnosti a výzkumné studie, které byly nutné k naplnění požadavků jejich dárců. V důsledku toho bylo málo času na smysluplný a ustavičný dialog ohledně problémů, se kterými se ženy potýkaly.“ (Tchaicha, 2012, s. 10)

Dalším indikátorem je, jaká byla svoboda slova a svoboda sdružování za vlády bin Aliho. Jak již je patrné z interpretace u předchozích indikátorů, tak v Tunisku nelze zcela mluvit o svobodě slova či svobodě sdružování, pro oboje je zde spousta překážek, které musí aktivisté překonat. Aktivisté mají většinou možnost obojího, ale jsou výrazně omezovány, jejich akce jsou přerušovány a podobně. Například co se týče svobody pohybu pro ženy, tak zde není žádný zákon, který by je ale omezoval, ale je to právě společnost, která za tímto omezením stojí, což může často ovlivňovat i činnost samotných organizací zaměřených nejen na práva žen:

„Žádný zákon neomezuje volný pohyb žen. Ženy však stále čelí omezením ve společnosti, a právě v rodině je nerovnost pohlaví nejviditelnější. Ačkoli ženy nepotřebují od svých otců nebo manželů povolení k cestování, tak rodinná čest má tendenci diktovat možnost pohybu žen a dívek na veřejnosti, s představou toho, že je to pro jejich vlastní ochranu. Muži z rodiny – otec, bratři, manželé – často zasahují do práv žen a dívek a omezují a kontrolují fyzický prostor jejich dcer, sester a manželek.“ (Salem, 2010, s. 493-494)

Větších překážek, než jen od rodiny či společnosti, se aktivistkám a aktivistům dostává především od státu. Moghadam (2018) hovoří například i o modernější době, pár let před revolucí (během let 2009 či 2010), kdy se aktivistkám dostávalo útlakům i kvůli vyjadřování na internetu. I ten byl silně kontrolován a za kritiku režimu (či nějaké jeho součásti) byli aktivisté i aktivistky trestáni:

„V roce 2009 byla před policií předvolána jedna z hlavních obhájkyní práv žen Khedija Arfaoui, aby vysvětlila své internetové aktivity. V květnu 2010 se na protestu proti cenzuře podílelo mnoho blogerek (...). Kriticky smýšlející nevládní organizace rozsáhle využívaly sociální média a ukazuje se, že již pár let před tím, než se Mohammed Bouazizi upálil, panovala v Tunisku velká nespokojenost.“ (Moghadam, 2018, s. 8)

„Mimo jiné byla zřízena i moderní síť pro dohled a kontrolu, včetně internetové cenzury, což omezilo schopnost opozice kritizovat režim.“ (El-Masri, 2015, s. 131)

Je poměrně samozřejmé, již i z předchozích indikátorů, že vztah mezi státem a organizacemi, obzvláště těmi feministickými, byl velmi vypjatý. Organizace se musely potýkat s mnoha restrikcemi, vyjadřování se o ženských právech bylo obecně v pořádku, zde byla svoboda slova poměrně velká, nicméně pokud se feministky začínaly dotýkat i politických problémů (a je jasné, že tyto dva problémy mají k sobě velmi blízko), tak to již nebylo v pořádku a docházelo k omezování:

„Vztah mezi feministkami a státem byl vypjatý. (...) Některé feministky byly obtěžovány policií, když se pustily mimo „ženské záležitosti“ do toho, co bylo považováno za politické problémy – jako jsou například lidská práva politických vězňů nebo právo se shromažďovat a protestovat. (...). Svoboda slova a kolektivní akce byly omezené a feministky se často

potýkaly s tím, že nemohly zajistit veřejné místo pro valné shromáždění. Tuniské feministky byly velmi hrdé na „Personal Status Code“ a obecně na ústavní práva žen, ale jejich naléhání na to, aby byly nezávislé na státu, je stálo jejich finance a další zdroje.“ (Arfaoui, Moghadam, 2016, s. 641)

„Opoziční strany jsou zakázány, nezávislé organizace jsou přísně regulovány, občané jsou často nuceni k participaci ve státem ovládaných organizacích, univerzity, noviny a organizace (například dělnická a zemědělská sdružení, skupiny za práva žen a mladistvých) jsou často předmětem útoků vládnoucí strany.“ (Pilati, Acconcia, Suber, Chennaoui, 2019, s. 5)

„Členové a členky ATFD a dalších sekulárních a laických feministických organizací si dnes stěžují, že za režimu bin Aliho neměly povoleno svobodně fungovat. Bin Ali si často přivlastňoval různé projekty organizací jako své vlastní, aby si upevnil moc, místo toho, aby se snažil o uvolnění svobody slova a osobní svobody obecně u tuniských žen.“ (Gana, 2013, s. 8)

I samotné akce organizací zaměřená na ženská práva byla často omezovaná. Gilman (2007) například hovoří o první veřejné kampani proti násilí na ženách, kterou v roce 1991 uspořádala ATFD. Šlo o plakáty, které byly více méně okamžitě staženy státními orgány. Tyto orgány omezovaly například i veřejná shromáždění (tedy třeba i protesty) tím, že bylo třeba je mít dopředu schválené:

„Jakékoliv veřejné schůze a akce musely být předem schváleny a pravidelné schůze nezávislejších organizací byly často narušeny a jejich prostory uzavřeny policií.“ (Hudáková, 2019, s. 8)

„Právní reformy a liberální postoj podporující práva žen pokračovaly i pod vládou bin Aliho, ale stejně tak i limitovaná svoboda pro feministická hnutí.“ (Norbakk, 2016, s. 15)

„Protože všechny feministické aktivity a činnosti musely být prováděny přes určité kanály, které kontroloval režim, tak tím byly nezávislé feministické nevládní organizace

odrazovány od činnosti, často byly rovnou zakázány. Feministická opozice tak byla potlačena, stejně jako veškerá jiná opozice vůči státu.“ (El-Masri, 2015, s. 130)

„Aktivistky zažily cenzuru a chyběla jim možnost se svobodně vyjádřit.“ (Charrad, Zarrugh, 2014, s. 234)

V další sadě indikátorů se zaměřují přímo na to, čemu se organizace zaměřená na ženská práva věnovaly. S prvním indikátorem souvisí veškeré kategorie, které souvisí se zaměřením na zaměstnanost žen.

Jedna z větších a poměrně nezávislých organizací, AFTURD, vznikla právě na základě toho, aby se zlepšila ekonomická situace žen v Tunisku. Měla za úkol zkoumat to, jak co nejlépe začlenit ženy do ekonomiky:

„AFTURD, vytvořený po politické liberalizaci v roce 1987, byl reakcí na požadavky různých organizací zaměřených na práva žen a byl složen z vědkyň. AFTURD byl zřízen za účelem výzkumu a měl zkoumat to, jak ženám pomoci s ekonomickým a sociálním rozvojem (...).“ (Norbakk, 2016, s. 11)

AFTURD provedl výzkum mezi lety 2008 až 2010, ve kterém zjišťoval souvislost mezi dvěma velkými tématy – zaměstnaností a násilím na ženách, a poukazuje na to, že *„(...) koncentrace žen v povoláních s nízkou mzdou a v nestálých „ženských“ povoláních, jako jsou textilní pracovnice nebo pomocnice v domácnosti, a zejména pokud pomocníci v domácnosti dělají dospívající dívky z chudých rodin, které by místo toho měly být ve škole, by mohlo ženy a dívky vystavit různým formám násilí.“* (Arfaoui, Moghadam, 2016, s. 642).

Organizace CAWTAR se také již od počátků svého působení věnuje tomu, aby zlepšila situaci žen i v souvislosti se kvalitním zaměstnáváním:

„CAWTAR podporoval výzkum nad problémy, které souvisí s rovností žen a mužů, a se sociálně-ekonomickým rozvojem žen v Tunisku.“ (Gana, 2013, s. 5)

Dalším možným zaměřením je dle indikátorů zaměření na vzdělanost žen. El-Masri (2015) zmiňuje to, že bylo bráno na zřetel, že je třeba „(...) *zvýšit vzdělání žen, především na venkově (...)*.“ (El-Masri, 2015, s. 128)

Pro vládu bin Aliho je typické, že neposkytuje „*dostatečné financování pro systém sociální péče, především pro zdravotní kliniky a pro školy. Několik dotazovaných uvedlo, že v důsledku nedostatečného financování utrpělo fyzické zdraví Tunisánů a Tunisanek a také utrpěla úroveň vzdělání.*“ (Norbakk, 2016, s. 16). Občané a občanky se nemohou tedy spoléhat na kvalitní vzdělávání pouze od státu a je třeba pomoc občanské společnosti.

Například organizace UNFT se v tomto období velmi věnuje otázce vzdělávání a mezi její činnosti patří kampaně zaměřené na vzdělávání a na gramotnost žen (Foster, 2020).

Dalším indikátorem je zaměření organizací na zdravotní stránku života u žen.

Jak je již uvedené u předchozího indikátoru, tak občané se i v rámci zdravotnictví nemohou příliš spoléhat pouze na stát, který neposkytuje dostatečné finance (Norbakk, 2016). Organizace se tedy v této době nejčastěji věnují právě podpoře pacientů a také podpoře invalidů (*arab.org*, ©2020)⁹

Během složité předrevoluční doby se i přes to organizace dotýkaly zaměření na podporu žen ve veřejné sféře.

Jak uvádí Moghadam (2019), tak je důležitá role feministických organizací v oblasti legálních reforem a v otázkách například domácího násilí a posílení politické účasti žen a je tedy žádané, aby se organizace těmto tématům věnovaly (Moghadam, 2019).

Jednou z organizací, která se věnovala participaci žen, je organizace CECF¹⁰. Byla založena „(...) *elitními vzdělanými ženami (manažerkami, učitelkami, novinářkami, právničkami, studentkami)* a zabývala se *nespokojeností žen s omezeným vývojem možné*

⁹ Dostupné z <<https://arab.org/>>.

¹⁰ Club Tahar El Haddad d'études de la condition de la femme

politické participace žen a zároveň vyvolávala požadavky na další práva žen.“ (Norbakk, 2016, s. 11)

Při nástupu bin Aliho k vládě také fungoval čtrnáctideník, který vydávala organizace The Nissa Group, který hovořil o problémech žen. *„Mezi různá témata, kterými se čtrnáctideník zabýval, patřila obrana Personal Status Code, podpora politické účasti žen a vyzdvihování práce žen, která není na první pohled vidět“* (Norbakk, 2016, s. 11)

Dle dat se vyskytuje nejvíce organizací, které se zaměřují na podporu práv žen a také podporu obecně lidských práv a případné zaměření na domácí násilí. Spousta organizací má toto zaměření jako hlavní nebo alespoň vedlejší činnost. Tomuto tématu se věnují organizace ať už závislé na státu nebo ty, které státu alespoň v nějaké míře oponovaly:

„MAFFEPA, Národní úřad pro záležitosti rodiny a populace, a feministické organizace, včetně těch, které byly integrované s politickými stranami a profesními asociacemi, vyzývají vládu, aby vytvořila podmínky, které zlepšují postavení žen a odstraňují všechny formy diskriminace na základě pohlaví.“ (Salem, 2010, s. 509)

Organizace ATFD vznikla s cílem *„(...) bránit, konsolidovat a rozvíjet práva žen za pomoci politických, sociálních a kulturních činností, tváří v tvář pokusům o jejich omezení.“* (Norbakk, 2016, s. 11). ATFD se také věnovala i obecně lidským právům všech občanů: *„ATFD, která ženám pomáhá hájit jejich práva v případě násilí, rovněž prosazovala lidská práva obecně a občanská práva všech občanů.“* (Antonakis-Nashif, 2016, s. 133). Lze tedy vidět, že i ve složitějším prostředí, kde neměli dostatečnou svobodu slova, se snažili práva a zákony ovlivňovat, i když se jednalo zrovna o ATFD, která se státem plně nespolupracovala a často ho i kritizovala.

Moghadam (2018) uvádí, že se ATFD věnovalo násilí na ženách již od roku 1991, kdy byla zformovaná komise, která měla za úkol vymyslet strategii proti neustále se zvyšujícímu počtu případů domácího násilí. Následně ATFD i zakládá centrum, kam oběti domácího násilí mohou přijít a vyhledat úkryt nebo pomoc (Moghadam, 2018). V roce 2004 pak ATFD pomáhá prosazovat první zákon, který bojuje proti sexuálnímu obtěžování (Moghadam, 2018).

Státem podporovaná organizace UNFT se místo podněcování státu věnuje například tomu, že vzdělává tuniské ženy ohledně „Personal Status Code“, aby věděly, jaká jsou jejich práva a možnosti (Weilandt, 2019).

Jak jsem již zmiňovala, tak organizace AFTURD vznikla z popudu různých organizací zaměřených na práva žen a zaměřuje se na zlepšení podmínek života žen (Norbakk, 2016). „Členky organizace AFTURD jsou výzkumnice, které se zavázaly poskytovat kritickou a konstruktivní reflexi o situaci žen ve své zemi, navazovat kontakty s jinými feministickými organizace v zemích Maghrebu a Blízkého východu, a i v jiných částech světa, což jim má pomoci k vytvoření strategií, které pomohou k odstranění diskriminace na základě pohlaví.“ (Arfaoui, 2007, s. 57)

Další organizací, která se zabývala tímto tématem, je například organizace CAWTAR¹¹, která sídlí v Tunisu a „(...) provádí komparativní studie napříč arabskými zeměmi a propaguje genderovou rovnost za pomoci workshopů a advokací.“ (Salem, 2010, s. 492)

Arfaoui (2007) hovoří o tom, že organizace mají poměrně široký záběr témat v tomto oboru, nicméně počátkem 21. století organizace AFTURD a ATFD častěji otevírají téma dědění, které bylo pro ženy nastavené velmi nevýhodně:

„Odvažují se upozornit na diskriminaci na pracovišti na základě pohlaví, sexuální obtěžování, násilí na ženách, manželství, rozvod... nejaktuálnějším a velmi kontroverzním problémem je otázka dědictví, která podle práva Sharia přisuzuje ženě pouze polovinu toho, kolik zdědí muž.“ (Arfaoui, 2007, s. 57)

AFTURD na toto téma publikovala v roce 2006 dvou dílnou publikaci, která hovoří o rovné možnosti dědění. V roce 2009 ATFD zorganizovala v Tunisu seminář s účastí celého Maghrebu na téma rovnost dědictví (Moghadam, 2018; Arfaoui, 2007).

¹¹ The Center for Arab Women Training and Research

„Nerovnost v otázce dědictví u mužů a žen byla organizacemi zaměřenými na práva žen často napadána. AFTURD sponzoroval vytvoření výzkumu na téma dědictví (...).“ (Salem, 2010, s. 499)

Organizace se kromě širšího zaměření na obecné zlepšení zákonů, které se týkají žen, zaměřovali také na domácí násilí, jehož řešení nemá dostatečnou oporu v zákonech a je také problémem společenských norem jako takových. Například státem financovaná nezisková organizace UNFT v roce 2004 zřídila vlastní telefonní linku, kam se mohou obracet ženy, které se setkají s domácím násilím nebo se sexuálním obtěžováním (Moghadam, 2018). Na začátku devadesátých let minulého století to byla právě organizace UNFT, která sponzorovala první výzkum, který hodnotil tento problém (Salem, 2010).

Organizace AFTURD se zase starala o to, aby *„ženy, které potřebují radu, jsou vzdělávány o tom, co dělat v případě sexuálního obtěžování, samoživitelství, neférového jednání, a podobně. Tedy bylo vydáno několik knih a příruček ohledně problémů, se kterými se ženy setkávají. Pro specifické případy jsou pořádány konference, porady, semináře a tréninkové kurzy.“* (Arfaoui, 2007, s. 57)

„AFTURD vytvořil dvě studie v posledních letech, které zkoumají otázku násilí na ženách.“ (Salem, 2010, s. 497)

Je vidět, že je pořádáno velké množství akcí a je vytvářeno velké množství materiálu, aby si každý, který se s tímto citlivým tématem setkává, mohl najít to, co mu nejvíce pomůže. Bylo to v roce 1993, kdy se povedlo organizaci ATFD zprovoznit centrum, kam se mohly obránit všechny ženy, které měly problém s domácím násilím nebo se sexuálním obtěžováním. Zřízena byla i první krizová telefonní linka pro tyto případy (Arfaoui, Moghadam, 2016). Již v roce 2000 v tomto centru ATFD pomohlo více než 789 ženám, které přišly hlavně z toho důvodu, že se staly obětí domácího násilí, ale také ženy přicházely proto, že byly znásilněny či sexuálně obtěžovány (Gilman, 2007).

Gilman (2007) hovoří o tom, že velké množství organizací má programy, které adresují problémy s násilím páchaným na ženách, ale většinou se opírají o obecné programy sociálních služeb, ale ATFD je ve své době jedinou organizací, která má vlastní program, který je navržen tak, aby pomáhal ženám, které jsou oběťmi násilí (Gilman, 2007).

Problémem je také nedostatečné zvýrazňování domácích prací, které ženy vykonávají, ale nejsou brány v potaz (Norbakk, 2016).

11.6.1. Jak se vyvíjela podoba a fungování organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva za vlády Zín Abidína bin Aliho?

Při vzniku organizací lze v Tunisku pozorovat zajímavý vývoj. V začátku, po nástupu bin Aliho do funkce, mají organizace poměrně velké příležitosti (v rámci možností a kontextu) pro vznik a rádobý demokratická nálada v zemi jim velmi pomáhá (Hudáková, 2019; El-Masri, 2015). Postupem času se možnosti zmenšují a již není vůbec snadné organizaci založit. Vznik organizací, které by oponovaly režimu, je prakticky nemožný (Tchaicha, Arfaoui, 2017; Salem, 2010). Frustrace aktivistů a aktivistek se začíná projevovat vznikem ilegálních organizací a silnou kritiku režimu, která ústí až k samotné revoluci v roce 2011 (Hudáková, 2019).

V období před revolucí tedy lze pozorovat znaky institucionalizace organizací, viz příklad dvou větších organizací, které v této době fungovaly (Hosken, 1977; Schmidt, 2019; Antonakis-Nashif, 2016). V organizacích probíhají schůze, ale organizace musí mít povolení a často jsou rozeznány policií (Hudáková, 2019). Existují rozdíly mezi členy a nečleny, přijímání členů má svá pravidla. Je ovšem problematické o těchto znacích zjistit větší podrobnosti. Je patrné, že velké množství organizací se potýkalo s problémy s policií a režimem kvůli svým názorům, a proto si podrobnější informace mohly i střežit. Obecně i u organizací, které fungovaly s posvěcením režimu, tak lze pozorovat, že tyto informace nejsou veřejné, i když u samotných organizací lze znaky institucionalizace pozorovat.

Co se týče fungování organizací, tak v základu organizace mají prostor fungovat, dokonce je pro Tunisko v této době žádoucí, aby organizace vznikaly a fungovaly. Tunisko pak může na venek působit demokratičtější (Weilandt, 2019). Důležitou podmínkou pro organizace ale je, že nesmí vystupovat proti státu, v ideálním případě musí být doplňkem státu a pomáhat šířit ideologické myšlenky, které schválí režim (Norbakk, 2016, Hudáková, 2019). Fungují i organizace, které se staví proti režimu, ale jejich fungování bývá omezené

nebo problematictější než u organizací, které jsou s režimem (Tchaicha, 2012; Weilandt, 2019). Ale ta možnost tam pro organizace je, mají příležitost být soukromou organizací oddělenou od státu, ale není to nic jednoduchého a automatického. Aktivisté a aktivistky mají příležitost se organizací účastnit dobrovolně, ale musí počítat s tím, že se setkají s restrikcemi, které pro ně stát připravil, pokud se budou participovat v organizacích, které vystupují proti režimu (El-Masri, 2015; Pilati, Acconcia, Suber, Chennaoui, 2019). Oproti tomu jsou často lidé, kteří souhlasí s režimem, nucení se infiltrovat do organizací, které proti režimu vystupují, aby měl režim větší možnost organizaci kontrolovat a případně usměrňovat (Schmidt, 2019; Antonakis-Nashif, 2016).

U financování organizací je patrné, že jak organizace, které byly s režimem, tak ty, které s ním tolik nesouhlasily, jsou financované buď ze státních peněz nebo je zde možnost využívat zahraničních financí (Hudáková, 2019; Weilandt, 2019). Státní peníze byly pro všechny dostupnější na začátku vlády bin Aliho, spíše se pak stává to, že organizace kritizující režim na tyto peníze nedosáhnou (El-Masri, 2015). Financování od zahraničních dárců často také podléhalo restrikcím režimu. Organizace mohou být trestány za přijetí takových peněz, stává se, že stát peníze prostřednictvím banky zablokuje (Hudáková, 2019). Pokud organizace peníze získaly, tak se často stávalo, že organizace musely plnit podmínky dárců a neměly tolik prostoru pro svou činnost (Tchaicha, 2012).

Ohledně případného zisku v organizaci a jeho následného použití k rozvoji organizace jsem z dat nic nezjistila. Je jasné, že doba nebyla přívětivá ke sdělování takových informací, ale dle náznaků lze soudit, že organizace spíše fungují z darů ať už ze zahraničí nebo od státu.

V Tunisku v tomto období nelze vyloženě hovořit o svobodě slova nebo svobodě shromažďování. Ano, organizace mají k obojímu prostor, ale tento prostor je značně omezovaný a jejich akce jsou přerušovány, svoje kampaně musely často stáhnout nebo upravit a neměly tedy plnou možnost se prosazovat a vyjadřovat se (Moghadam, 2018; Gana, 2013). Bránil jim v tom převážně stát a státní orgány, které omezovaly jakékoliv akce a zmínky, které působily že jsou třeba i jen minimálně proti režimu (Hudáková, 2019; Norbakk, 2016; El-Masri, 2015). V posledních letech před revolucí se cenzura přizpůsobuje moderní době a ani internet cenzuře neuniká a aktivistky jsou často stíhány za své

vystupování v online světě (El-Masri, 2015). Často cenzuře pomáhá i samotná společnost, díky společenským normám se aktivistkám dostává útlaku od rodiny, kde se lpí na starých pravidlech, kdy má muž hlavní roli a je, dle jeho názoru a dle názoru velké části společnosti, za ženu „zodpovědný“ (Salem, 2010).

Organizace se věnují tématům, které se týkají vzdělávání i zaměstnanosti. Převážně před revolucí je nezaměstnanost na vysoké úrovni, což nakonec vede k samotné revoluci (Voorhoeve, 2015). Od státu občané nemohou příliš čekat, tak se opírají právě o organizace, což se týká například i zdravotních problémů (Norbakk, 2016).

Podpora organizacemi k participaci žen není tolik patrná. Bin Ali implementuje zákony, které toto podporují, ale realita je pak odlišná (Vericat, 2017). V rámci participace a podpore žen ve veřejné sféře se hlavně lze setkat s šířením osvěty a některé organizace se také věnují podpoře politické účasti žen, i když v menší míře (Norbakk, 2016; Moghadam, 2019).

I přes časté represe státu se organizace v tomto období pouští do poukazování na zákony (i náboženské), které vedou k poškozování žen (Arfaoui, 2007; Salem, 2010; Norbakk, 2016). Státem financované organizace se věnují kupříkladu tomu, že ženy vzdělávají o tom, jaká mají práva a možnosti (Weilandt, 2019). Organizace se věnují i vytváření vlastních programů, které se s problémy potýkají a nespolehnají se pouze na státní programy (Salem, 2010; Norbakk, 2016, Gilman, 2007). Velké téma k řešení je problém s domácím násilím a se sexuálním obtěžováním žen, který je zakořeněn nejen v zákonech, ale také ve společenských normách. Organizace začínají zakládat první telefonní linky, kam mohou ženy zavolat, ale také centra, která mohou navštívit a v některých mohou i přespat (Arfaoui, 2007; Salem, 2010; Moghadam, 2018).

Hodně se řeší i otázka dědictví, kde je nerovnost zakořeněná i v náboženském právu Sharia, a také otázka domácích prací, které nejčastěji provádí právě ženy, ale jedná se o práci neviditelnou (Salem, 2010; Arfaoui, 2007).

Dle dat lze říct, že před revolucí se velké množství organizací zabývá právě právy žen (a s tím spojené řešení násilí na ženách a sexuálního obtěžování), které jsou takovým výchozím bodem k ostatním problémům, se kterými se ženy v Tunisku potýkají.

V následující části hodnotím právě popsanou existenci organizací občanské společnosti v souvislosti s indikátory, které jsem si stanovila a odpovídám tak na výzkumnou otázku.

Vznik organizace je snadnější po nástupu bin Aliho k moci, poté se vznik pouze komplikuje a administrativa je velmi složitá, organizace čekají na založení i několik let, některé se nedočkají. Je určováno, čemu se organizace věnují, nelze tedy si svobodně vybrat a snadno organizaci založit. Míra institucionalizace je kvůli restrikcím státu velmi slabá – organizacím nejsou povolovány schůzky, musí je hlásit dopředu, a i tak jsou často přerušovány. Není ale k dispozici dostatek dat, jelikož pravděpodobně právě z důvodu restrikcí je pro organizace nevhodné informace o vnitřním fungování sdělovat. Fungování organizací je také omezené, oddělení od státu možné je, ale i tak jsou nestátní organizace státem hlídány a omezovány. Fungují zde organizace občanské společnosti, které silně spolupracují se státem a mají tak uvolněnější režim, ale i tak jsou omezovány. Je žádoucí, aby organizace propagovaly režim a nekritizovaly ho. Participace bývá často omezována tím, že jsou členové stíháni a také jsou občané a občanky nuceni ke vstupu do organizace kvůli tomu, aby stát byl informovaný o tom, co se v organizace děje. Svoboda slova a sdružování také není na dobré úrovni. Je nutné nekritizovat stát, což je problematické vzhledem k tomu, že spousta organizací se věnuje problémům, které vytváří sám stát. Sdružování musí být dopředu schváleno a často jsou schůzky přerušovány.

Organizace se zaměřují na zaměstnanost i vzdělanost žen, i když je stav před revolucí v Tunisku dost špatný, nezaměstnanost je před revolucí velmi vysoká (což vede k samotné revoluci). Podpora žen ve veřejné sféře také v portfoliu organizací figuruje. Největším tématem jsou práva žen, ať už v rámci zákonů nebo obecně. Řeší se domácí násilí a obecně násilí na ženách, ať už formou žádostí o změnu či přidání zákonů nebo také osvětou, populární jsou různá centra, které mohou ženy navštěvovat, účastnit se zde různých kurzů či v případě nouze i přespat. Fungují i různé telefonní linky, které mohou ženy, které se ocitnou v nelehké situaci, využít a dostat tak pomoc, i když nežijí ve větším městě, kde se centrum třeba nachází.

Organizace před revolucí tedy v nějaké míře vykazují znaky, které lze přiřadit k jednotlivým indikátorům, ale jejich možnosti jsou silně omezované a podmínky pro

fungování jsou nerovné a nepřehledné. Organizace se věnují zaměstnanosti, vzdělanosti, participaci žen ve veřejné sféře a nejvíce právům žen a problémům, které souvisí s násilím páchaným na ženách. Stav a možnosti se od nástupu bin Aliho k moci jen zhoršují, což vrcholí samotnou revolucí v roce 2011.

11.7. Vývoj podoby a fungování organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva po prvních demokratických volbách

V této kapitole odpovídám na výzkumnou otázku „*Jak se vyvíjí organizace občanské společnosti se zaměřením na ženská práva po prvních demokratických volbách?*“. V datech hledám relevantní informace, které spadají do sledovaného období – mezi roky 2011 až 2018.

Vznik organizace je po revoluci poměrně snadný a dosáhne na něj velké množství organizací. Po revoluci lze v Tunisku pozorovat výrazný nárůst organizací občanské společnosti, kvůli snadné dostupnosti vzniku organizací se stávalo, že organizace často neměly konkrétní důvod ke vzniku, prostě jen mohli organizaci založit, tak jí založili. Lze pozorovat aktivismus mladší generace.

„Po kolapsu režimu bin Aliho došlo v Tunisku k výraznému nárůstu aktivity organizací občanské společnosti. Zejména mladší generace, která se k politice dostala během protestů, začala využívat nové možnosti, jak se zapojit do politické transformace. V počátcích toho, kdy se tato generace začala zapojovat do aktivismu, měla spíše jen přání něco změnit než přímo konkrétní nápady.“ (Weilandt, 2019, s. 964)

Tchaicha a Arfaoui (2017) také hovoří o administrativním zjednodušení celého procesu. Po revoluci jsou organizace schválené maximálně do šesti měsíců a v některých případech jsou organizace schválené ještě v ten stejný den (Tchaicha, Arfaoui, 2017).

Také dochází k případům, kdy se členové původních organizací stávají členy nových organizací, které mají užší zaměření. Lze tedy pozorovat, že je mnohem snazší vytvářet nové organizace a není nutné veškeré činnosti soustředit pod jednu organizaci (Norbakk, 2016). Také se původní organizace, jako je například ATFD nebo AFTURD, potýkají s tím,

že jsou označovány za staromódní, elitářské a ostatní organizace považují za podezřelé, jak organizace zvládly fungovat během režimu bin Aliho. Zároveň pak právě dochází k úbytku členů, protože odcházejí do nových organizací, mají již více možností (Norbakk, 2016). Původně nelegální organizace mají možnost vzniknout legálně a začínají se rozvíjet:

„...několik novějších a původně ilegálních nebo potlačovaných organizací jako například ALTT¹² nebo UDC¹³ měly možnost se po revoluci plně angažovat.“ (Hudáková, 2019, s. 21)

Míra institucionalizace je stále nejasná a z dat tyto informace příliš nevyplývají. Dozvídáme se o tom, že organizace pořádají schůze, kde se například volí nové vedení organizací a rozhoduje se o podstatných věcech (AFTURD, © 2020)¹⁴.

Po revoluci je patrnější profesionalizace v organizacích. Organizace se snaží získávat finance ze zahraničních organizací, a proto je nutné se profesionalizovat, aby na finance dosáhly. Také organizace zaměstnávají více lidí na plný úvazek (Weilandt, 2019).

Fungování organizací po revoluci je podstatněji uvolněnější především díky tomu, že dochází k menším represím ze strany státu. Organizace mají tak možnost si sami volit to, jakým směrem půjdou, i když samozřejmě i tak stát do věcí stále zasahuje:

„Tunisané mají konečně možnost zpochybnit feminismus režimu a mohou si vytvořit vhodnější cestu pro vztah mezi státem a ženskými právy.“ (Gana, 2013, s. 10)

S problémy ohledně fungování se potýkají organizace jako je například ATFD nebo AFTURD, které fungovaly za předchozího režimu. Tyto organizace jsou často považovány za elitářské a zastaralé a členové je opouští a věnují se aktivismu v nových organizacích, které mají větší příležitost fungovat (Norbakk, 2016). ATFD a AFTURD kvůli ztrátě členů údajně prochází restrukturalizací a redefinicí:

¹² The Association Against Torture

¹³ Union for Unemployed Graduates

¹⁴ Dostupné z <<http://www.afturd-tunisie.org/>>.

„Obě organizace (údajně) prochází v současné době restrukturalizací a redefinicí, z důvodu toho, že ztratili členy, kteří odešli do nových organizací, například do Egalité Parité.“ (Norbakk, 2016, s. 12)

„...několik novějších a původně ilegálních nebo potlačovaných organizací jako například ALTT nebo UDC měly možnost se po revoluci plně angažovat, mnoho starších organizací občanské společnosti ztratilo prominentní členy nebo se snížil počet jejich členů, vzhledem k novým příležitostem pro politický nebo občanský aktivismus.“ (Hudáková, 2019, s. 21)

Organizace začínají být ovlivňovány financemi, které dostávají ze zahraničí. Často se zaměření organizace mění na základě toho, co zahraniční dárci chtějí sponzorovat, a tak se tématem mohou zabývat lidé, kteří tématu nerozumí:

„...priority financování se mění rok od roku, tak se kritizují organizace, které se stávají experty nebo předstírají, že jsou experti, na cokoliv, co se rozhodnou zahraniční dárci přispět.“ (Weilandt, 2019, s. 967)

Zahraniční financování však zůstává po revoluci stále trnem v oku pro stát. Organizace začínají být trestány za své zahraniční příjmy a jsou obviňovány z terorismu. Ani po revoluci to tedy organizace nemají úplně snadné a bez problémů:

„16. července 2014 vládní úřady zmrazily více než 157 organizací občanské společnosti za to, že se podílí na financování terorismu. V listopadu 2017 vláda rozpustila více než 198 organizací a doručila 947 oznámení ostatním kvůli tomu, že je podstoupila soudům za obvinění z „finančních nesrovnalostí“ nebo „přijímání zahraničních prostředků na podporu terorismu.“ (Ben-Hassine, 2018)

I obecně jsou někteří aktivisté stíháni, i když často už nejde o celé organizace, ale jen o jedince:

„Ještě znepokojivější je nedávná řada zatčení a stíhání jednotlivých aktivistů z různých sociálních hnutí.“ (Ben-Hassine, 2018)

Organizace často spolupracují na společném tématu, mohou tak spojit zdroje a projekt je pak efektivnější. Často dochází ke kolaboraci „starých“ organizací s těmi, které vznikly až po revoluci:

„ATFD a AFTURD vítají příležitost spolupracovat s novými ženskými organizacemi, která vznikla po roce 2011 (...).“ (Charrad, 2018)

Získávání financí je po revoluci určitě také na jiné úrovni. Finance stále častěji přicházejí ze zahraničí, jelikož už nejsou na dále státem tolik blokovány:

„Vývoj občanské společnosti v Tunisku byl ovlivněn podstatným zvýšením financování ze zahraničí“ (Weilandt, 2019, s. 965)

Financování také mění strukturu organizací občanské společnosti. Pro organizace je nezbytné, aby měly peníze na chod, ale pro jejich získávání často musí upravovat svou činnost, aby na dotace dosáhly. Weilandt (2019) například hovoří o tom, že organizace v Tunisku, které jsou placené z evropských fondů, jsou často profesionalizované, jinak by na získání financí nemohly dosáhnout. Často jsou to právě odnože zahraničních organizací. Ovlivňuje to i samotnou činnost, často pořádají spoustu konferencí, které jsou dle neprofesionalizovaných organizací k ničemu a dle jejich názoru by se organizace spíše měly věnovat opravdovému aktivismu, což pouhé pořádání různých konferencí není (Weilandt, 2019, s. 965). Organizace díky uvolněnějšímu režimu lákají spoustu nadšených aktivistů, ale větší možnost financování láká také aktivisty, kteří jen hledají možnost si vydělat:

„Rozmachu vzniku nových organizací občanské společnosti přispělo jak skutečné nadšení pro aktivismus, tak také dostupnost financování ze zahraničí, které poskytlo mnoha Tunisánům, zejména těm mladším, alternativu k nezaměstnanosti.“ (Hudáková, 2019, s. 20)

V tomto období jsem v datech také našla zmínku, že u organizací také docházelo k samofinancování, jelikož i po revoluci se aktivisté často v organizacích potýkali s nedostatkem financí:

„Členové organizace ATFD často k činnosti využívali vlastní zdroje, aby mohli pomáhat, ale jak zdůraznilo několik zástupců ATFD, tak tato skutečnost vedla k tomu, že tím měli aktivisté na sobě ještě mnohem větší zátěž.“ (Arfaoui, Moghadam, 2016, s. 645)

Organizace ATFD je sama jednou z těch, která stála již před revolucí proti režimu a příliš peněz od státu nedostávala. Po revoluci, v lepším prostředí, pak zaznívaly hlasy, že v této situaci by si už mohla zažádat i o finance od státu:

„Jako silně nezávislá feministická organizace se ATFD dlouhodobě bránila financování od státu a byla raději, když se nemusela ucházet o finanční prostředky v rámci režimu bin Aliho. V novém demokratickém politickém prostředí však někteří účastníci navrhli, že je ideální doba na to, aby stát financoval organizace občanské společnosti, včetně ATFD.“ (Arfaoui, Moghadam, 2016, s. 645)

U organizace AFTURD lze po revoluci pozorovat, že pro své projekty využívá jak zahraniční zdroje, tak i zdroje, které poskytuje stát, i když před revolucí často stát kritizovala – je vidět, že zde tedy došlo k nějakému uvolnění. Na webových stránkách organizace AFTURD je u projektů, které organizace zaštiťuje, vždy vidět, kdo projekt financuje. Lze zde pozorovat jak projekty s podporou EU nebo UNICEF, ale také podporu OSF a i tuniského Ministerstva žen, rodiny, dětí a seniorů (AFTURD, © 2020)¹⁵. Je tedy patrné, že organizace má různé zdroje a již se tak nevyčleňuje proti financování státem.

Je vidět, že finance i nadále zůstávají problémem, který se řeší. Proto spousta organizací zvolila také spolupráci se zahraničními organizacemi, aby měli stabilnější přístup k financování, což ovšem často tvořilo a tvoří nepřátelské vztahy mezi organizacemi:

„Aby si místní organizace zvýšily šanci na získání velkých grantů, tak se často spojují se zahraničními organizacemi. EU například podporuje podávání žádostí, kde figuruje jako hlavní zahraniční žadatel a tuniská organizace zde figuruje jako spolužadatel. Pokud je žádost úspěšná, tak EU vše řeší s hlavním žadatelem a ten pak přerozděluje finanční prostředky místní organizaci. Toto uspořádání však vytváří možný potenciál ke konfliktům, například kvůli tomu, že se zde vytváří hierarchii, a také jsou zde časté konflikty kvůli

¹⁵ Dostupné z <<http://www.afturd-tunisie.org/projet/>>.

rozdílům ve mzdách u tuniských a netuniských organizací občanské společnosti.“ (Weilandt, 2019, s. 965)

Organizace, které přijímají peníze ze zahraničních zdrojů jsou ale stále terčem šikany ze strany státu a často jsou jim finance pozastavovány a organizace zmrazeny (Ben-Hassine, 2018).

Svoboda slova a svoboda sdružování je po revoluci také na mnohem lepší úrovni. Po revoluci je v Tunisku mnohem větší prostor pro názory, které mohou mířit i proti státu.

„Po Jasmínové revoluci mají poprvé aktivistky příležitost vyjádřit svůj názor otevřeně i v rámci veřejné debaty.“ (Charrad, Zarrugh, 2014, s. 234)

„Poprvé od nepaměti si většina Tunisánů užívá to, že mohou svobodně a veřejně kritizovat jejich vládu. Tato otevřenost přináší pro ženská práva jak příležitosti, tak i výzvy.“ (Gana, 2013, s. 10)

Zvýšenou svobodu slova lze pozorovat i v momentě, kdy se po revoluci dostala k moci politická strana Ennahda, jejíž někteří členové měli názory, které často byly mířené proti právům žen. Občané a občanky ale mohli okamžitě vyjít do ulic a protestovat proti těmto názorům a nečekaly je vesměs žádné kruté tresty:

„Diskutovalo se také o roli žen ve společnosti a o tom, zda ženy v domácnostech doplňují muže nebo se jim rovnají. Poté, co Ennahda v srpnu 2012 navrhla doplnit do návrhu ústavy klauzuli, která navrhovala označení žen jako „doplňkové“ k mužům, tisíce Tunisánů demonstrovalo proti tomuto návrhu a do ulic vyšli 13. srpna, na Národní den žen. Namísto toho, aby ženy byly k mužům „doplňkové“, tak Tunisané byli pro to, aby ženy byly mužům rovné.“ (Sahin, 2013, s. 165)

Svoboda slova se začíná projevat i v online světě, který byl dříve spíše místem, kvůli kterému byly často aktivistky a blogerky trestány. Ihned po revoluci zažívá online aktivismus značný rozkvět:

„Od revoluce využívají jednotlivci nově objevenou svobodu v rámci debatování online a možnost online spojení. Spousta blogerů a blogerek udržovala před revolucí svou identitu v online světě v anonymitě – dnes již používají svá skutečná jména. Hned v prvních dnech po revoluci spousta z těchto blogerů a blogerek svou identitu odhalila, protože chtěli, aby jim lidé naslouchali a toho docílili lépe když vystupovali pod svým vlastním jménem.“ (Brisson, Krontiris, 2012, s. 105-106)

Online svět a komunikace v něm a s tím spojená svoboda slova ovšem nepřinášela pouze to dobré – spousta starších členů organizací občanské společnosti neměla ani email a byla s nimi velmi těžká domluva (Weilandt, 2019). Pokud už email měli, tak ho nepoužívali nebo reagovali velmi opožděně. Nedožvídali se tak včas o různých akcích a také k tomuto způsobu komunikace neměli příliš důvěru, stejně tak jako k mladším aktivistům (Weilandt, 2019).

Ovšem i nadále stále docházím k represím a aktivisté jsou často trestáni či stíháni za své názory, někteří jsou i zatýkáni (Ben-Hassine, 2018). Také se aktivistky setkávají i s násilím, ovšem i tak se aktivismu i nadále věnují, včetně již zmíněného aktivismu v online světě:

„Přes to, že jsou ženy cílem sexuálního obtěžování a znásilňování – často ze strany policejních sil – se ženy organizují na místní úrovni, účastní se protestů a věnují se i kybernetickému aktivismu.“ (Women on the Frontline, ©2020)¹⁶

Druhá sada indikátorů se pak zaměřuje na to, čím se organizace na ženská práva zabývají. První indikátor sleduje zaměření na zaměstnanost žen.

Zaměstnanost žen je po revoluci silným tématem, už jen z toho důvodu, že obecně nezaměstnanost byla z jedním důvodů pro revoluci. Organizace ATFD krátce po revoluci hned reagovala s projektem, který se zabýval nezaměstnaností žen:

¹⁶ Dostupné z <<https://womenonthefrontline.eu/country/tunisia/>>.

„Po revoluci se postavení žen na trhu práce stalo jedním témat pro debatu. Organizace ATFD zahájila projekt na pomoc nezaměstnaným ženám a ženám bez domova.“ (Voorhoeve, 2015, s. 10)

Silné reakce vyvolal návrh Ghannouchiho, který navrhl přiznávání důchodu i za práci v domácnostech nebo za práci na částečný úvazek (Voorhoeve, 2015). To se stalo tématem pro mnoho organizací a aktivistek hlavně z toho důvodu, že tvrdili, že taková možnost tlačí ženy zpět do domovů, nepodporuje emancipaci žen, a je to spíše směr k upevnění patriarchy (Voorhoeve, 2015).

Jedna z iniciativ organizace AFTURD s názvem L'Espace Tamkin v roce 2016 otevřela prostor pro ženy, kde mimo jiné měly ženy příležitost projít programem na podporu zaměstnanosti:

„V březnu 2016 iniciativa L'Espace Tamkin otevřela prostor pro ženy (*centre d'hébergement*), ve kterém mohlo být až 30 osob (žen a dětí) (...). Poskytovali útočiště až na tři měsíce a pro zájemce také absolvování programu na podporu zaměstnanosti.“ (Moghadam, 2018, s. 8)

Dalším projektem organizace AFTURD, který začal v roce 2018, je projekt, který se zaměřuje na ženy, které dělají domácí práce za úplatu. Ženy, které pracují v této oblasti, jsou dle AFTURDu poměrně ohrožená skupina, jelikož podmínky práce jsou často nejasné a práce není příliš dobře placená. Tento projekt se snaží o to, aby ženy v těchto pozicích získaly rovnější podmínky (AFTURD, ©2020)¹⁷.

Samotný AFTURD se zaměřuje především na seskupení tuniských výzkumníků, které se věnují zkoumání postavení ženy, které ovlivňuje i ekonomická oblast, kam patří zaměstnanost žen (*arab.org*, © 2020)¹⁸.

¹⁷ Dostupné z <www.afturd-tunisie.org/projet/>.

¹⁸ Dostupné z <<https://arab.org/directory/lassociation-des-femmes-tunisiennes-pour-la-recherche-et-le-developpement/>>.

Další z organizací, která se zabývá zaměstnaností žen je organizace Beity, která vznikla po revoluci a pomáhá především ženám bez domova opět najít ekonomickou a sociální stabilitu – což zahrnuje i podporu zaměstnanosti:

„Snažíme se bojovat všemi prostředky proti diskriminaci a ekonomické a sociální zranitelnosti, která se dotýká hlavně žen.“ (arab.org, © 2020)¹⁹

Organizace Beity disponuje i vlastními webovými stránkami, kde také uvádí, že se mimo jiné pokouší o to, aby ženy měly rovné příležitosti (nejen v oblasti zaměstnání) a aby byly ekonomicky začleněny, čemuž právě zaměstnanost jistě pomáhá (Association Beity, © 2020)²⁰.

Mezi projekty organizace Beity patří také provozování prostoru, kam mohou ženy, které potřebují pomoci, během dne přijít. Mimo jiné Beity v tomto prostoru poskytuje i pomoc při hledání nového zaměstnání či pracovní kurz, či zde mohou ženy získat právní rady, které jistě také ocení při hledání či udržování práce (Association Beity, © 2020)²¹.

I první tuniská organizace zaměřená na ženská práva, UNFT, se zabývá v dnešní době zaměstnaností žen. Organizace poskytuje i profesní kurzy pro dívky mimo školní zázemí, které jim může být dobrým odrazovým můstkem pro získání zaměstnání (Euro-Mediterranean Women's Foundation, ©2020)²². UNFT se snaží o snižování počtu žen, které se pohybují v chudobě, k čemuž jsou vztažené právě i programy na zvyšování zaměstnanosti (Foster, 2020).

Souvisejícím indikátorem je indikátor, ve kterém řeším zaměření na vzdělanost žen. Tyto dva indikátory spolu velmi souvisí, proto se často organizace zaměřují jak na vzdělání, tak na zaměstnanost.

Není se čemu divit, že se organizace zaměřují z nějaké části na vzdělanost žen. Jak ukázal výzkum z roku 2016, tak je to právě nízká vzdělanost žen, která je hlavní překážkou

¹⁹ Dostupné z <<https://arab.org/directory/beity-tunisie/>>.

²⁰ Dostupné z <<https://beity-tunisie.org/a-propos/>>.

²¹ Dostupné z <<https://beity-tunisie.org/lunite-daccueil-de-jour/>>.

²² Dostupné z <<https://www.euromedwomen.foundation/pg/en/profile/radhiajerbi>>.

k jejich politické participaci a také to vede k jejich segregaci. Výzkum také ukázal, že je důležitá role občanské společnosti v rámci tohoto zaměření:

„V roce 2016 proběhla studie postavení žen v politickém a občanském životě v Tunisku a ve třech dalších arabských zemích (...), která odhalila u mnoho dotazovaných žen (zejména těch z chudých oblastí a z periferií) malý smysl pro občanství a malou motivaci pro získání práv. Studie popisuje komunikační potíže žen a určuje chudobu, marginalizaci a nedostatečné vzdělání jako důvod pro segregaci žen a jako překážku k politické participaci žen. (...) Role občanské společnosti byla uváděna jako zvláště důležitá při změně vnímání sebezpojetí u žen.“ (Moghadam, 2018, s. 12)

Již zmiňovaná organizace Beity v rámci svého projektu vytvořila prostor, kde může přespat až třicet žen najednou. Mimo jiné zde funguje spousta podpůrných aktivit, která pomáhá ženám zlepšit jejich životní úroveň. Jednou z aktivit je i výuka dětí, obecná podpora vzdělávání, a i různé vzdělávací aktivity (*Association Beity*, © 2020)²³.

Organizace se také často věnují poskytování stipendiím nadaným studentům nebo studentkám, kteří by jinak na možnost vzdělání nedosáhli. Například UNFT poskytuje v průměru kolem 7000 stipendií ročně a snaží se o to, aby i ženy dosáhly na vzdělání, i když stipendium není omezeno pouze na ně (*Higher Education Funding Opportunities*, ©2020)²⁴.

Také AFTURD má několik projektů, které se primárně věnují zlepšení pracovních podmínek žen, nicméně součástí projektů je i zlepšování samotného vzdělání žen, aby na lepší pracovní příležitosti dosáhly (*AFTURD*, ©2020)²⁵. V roce 2015 pak AFTURD vydává publikaci, kde se věnuje problému diskriminace na školách, ať už na úrovni legální nebo na úrovni sociální (*AFTURD*, ©2020)²⁶.

²³ Dostupné z <<https://beity-tunisie.org/la-maison-sidi-ali-azouz/>>.

²⁴ Dostupné z <https://www.bibalex.org/he_funding/Donors/Details.aspx?ID=118>.

²⁵ Dostupné z <<http://www.afturd-tunisie.org/projet/>>.

²⁶ Dostupné z <<http://www.afturd-tunisie.org/publication/>>.

UNFT se také věnuje vzdělávacím a profesním kurzům, které mohou ženám a dívkám pomoci najít zaměstnání a jsou na toto téma zaměřené (*Euro-Mediterranean Women's Foundation*, ©2020)²⁷

Co se týče zaměření na zdravotní stránku života u žen, tak zde se můžeme potkat například s tím, že se organizace zabývají reprodukčními právy žen. Organizace ATFD v roce 2014 postavila proti kriminalizaci potratů, ke které v Tunisku často dochází:

„ATFD pracuje spolu s FIDH [International Federation for Human Rights, pozn. autorky] na reprodukčních a sexuálních právech žen. Při příležitosti Mezinárodního dne za odstranění násilí páchaného na ženách (24. listopadu 2014) vydali prohlášení, že kriminalizace potratů je pouze formou násilí na ženách.“ (Arfaoui, Moghadam, 2016, s. 647)

ATFD se také věnuje propagaci zlepšení zdravotního systému pro ženy, které jsou ve zranitelných pozicích, a nevztahuje se na ně sociální pojištění (*ESCR-Net*, ©2020)²⁸.

U organizací lze pozorovat i zaměření na podporu žen ve veřejné sféře. Je samozřejmé, že zvláště po revoluci, při demokratických volbách, bylo vhodné, aby hlasovalo co největší množství lidí a zvláště žen. Proto se organizace často této tématice věnovali:

„Byly také vytvořeny organizace, které podporovaly účast žen ve volbách – ať už v roli voliček, kandidátek nebo jejich přítomnost ve volebních komisích. V prvních volbách po revoluci byly ženy 46 % registrovaných voliček. Ve druhých parlamentních volbách v roce 2014 to bylo již více než 50 %, což ukazuje na rostoucí povědomí žen o tom, co je v sázce a že rozumí tomu, že mohou ovlivnit politický systém.“ (El-Masri, 2015, s. 137)

Je vidět, že podpora participace žen – ať už jako voliček nebo jako kandidátek – je velmi důležitá. Organizací, které se tomuto tématu věnovaly, je mnoho. Jejich agenda byla v podstatě velmi podobná. Organizace stojí o to, aby vládní systém měl stejný přístup k ženám i k mužům, což ovlivní i to, pokud se budou starat o osvětu občanek o politickém

²⁷ Dostupné z <<https://www.euromedwomen.foundation/pg/en/profile/radhiajerbi>>.

²⁸ Dostupné z <<https://www.escr-net.org/member/association-tunisienne-femmes-democrates-atfd>>.

procesu a budou je i informovat o tom, jak se zapojit (Tchaicha, Arfaoui, 2017). V základu se organizace vyhraňovaly proti jakékoliv potencionální hrozbě v zákonech, která by mohla vést k diskriminaci na základě pohlaví, ale organizace si byly vědomy i důležitosti participace jako takové od co největšího množství žen (Tchaicha, Arfaoui, 2017).

Organizace se ženami jako kandidátkami ve volbách zabývaly již při prvních demokratických volbách po revoluci, kdy byl v platnosti volební zákon, který určoval, aby ženy byly součástí volebních seznamů, na jehož tvorbě se podílely dvě významné organizace:

„Volební zákon vyžadoval, aby ženy byly politickými stranami zahrnuty do volebních seznamů, čímž se podpořila rovnost pohlaví v zastoupení politických stran. Tento volební zákon byl produktem kolektivní akce žen. Návrh volebního zákona vzešel od seskupení odborníků a odbornic z organizací jako jsou například Tunisian Association of Democratic Women (ATFD) a Association of Tunisian Women for Research and Development (AFTURD).“ (Charrad, Zarrugh, 2014, 234)

Organizace ATFD a AFTURD se po revoluci věnovali různým tématům, mimo jiné právě i posílení participace žen v politice. Často se kvůli tomuto tématu (i jiným) sdružovaly i s jinými organizacemi:

„ATFD a AFTURD vítají příležitost spolupracovat s novými ženskými organizacemi, které vznikly po roce 2011, vzhledem k finanční a politické podpoře státu a mezinárodních dárců, mohou pracovat na otázkách společného zájmu organizací – jako je násilí na ženách, politické zastoupení žen a boj proti náboženskému extremismu.“ (Charrad, 2018)

Jednou z nově vzniklých organizací, které se věnuje participaci žen v politice, je organizace Tounissiet, jejímž cílem je mimo jiné i to, aby *„posílila zapojení tuniských žen do veřejných záležitostí, aby se zapojily do rozhodování, a to zejména na lokální úrovni.“* (Tounissiet, ©2017)²⁹. Jedním z projektů organizace bylo i *„(...) založení Women’s Leadership Academy, která měla připravit ženy na kandidování v lokálních i legislativních volbách.“* (Charrad, 2018)

²⁹ Dostupné z <<https://tounissiet.tn/en/presentation/>>.

Také organizace Ligue des Électriciennes Tunisiennes se zabývá participací žen. Konkrétně tato organizace „lobuje za zákony o rovnosti žen a mužů během voleb v letech 2011 a 2014 a pravidelně pořádá školení pro politické kandidátky, včetně školení o násilí na kandidátkách.“ (Charrad, 2018)

Spousta organizací se po revoluci zaměřuje na podporu práv žen. Ať už jde o podporu zákonů, díky kterým mají ženy rovné nebo alespoň rovnější šance, nebo o poukazování na problémy, které nerovné zákony způsobují. Není se čemu divit, když právě po revoluci probíhala úprava ústavy, která se právě postavení ženy věnovala. Do tohoto indikátoru také spadá zaměření se na lidská práva, například řešení domácího násilí či obecně násilí na ženách.

Jak jsem již zmiňovala u předchozího indikátoru, tak se organizace mimo jiné často věnují právě jakékoliv potencionální hrozbě, která by mohla vést k diskriminaci na základě genderu, což jsou i špatně postavené zákony (Tchaicha, Arfaoui, 2017).

Například hned po revoluci některé aktivistky měly dojem, že by jim revoluce mohla poškodit práva, takže ATFD krátce po revoluci uspořádala demonstraci:

„Tuniská organizace pro práva žen Tunisienne des Femmes Démocrates (ATFD) uspořádala „Pochod za občanství a rovnost“. Demonstrace přilákala mnoho lidí, kteří se obávali, že revoluce povede ke zhoršení práv žen.“ (Voorhoeve, 2015, s. 1)

I když je z mnoha mnou sebraných dat patrné, že řešení zákonů, které se zabývají právy žen, je pro mnohé organizace velmi důležité, tak Norbakk (2016) dokonce zmiňuje, že se jedná opravdu o hlavní zaměření spousty organizací:

„Od revoluce je hlavním zaměřením ženského hnutí zabezpečení a ochrana toho postavení žen v Tunisku, kterého již dosáhly.“ (Norbakk, 2016, s. 27)

Jak jsem již zmiňovala, tak hlavním bodem ochrany práv žen je sledování vytváření nové ústavy a v něm také řešení problematického bodu, kde byly ženy nazvány pouze jako doplňkové k postavení muže, čímž se pochopitelně zabývalo mnoho organizací a i jedinců:

„Protesty feministických skupin a příznivců zarazili pokus ústavodárného shromáždění, kde měla převahu strana Ennahdha, kteří se pokusili v ústavě pozměnit „rovnost“ mezi ženami a muži na „doplňkovost“ ženy k muži.“ (Moghadam, 2018, s. 7)

V dějinách Tuniska se jedná o velmi specifický moment, protože v minulosti organizace občanské společnosti významný vliv na Tunisko nemají, ale po revoluci zaznamenávají organizace značné úspěchy, zvláště při řešení změn v rámci ústavy:

„Organizace žen v minulosti neměly významný vliv na Tunisko jako takové, ale byly mimořádně důležité při debatách o ústavě.“ (Charrad, Zarrugh, 2014, s. 232)

Po revoluci také vznikalo velké množství nových organizací, jak jsem již zmiňovala. Některé z nich byly přímo zaměřené právě na podporu rovnosti zákonů:

„Egalité Parité („Spravedlnost a Rovnost“) je novým hráčem v sektoru nevládních organizací. Tato organizace vznikla během revoluce a snaží se implementovat rovnost a spravedlnost. Někteří zakládající členové byli dříve součástí jiných organizací, například ATFD, ale po revoluci vzniká více prostoru pro nové organizace občanské společnosti.“ (Norbakk, 2016, s. 12)

„Některé organizace, jako například organizace d’Egalité et Parité (...), byly založeny jen několik měsíců po revoluci, aby se mohly zapojit do diskuse o rovných příležitostech pro muže a ženy a lobovaly kvůli tomuto u vlády.“ (El-Masri, 2015, s. 137)

Je zajímavé tedy pozorovat, že nové organizace často vznikají na popud členů, kteří byli součástí organizací již před revolucí, nicméně nyní mají více prostoru pro vytvoření organizace, tak toho využívají, aby se mohli věnovat problémům, které je pálí.

I organizace Beity zmiňuje ve svém zaměření boj proti jakékoliv diskriminaci, tedy i proti nerovným zákonům, kvůli kterým mají ženy samozřejmě mnoho problémů:

„Snažíme se bojovat všemi prostředky proti diskriminaci a ekonomické a sociální zranitelnosti, která se dotýká hlavně žen. (...). Rovný přístup k hospodářským a sociálním právům, k pozemkům, majetku, bydlení a dědictví stále čelí překážkám na čemž mají podíl patriarchální postoje a diskriminační státní zákony.“ (arab.org, © 2020)³⁰

V některých případech již zaběhlé organizace vytvořily koalici, která měla za cíl volat po rovnosti práv při projednávání ústavy:

„Koalice ATFD, AFTURDu, Ligy za lidská práva, ženské komise odborového svazu UGTT, tuniské sekce Amnesty International a Národní rady pro svobodu v Tunisku vyzvala k úplnému a rovnému občanství.“ (Arfaoui, Moghadam, 2016, s. 644)

„Další koalice organizací občanské společnosti, složená z ATFD, AFTURDu, tuniské Ligy za lidská práva, ženské komise odborového svazu UGTT, tuniské sekce Amnesty International a Národní rady pro svobodu v Tunisku, vyhodnotila tento článek [článek v ústavě o „doplňkovosti“ ženy k muži, pozn. autorky] jako zhanobení ženy a za paternalistický, který dává muži absolutní moc a zároveň bere ženě právo být plnohodnotnou občankou.“ (Charrad, Zarrugh, 2014, s. 238-239)

Z dat vyplývá, že se spousta organizací po revoluci zaměřuje na lidská práva – řeší například domácí násilí či obecně násilí na ženách.

ATFD například v roce 2014 uspořádala národní workshop, kde představila plán proti boji násilí na ženách v následujících letech 2015-2017 (Moghadam, 2018). Workshop se soustředil zejména na to, jak „...násilí na ženách nesmí být jen věcí soukromou a uznat, že je to věc politická, že násilí na ženách je politický problém. Bylo zde dohodnuto, že ‘pokud je jedna žena zbita či znásilněna, tak všechny ženy jsou zbity či znásilněny’.“ (Arfaoui, Moghadam, 2016, s. 644)

Pobočka ATFD, která sídlí v městě Sús, zprovoznila v roce 2011 telefonní linku pro oběti násilí a měli také kampaň na zvýšení povědomí o tomto problému. Pobočka města

³⁰ Dostupné z <<https://arab.org/directory/beity-tunisie/>>.

Tunis zase umožnila ženám navštívit své centrum, kde byla dostupná pomoc a možnost přespat, uspořádala protesty a konferenci (Arfaoui, Moghadam, 2016).

AFTURD také v roce 2016 provozuje ubytovací centrum s názvem El-Amen, kde se mohou ubytovat ženy, které se potýkají s násilím a mohou tak vyhledat pomoc. Zároveň se AFTURD věnuje i dalším projektům, které se tohoto tématu dotýkají (AFTURD, ©2020)³¹.

Na společném semináři organizací FIDH³², ATFD a Beity v roce 2014, který byl na téma toho, jaké jsou nejlepší způsoby, jak bojovat proti násilí na ženách, se řešilo nejen domácí násilí, obtěžování na veřejnosti a policejní brutalita proti ženám, ale také to, že ženy jsou často oběti teroristických útoků nebo občanských nepokojů v severní Africe (Arfaoui, Moghadam, 2016). Seminář byl „...*příležitostí pro aktivisty a aktivistky organizací občanské společnosti z Alžírsko, Egypta, Libye, Maroka a Tuniska, stejně jako pro zástupce tuniské vlády, k výměně zkušeností a vymýšlení strategií na prevenci násilí, na ochranu a podporu těch, kteří si něčím takovým prošli, a usnadnění přístupu k spravedlnosti*“ (Arfaoui, Moghadam, 2016, s. 646)

Samotná organizace Beity prosazuje to že „*diskriminační zákony a patriarchální společenské normy vytváří prostor pro bezdomovectví a pro domácí násilí.*“ (Arfaoui, Moghadam, 2016, s. 647). Společně s dalšími organizacemi zaměřená na lidská a ženská práva (ATFD a jiné) podílela na vytvoření krátkého dokumentárního filmu na toto téma, který měl premiéru v roce 2014, dále také na rádiové pořady a televizní rozhovory (Arfaoui, Moghadam, 2016). Organizace Beity také pro ženy, které se setkaly s nějakým druhem násilí, provozuje denní prostor, kam mohou přijít a s někým si promluvit a pak také prostor, kde mohou zůstat přes noc a také se účastnit různých projektů, které jim mohou pomoci s jakoukoliv těžkou situací, se kterou se setkají (Association Beity, © 2020)³³.

11.7.1. Jak se vyvíjí organizace občanské společnosti se zaměřením na ženská práva po prvních demokratických volbách?

³¹ Dostupné z <<http://www.afturd-tunisie.org/projet/>>.

³² International Federation for Human Rights

³³ Dostupné z <<https://beity-tunisie.org/lunite-daccueil-de-jour/>> a z <<https://beity-tunisie.org/la-maison-sidi-ali-azouz/>>.

Vznik organizací po revoluci je poměrně snadný, pokud ho porovnáme s vývojem, jakým si prošel. Organizace již nečekají na schválení několik měsíců či let, během kterých stále není snadné počítat s jasným výsledkem, zda nakonec organizace bude schválena. Po revoluci organizace nejčastěji čekají na schválení v rádech dnů, postupem času se limit snižuje a není to již problémem, administrativní proces je jednodušší (Tchaicha, Arfaoui, 2017). Stejně tak mají možnost se věnovat většímu spektru témat a není to již úzce určené. Dlouho nelegální organizace konečně mohou vzniknout legálně (ALTT nebo UDC) (Hudáková, 2019). Stává se, že vzniká velké množství organizací, které vznikají převážně proto, že mohou a že chtějí dělat nějaký aktivismus, ale již tvůrci nemají příliš podrobný plán o tom, jak fungování bude probíhat (Weilandt, 2019).

Z dat příliš nevyplývá to, jaká je míra institucionalizace v organizacích. O běžném chodu organizací, o pravidelných schůzkách či o pravidlech uvnitř organizace, se příliš nehovoří. Myslím si, že je to převážně proto, že pro organizace je stále důležité to, že pomáhají řešit problémy a na tyto administrativní a vnitřní záležitosti není takový prostor. Informace se tedy nacházejí útržkovitě a jsou nekonzistentní. Organizace samotné takové věci nezveřejňují a články od ostatních se spíše věnují činnosti, kterou organizace provádí. Lze pozorovat fungování schůzí, které nemusí být pravidelné (*AFTURD*, ©2020). Je patrné, že v tomto případě by bylo vhodné se přímo dotázat v organizacích, k čemuž jsem neměla bohužel prostor – je pak také otázka, zda by organizace byly ochotné takové informace poskytnout, ale bylo by to jistě zajímavé.

Co lze v organizacích pozorovat je míra profesionalizace, která se stále zvyšuje hlavně kvůli tomu, aby organizace dosáhly na různé druhy dotací a financí (Weilandt, 2019).

Pokud tedy hovoříme o financování organizací občanské společnosti, tak lze pozorovat, že se mírně změnil přístup k financím. Již nejsou tak patrné překážky státu, i když i tak se stále organizace potýkají s tím, že jim stát dělá problémy kvůli zahraničnímu financování (Ben-Hassine, 2018). Problémem je také často obecný nedostatek financí, často členové dávají do organizací vlastní peníze (Arfaoui, Moghadam, 2016). Velkou roli hrají zahraniční zdroje, které často ale vedou i ke konfliktům v rámci různých organizací nebo také to, že organizace chtějí zdroje získat a upravují tak své činnosti, které nemusí pak být úplně efektivním řešením problému, který organizace řeší (Weilandt, 2019). Lze také pozorovat, že původní organizace bojují se stigmatem, že by si měly brát peníze od státu, i

když již stát je demokratičtější a politické prostředí je na lepší úrovni. Organizace často kombinují různé zdroje příjmů (Arfaoui, Moghadam, 2016; Weilandt, 2019; *AFTURD*, ©2020).

Fungování organizací zažilo také po revoluci značné uvolnění. Represe ze strany státu jsou již menší a organizace (a i aktivisté obecně) mají možnost mluvit svobodněji (Charrad, Zarrugh, 2014, Hudáková, 2019). Nicméně to neznamená, že by stát nekladl organizacím žádné překážky, i tak se občas organizace s problémy potýkají. Dochází například k zatýkání či stíhání aktivistek a aktivistů, stát se také stále pouští do blokad peněz ze zahraničí (Ben-Hassine, 2018).

Organizace, které fungovaly před revolucí, například AFTURD nebo ATFD, se občas potýkají s nedůvěrou od ostatních aktivistů, aktivistek, občanů a občanek, kterým přijde podezřelé, že organizace mohly fungovat i před revolucí (Norbakk, 2016; Hudáková, 2019). Členové mohou odcházet do nově vzniklých organizací (například často odcházeli do organizace Egalité Parité), což může původní organizace oslabit a musí se této změně věnovat na úkor svých vlastních projektů (Norbakk, 2016). Na druhou stranu původní organizace spolupracují s novými organizacemi a vytváří nové projekty, je zde tedy prostor pro více názorů a možností (Charrad, 2018).

Svoboda slova a sdružování je po revoluci patrnější a lidé mají větší možnost se projevit a není předpokládáno, že budou okamžitě potrestáni (Charrad, Zarrugh, 2014; Gana, 2013). V zemi je prostor na veřejné debaty, uvolněnější je i cenzura na internetu, kde mnoho mladších aktivistek anonymně vystupovalo, nyní mají již možnost vystupovat pod svým jménem. Často také probíhají různé demonstrace (Brisson, Krontiris, 2012).

I když je nálada uvolněnější, aktivisté a aktivistky se i tak setkávají s napadáním, násilím a podobně (Ben-Hassine, 2018; *Women on the Frontline*, ©2020).

Je vidět, že pro organizace po revoluci je podstatný důraz na zaměstnanost žen. Není se čemu divit, před revolucí byla nezaměstnanost velmi vysoká a byla z jedním důvodů pro nespokojenost před revolucí (Voorhoeve, 2015). Organizace zmiňují právě to, že pokud jsou ženy oslabeny z ekonomické stránky, pak u nich dochází i k jiným problémům. Postavení se

na vlastní nohy je pro tuniské organizace zaměřena na ženská práva jistě důležitým bodem, kterému se velmi často věnují (Voorhoeve, 2015).

Z dat lze pozorovat, že organizace, které se věnují vzdělávání, se především věnují zaměstnanosti žen a vzdělávání jako takové často funguje jako pouhý prvek k tomu, aby podpořil zaměstnanost. Organizace vědí, že je vzdělávání důležité, ale přijde mi, že je vždy součástí projektu, kde se obecně věnuje jiným tématům. Obecně jsou projekty či publikace vedeny na jiné téma a téma vzdělávání bývá často pouze doplňkové. Je tedy vidět, že organizace neberou vzdělávání jako samostatný prvek, ale propojují ho s jinými tématy, i když dle výzkumů lze soudit, že je vzdělávání žen také důležité, už právě proto, s kolika dalšími tématy souvisí. Můžeme se setkat s podporou ve formě stipendií nebo různých kurzů, které mají připravit ženy na lepší zaměstnání (*Euro-Mediterranean Women's Foundation*, ©2020; Foster, 2020; *AFTURD*, ©2020; *Higher Education Funding Opportunities*, ©2020). Je vidět, že se často zaměřují na praktické vzdělávání, i když například organizace Beity podporuje i obecné vzdělávání, které nutně nemusí vést k nějakému hmotnému cíli. Lze pozorovat, že je nutné ženy vzdělávat i z toho pohledu, aby rozuměly, co se kolem nich děje a byly například schopné jít volit (*Association Beity*, ©2020; *arab.org*, ©2020).

Po revoluci je participace žen v politice velmi důležitá, ať už jsou v roli voliček nebo v roli kandidátek. Uvědomují si to i organizace, které mají programy v podstatě zaměřené na jediné – aby se ženy v politických tématech orientovaly a přišly volit (El-Masri, 2015; Tchaicha, Arfaoui, 2017). Můžeme pozorovat programy, které se věnují osvětě, ale také fungují například kurzy či školení, které vzdělávají ženy k tomu, aby byly schopné se účastnit jako kandidátky (Charrad, 2018; *Tounissiet*, ©2017).

Souhrnně lze říct, že otázka zákonů a lidských práv v Tunisku je po revoluci řešená velkým množstvím organizací a jsou i vidět výsledky (Norbakk, 2016; El-Masri, 2015; *arab.org*, ©2020). Velkým tématem je samozřejmě nová ústava, která je klíčovým bodem pro postavení žen v Tunisku. Organizace občanské společnosti některým částem ústavy oponovaly a ústava byla na základě toho změněna (Moghadam, 2018; Charrad, Zarrugh, 2014). Také se věnují i běžným zákonům a upozorňují na to, kde by bylo možné zákony vylepšit (Tchaicha, Arfaoui, 2017).

U organizací lze často pozorovat snahu o řešení násilí na ženách, domácího násilí, a i dalších problémů, které s tímto tématem souvisí. Vznikají tak různé telefonní linky a denní i noční centra, kam se mohou ženy obrátit a hledat pomoc. Na tato témata také probíhají různé konference a semináře, organizace se snaží o osvětu a přivést tento problém na světlo světa (Arfaoui, Moghadam, 2016; *AFTURD*, ©2020; *Association Beity*, ©2020).

Pokud tyto informace shrnu, abych odpověděla výstižně na výzkumnou otázku, tak lze říct, že fungování organizací občanské společnosti po revoluci splňuje, pokud vezmeme v potaz prostředí, velké množství indikátorů. Vznik organizace je již snadnější a dosáhne na něj velké množství organizací, v podstatě jakákoliv organizace se zájmem, která o založení stojí. Sledování míry institucionalizace je složitější z důvodu nedostatku dat. Lze pozorovat mírnou institucionalizaci, například ve schůzkách, kterým není pokaždé bráněno. Nicméně informace na toto téma nejsou příliš dostupné a autoři ani samotné organizace se jim nevěnují. Fungování organizace lze hodnotit poměrně kladně. I když může docházet k restrikcím, tak organizace mají na fungování prostor, který mohou využívat. Mohou fungovat samostatně od státu, není již nutné být „za dobře“ se státem pro hladké fungování bez problémů. Dle dat jsou organizace závislé na financích z okolí, což je může ovlivňovat i proto, že se stále stává, že příchod financí ze zahraničí zablokuje stát. Nucená participace v organizacích po revoluci není patrná a v datech se nevyskytuje.

Finance jako takové nejčastěji organizace získávají právě od státu nebo od zahraničních dárců, kterým se ale pak musí samozřejmě zodpovídat, což může ovlivňovat jejich činnost.

Svoboda slova a sdružování je v Tunisku po revoluci poměrně značná, není již takovým problémem vyjádřit svůj názor či uspořádat nějaké setkání, nicméně aktivisté a aktivistky se s problémy i tak potýkají a není to úplně bezproblémové.

Co se týče zaměření organizací na různé aspekty problémů, se kterými se ženy v Tunisku setkávají, tak lze pozorovat nejvíce programů, projektů a podobně na podporu práv žen. Řeší se zákony, což je ovlivněno i vytvářením nové Ústavy. Je to pochopitelné, zákony jsou to, co často ovlivňuje i další práva žen a bez nich by to bylo složité. Silně zastoupená je i podpora participace žen ve veřejné sféře a také se organizace často zaměřují na zaměstnanost a vzdělanost žen. Nepozorovala jsem příliš dat na zaměření se na zdravotní

stránku života u žen. I tak si myslím, že lze zaměřenost na ženy a jejich práva (zde nemyslím z legislativního úhlu pohledu, ale práva obecně) hodnotit velmi pozitivně a záběr organizací je poměrně široký a jistě nejsou práva a problémy žen v Tunisku opomíjeny.

11.8. Srovnání podoby a fungování organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva před a po prvních demokratických volbách

V této části srovnávám dvě sledovaná období a zároveň tak odpovídám na třetí a poslední výzkumnou otázku „*Jak se liší organizace občanské společnosti se zaměřením na ženská práva před a po prvních demokratických volbách?*“. V této části čerpám z dat, které jsem sebrala a řádně ocitovala v předchozích částech. Pokud shrnuji zjištěná fakta a uvádím závěr, pak už zdroj neuvádím.

Vznik organizací je po prvních demokratických volbách značně jednodušší. Organizace mají prostor si zvolit zaměření, které je zajímavé a samotný administrativní proces trvá v některých případech jen jeden den, nejčastěji se mluví o třech až šesti měsících, což je v porovnání s dobou před revolucí, kdy se založení táhlo i několik let, podstatný rozdíl (Tchaicha, Arfaoui, 2017). Uvolněný prostor pro vznik organizací umožňuje vznik i organizacím, které by před revolucí nevznikaly, ať už proto, že by to režim nedovolil nebo proto, že bylo jednodušší taková témata zahrnout pod již existující organizace. Spousta organizací se po revoluci vyděluje z původních organizací (Hudáková, 2019; Norbakk, 2016).

Na začátku vlády bin Aliho měly organizace větší možnost vzniknout a nebylo to tak složité, v průběhu let se ovšem začínají potýkat s problémy (Hudáková, 2019; El-Masri, 2015; Salem, 2010). Vznikají tedy i nelegální organizace, které právě po revoluci mají možnost vzniknout legálně a řádně fungovat (Hudáková, 2019).

Lze tedy říct, že co se týče vzniku, tak se organizace již nesetkávají s takovými problémy a první demokratické volby a obecně vůbec demokratická nálada v zemi organizacím pomáhá k rozkvětu organizací občanské společnosti.

O míře institucionalizace jsem ve vybraných obdobích a v sebraných datech nenašla příliš mnoho informací. Během prvního období je to celkem pochopitelné, jelikož často

dochází k útlaku jak organizací, tak jejich členů a organizace si často interní informace střeží a je pochopitelné, že se informace není tak snadné dozvědět (Weilandt, 2019). Po revoluci se stále texty spíše zaměřují na přínos organizací nebo na jejich fungování jako takové, o interních záležitostech se stále příliš nemluví. Lze podle mě pozorovat to, že často v zemi stále přetrvává nejistota a nedůvěra, čemuž se nelze divit. I po revoluci můžeme pozorovat útoky na aktivistky nebo omezování některých práv či svobod (Ben-Hassine, 2018).

Během obou období lze pozorovat, že organizace mají více či méně pravidelné schůzky, kde například volí nové vedení organizací nebo se řeší podstatné věci (konkrétně například organizace UNFT nebo organizace AFTURD) (AFTURD, ©2020; Hosken, 1977). Před revolucí musí být větší schůzky předem schváleny, což mohlo být pro mnoho organizací problém, a často jsou schůzky přerušeny policií (Hudáková, 2019). Po revoluci již takový problém organizace nemají a scházení není takovým problémem (Charrad, Zarrugh, 2014).

Na přijímání nových členů si organizace dávaly před revolucí velký pozor, docházelo k prověřování členů, než byli přijati. ATFD si členy prověřovala velmi důsledně a nebylo snadné se členem stát (Schmidt, 2019; Antonakis-Nashif, 2016). Některé zvyky organizací přetrvaly i do doby po revoluci, což ústí v to, že jsou tyto původní organizace označovány za elitářské. U původních členů panuje přirozená nedůvěra v nové (mladé) aktivisty a aktivistky, protože před revolucí nebylo aktivistů a aktivistek tolik, všichni se znali a jejich členství v organizacích se často překrývalo (Norbakk, 2016; Hudáková, 2019; Charrad, 2018; Weilandt, 2019).

Po revoluci lze ovšem pozorovat například zvyšující se profesionalizaci organizací, jelikož organizace se snaží získat peníze pro chod organizací, kterých je nedostatek během obou období, a aby splnily požadavky dárců, tak se musí profesionalizovat, a i zaměstnávat osoby na plný úvazek (Weilandt, 2019).

U fungování organizací také můžeme pozorovat značný vývoj, který přinesly první demokratické volby. Obecně pro fungování organizací v Tunisku je typický vliv státu na různých úrovních. Před revolucí je vliv značný, organizace jsou často omezovány, režim je nutí nekritizovat stát a zákony, je omezováno i samotné zaměření organizací (Hudáková, 2019; Norbakk, 2016, El-Masri, 2015). Organizace mají často problémy i s financemi, které

často chodí ze zahraničí, což stát omezuje (Hudáková, 2019). Omezování financí a z toho pramenícího fungování organizací pokračuje i po revoluci, kdy jsou organizace osočovány z toho, že přijímají finance ze zahraničí a financují z nich terorismus (Ben-Hassine, 2018; Mansri, 2016).

Samotné fungování organizací není ale po revoluci tak omezováno, pokud to srovnáme s dobou před revolucí. Problémy s financemi stále přetrvávají, ale organizace mohou již více méně svobodně vyjádřit svůj názor a mají možnost se profilovat v tématech, ve kterých se profilovat chtějí a stát je již tolik neomezuje (Gana, 2013; Charrad, Zarrugh, 2014). Dochází stále ke stíhání „problematických“ aktivistek a aktivistů, ale již se tak neděje v tak velkém množství jako před revolucí (Ben-Hassine, 2018). Nicméně lze tedy pozorovat, že represe nezmizely ze dne na den, stále se v nějakém množství objevují a fungování organizací tak není bezproblémové a stále bývají organizace omezovány. Postupně ale získávají stále větší možnosti a příležitosti a prostor, ve kterém fungují, je demokratičtější.

Organizace, které před prvními demokratickými volbami byly ke státu kritičtější a měly tak problémy s fungováním, často spolupracovaly s organizacemi, které byly se státem „za dobře“ – například ATFD a AFTURD spolupracují s UNFT. Je to pro ně lepší varianta než spolupracovat přímo se státem (Gilman, 2007; Tchaicha, 2012). Po prvních demokratických volbách se ATFD a AFTURD posouvají ke spolupráci s nově vzniklými organizacemi, které přináší nové možnosti a myšlenky (Charrad, 2018). Může to být i z toho důvodu, že po revoluci mnoho členů z těchto organizací odchází a původní organizace, dle informací z textů, se často potýkají s úbytkem členů a musí organizace restrukturalizovat, čímž může být fungování také omezeno (Norbakk, 2016; Hudáková, 2019).

Fungování organizací tedy nebylo jednoduché ani před revolucí, a po revoluci stále organizace často bojují s hladkým fungováním, setkávají se totiž s novými problémy a s novými výzvami, ve kterých často i nadále hraje roli stát.

Jak jsem již zmiňovala, tak výrazně organizace, jak před volbami, tak po nich, ovlivňuje financování organizací. Byl to především stát, který ovlivňoval financování organizací před revolucí. Dvě hlavní možnosti, jak mohou organizace získat finance, je buď od státu nebo od zahraničních dárců (Hudáková, 2019; Weilandt, 2019; Gilman, 2007). Stát financuje především ty organizace, které ho nekritizují, i když v počátku vlády bin Aliho lze

pozorovat větší rozmach ve financování organizací státem, nicméně se jedná pouze o zástěrku, aby Tunisko působilo demokratičtěji (El-Masri, 2015). Příchozí platby od zahraničních dárců stát často zmrazuje za pomoci národní banky, nicméně ani po revoluci nejsou zahraniční platby bezproblémové, a i tady stát zasahuje, i když ne už v takovém množství (Ben-Hassine, 2018). Jako u všech indikátorů, i zde se pomalu vliv státu jako takové oslabuje.

Financování před revolucí využívá stát i k posílení své síly v rámci toho, že přes státu nakloněné organizace získává peníze ze zahraničních zdrojů a následně je využívá k posílení své moci. Financuje pak také organizace s tím úmyslem, aby si je naklonil a ubylo tak například kritiky státu (Hudáková, 2019). Po revoluci již tyto tendence nepozorují v takovém množství, ale setkáváme se s tím, že organizace se stále zdráhají si peníze od státu brát (Arfaoui, Moghadam, 2016). Nicméně například i u organizace AFTURD, která často před revolucí stát kritizovala, lze na webových stránkách organizace pozorovat, že peníze bere jak ze zahraničních zdrojů, tak z místních zdrojů a tuto informaci nijak neskrývá (AFTURD, ©2020).

Zahraněční financování ovlivňuje organizace před i po revoluci. Před revolucí bylo financí ze zahraničí méně, ale i tak často organizace pozměňují svůj chod, aby splnily požadavky zahraničních dárců (Tchaicha, 2012). Tato tendence se zvyšuje po revoluci, kdy organizace začínají ve větším množství i zaměstnávat lidi na plný úvazek a často mění své zaměření na základě toho, co dárci chtějí financovat (Weilandt, 2019). Do organizací často přicházejí aktivisté, kteří mají zájem primárně o peníze, které v organizaci jsou, protože ekonomická situace v zemi je stále na špatné úrovni (Hudáková, 2019). Nicméně to nemění nic na tom, že jak před revolucí, tak po revoluci organizace mají často nedostatek financí a některé se uchylují i k tomu, že organizaci přispívají svými vlastními penězi (Arfaoui, Moghadam, 2016). Po revoluci si také spousta organizací volí spolupráci se zahraničními organizacemi, které jim k financím mohou dopomoci (Weilandt, 2019).

Proměnu lze pozorovat i u svobody slova a svobody vyjadřování. Před revolucí existuje několik faktorů, které svobodu slova a vyjadřování ovlivňují. Je to samozřejmě i samotný stát, který často na základě zákonů nebo obecně zákazů aktivistky i samotné organizace ovlivňuje. Dochází například i ke korigování různých akcí nebo setkání (Hudáková, 2019). Významnou roli hraje i společnost jako taková, kde jsou zejména

aktivistky ovlivňovány svou rodinou a často jim mužští členové domácnosti znemožňují se aktivismu účastnit tak, jak by aktivistky chtěly (Salem, 2010). Vliv společnosti samozřejmě zůstává i po revoluci, kdy se s ním aktivistky stále setkávají.

Po revoluci již mají aktivistky a organizace větší možnost se vyjádřit. Je také možné veřejně vyjádřit kritiku státu, i když se stále může stát, že za to aktivistky mohou být stíhány, nicméně již to není zdaleka v takovém množství, v jakém to bylo před revolucí (Charrad, Zarrugh, 2014; Gana, 2013; Ben-Hassine, 2018; *Women on the Frontline*, ©2020).

Významnou roli hraje online aktivismus, v jehož rámci bylo před revolucí prakticky nemožné vystupovat pod svou vlastní identitou, tato skutečnost se po revoluci mění a aktivistky tak mají možnost odtajnit svou tvář a vystupovat na internetu bez většího strachu, i když jak jsem zmiňovala, situace stále není ideální a lze se i nadále setkávat v represemi (Brisson, Krontiris, 2012; El-Masri, 2015; Moghadam, 2018). Z dat mi ale přijde to, že o případných represích se stále více mluví a aktivistky tak mají větší možnosti o nich mluvit, řešit je.

Nelze tedy říct, že by se jednalo o přechod do ideálního stavu, kdy je po revoluci absolutní svoboda slova a svoboda vyjadřování. Aktivisté a aktivistky ale mají prostor se vyjádřit a není pravidlem, že budou okamžitě potrestány. Velkou roli hraje také online aktivismus, který se v menší míře začíná objevovat i před revolucí. Před revolucí stát silně organizace omezoval, po revoluci se s omezováním dá stále setkat, nicméně již ne v takovém množství (Brisson, Krontiris, 2012; El-Masri, 2015; Moghadam, 2018).

Dále se zabývám srovnáním toho, čím se organizace zaměřená na práva žen zabývaly před a po prvních demokratických volbách. Obecně lze říct, že se samozřejmě organizace věnují tomu, co je zrovna aktuálním tématem, a kde jsou mezery, což jsem se snažila nastínit v první části své diplomové práce. Nicméně nějaké problémy přetrvávají a organizace se jim věnují i nadále. Lze také u organizací pozorovat rozšíření množství témat, které řeší, čemuž jistě přispělo právě lepší demokratické prostředí, a ne tak samozřejmě represe státu a omezování organizací, které stát kritizují.

Častým zaměřením organizací před i po revolucí je zapojení žen do ekonomiky, čehož se tedy týká zaměření na zaměstnanost žen a také na vzdělanost žen. Z dat lze pozorovat

vzrůstající zájem organizací tuto tematiku řešit, zejména po revoluci lze pozorovat mnoho nových projektů, které se věnují zaměstnanosti, jelikož právě nízká míra zaměstnanosti vedla k samotné revoluci (Voorhoeve, 2015). Již před revolucí mnoho organizací upozorňuje na to, že nízká míra zaměstnanosti a vzdělanosti u žen, může vést k dalším problémům, například k segregaci a k domácímu násilí. Organizace toto prokazují i výzkumy (Voorhoeve, 2015; Moghadam, 2018). Před revolucí je to i chyba samotné vlády bin Aliho, který neposkytuje dostatek financí pro tyto sektory, které by se situací pomohly, nejvíce postižené pak bývají odloučené oblasti. Proto se v těchto oblastech snaží angažovat organizace občanské společnosti (El-Masri, 2015; Norbakk, 2016).

Po revoluci lze pozorovat zvýšenou angažovanost v oblasti zaměstnanosti a vzdělávání žen. Vznikají komunitní centra, které mohou ženy navštívit, přespat zde, pokud nemohou přespat někde jinde a také se mohou účastnit různých vzdělávacích či profesních kurzů nebo získat (právní) radu. Také vznikají projekty, které se snaží, aby ženy byly lépe placené a měly rovnější podmínky (AFTURD, ©2020; arab.org, ©2020; Association Beity, ©2020, Euro-Mediterranean Women's Foundation, ©2020). Organizace také poskytují stipendia, aby na vzdělání dosáhlo větší množství žen (Euro-Mediterranean Women's Foundation, ©2020). V těchto dvou indikátorech lze tedy pozorovat narůstající aktivitu a organizace se těmto důležitým tématům, které ovlivňují i další témata, věnují stále více.

Příliš velká aktivita není v oblasti organizací, které se zaměřují na zdravotní stránku života žen. I přes to, že i v tomto odvětví není stát příliš angažovaný, tak se tomuto tématu věnují často organizace pouze okrajově (Norbakk, 2016). Před revolucí lze pozorovat projekty, které podporují například pacientky, které se potýkají s nějakou nemocí (arab.org, ©2020). Po revoluci lze i tak pozorovat mírné rozšíření v rámci této tematiky, organizace se dále věnují i aktuálním problémům, které se řeší – například kriminalizaci potratů a obecně se snaží o zlepšení přístupu ke zdravotnictví i pro méně majetné ženy, které nedosáhnou na kvalitní zdravotnickou péči (ESCR-Net, ©2020; Arfaoui, Moghadam, 2016). Opět lze tedy po revoluci pozorovat zvýšení aktivity v této oblasti.

Oproti tomu lze pozorovat zvýšenou aktivitu v rámci zaměření na podporu žen ve veřejné sféře, pokud porovnáme aktivitu před prvními demokratickými volbami a po prvních demokratických volbách. Před prvními demokratickými volbami lze pozorovat například podporu politické účasti žen a také mírnou kritiku možností přímé participace žen (Norbakk,

2016; Moghadam, 2019). Menší aktivita v těchto oblastech je před revolucí pochopitelná, protože se při takových tématech nevyhne organizace kritice režimu. Menší aktivitu lze také chápat z toho úhlu pohledu, že i samotný režim se snaží o zvýšení participace žen (alespoň oficiálně) a tedy se organizace věnují jiným tématům (Vericat, 2017).

Po revoluci se ovšem toto téma značně rozšiřuje, protože je pro všechny žádoucí, aby se ženy participovaly v politice a také aby chodily k volbám (El-Masri, 2015). Aktivity organizací byly po revoluci poměrně podobné a bylo jich značné množství, o dost větší než před revolucí. Pracovalo se na tom, aby byl stejný přístup k ženám i k mužům a aby bylo povědomí o tom, co volby obnáší a jak se mohou ženy zúčastnit (Charrad, Zarrugh 2014; Tchaicha, Arfaoui, 2017; El-Masri, 2015). Sledovaly se také zákony, které by mohly budoucí participaci (ať už ve volbách nebo při volení samotném) negativně ovlivnit. Vznikají i nové organizace, které lobují za participaci žen v politice a zaměřují se také na ženy v odlehlejších oblastech (Charrad, 2018; *Tounissiet*, ©2017). V oblasti zaměření na podporu žen ve veřejné sféře lze tedy po revoluci pozorovat značný nárůst.

Posledním tématem, kterému se organizace věnují, je zaměření na podporu práv žen. Řekla bych, že toto je nejširší téma, kterému se organizace věnují a spousta jiných témat s podporou práv žen souvisí.

Již před revolucí se tímto tématem, alespoň okrajově, zabývá velké množství organizací, nehledě na to, jak moc spolupracují se státem. Organizace se snaží podporovat lidská práva, ženská práva a také často bojují proti domácímu násilí. Je zřejmé, že se jedná o opravdu silné téma, protože organizace často musí oponovat státu, což je před revolucí poměrně riskantní (Norbakk, 2016; Antonakis-Nashif, 2016; Salem, 2010; Moghadam, 2018). Státem podporující organizace toto téma řeší méně kontroverzněji – například ženám připomínají, jaká práva mají a jak jich mohou využívat. Organizace tak nekritizují stávající zákony, ale spíše ženám pomáhají k tomu, aby znaly zákony, které jsou již v platnosti (Weilandt, 2019). Podobným akcím se věnují organizace i po revoluci. Aktivistky měly po revoluci dojem, že by mohlo dojít k omezení práv žen a byla uspořádána demonstrace (Voorhoeve, 2015). Je tedy jasné, že aktivistky nepolevují, a i nadále se tomuto tématu věnují a opět se jejich aktivita díky možnostem rozšiřuje. Zde má také vliv aktuální situace v Tunisku, hlavně řešení nové ústavy, kde byl často nutný nátlak organizací občanské společnosti, aby vše bylo v pořádku – například kontroverzní řešení bodu ústavy, kde bylo

formulováno to, že ženy jsou k muži pouze doplňkové (Moghadam, 2018; Charrad, Zarrugh, 2014). Organizace vytváří i koalice, aby tyto problémy mohly řešit (Charrad, Zarrugh, 2014). Z dat vyplývá, že aktivistky jsou v některých částech s některými právy spokojené, a tedy organizace často i kontrolují, zda nedochází k poškozování některých práv, které již ženy mají (Norbakk, 2016). Je tedy patrné, že se toto zaměření mezi organizacemi po revoluci velmi rozšířilo a řeší práva žen na různých rovinách, lze pozorovat i vznik organizací, které se specificky zaměřují na toto téma.

V návaznosti na lidská práva se již před revolucí výrazně řešilo násilí na ženách. Již před revolucí si organizace uvědomují, že tento problém nemá oporu v zákonech a také je zakořeněn ve společenských normách (Salem, 2010). Organizace vytváří telefonní linky, kam se mohou ženy obrátit, stejně jako jsou začínají být v provozu denní centra, a také vzniká spousta materiálů, ze kterých se mohou ženy spoustu informací dozvědět (Arfaoui, Moghadam, 2016; Arfaoui, 2007; Gilman, 2007). Po revoluci se tato činnost opět rozšiřuje. Centra pro ženy, které se s takovými problémy setkávají, se otevírají i mimo hlavní město a pořádají se velké workshopy a systematicky se na těchto problémech pracuje (Moghadam, 2018; *AFTURD*, ©2020; *Association Beity*, ©2020). Organizace se často snaží o rozšíření tohoto problému mezi širokou veřejnost, aby se nejednalo o téma, o kterém nikdo nemluví (Arfaoui, Moghadam, 2016). Je také poukazováno na to, že domácí násilí může ústít i v další problémy – například v bezdomovectví (Arfaoui, Moghadam, 2016). Nicméně opět lze pozorovat rozšíření těchto činností a zkvalitnění služeb, které organizace poskytují a služeb se dostává i k ženám mimo hlavní město.

11.8.1. Jak se liší organizace občanské společnosti se zaměřením na ženská práva před a po prvních demokratických volbách?

Z dat lze pozorovat, že se prostor pro organizace občanské společnosti se po prvních demokratických volbách stává volnějším a aktivistky a aktivisté mají větší prostor se vyjádřit, mohou si vybírat zaměření a mohou si dovolit i kritiku státu a nemusí nutně následovat potrestání, jak tomu bylo před prvními demokratickými volbami. Samotné založení organizací se po revoluci zjednodušuje a spousta aktivistů má tak prostor na vytvoření organizace, která bude zaměřená na problém, který chtějí řešit. To se ukazuje i na konkrétním indikátorech, dle kterých sledují zaměření organizací, které se zaměřují na práva žen. Můžeme pozorovat to, že se rozšiřuje záběr organizací a organizace díky uvolněnějšímu

režimu mají prostor řešit více témat a řeší je kvalitněji a více způsoby. Organizace také mají větší vliv, což lze vidět například při formování nové ústavy, kdy to byly právě organizace občanské společnosti, které pomohli k tomu, aby v ústavě nefigurovalo to, že jsou ženy pouze doplňkové k mužům. U některých indikátorů zaměření lze pozorovat větší zvýšení aktivity, u některých menší, ale zvýšení figuruje u všech.

Jak jsem již říkala, pokud srovnáme prostředí před revolucí a po revoluci, tak lze znatelně vidět, že se restriktce státu zmenšují, i když úplně nemizí. Stále lze pozorovat represe státu a aktivistky pocítují útlak či násilí, nicméně již zde figuruje větší svoboda slova a je možné se svobodněji vyjadřovat. Důležitou roli hraje i online aktivismus, který se rozšiřuje a kde se už také aktivistky nemusí schovávat za anonymní identitu.

Důležitou roli hraje před i po revoluci financování. Na finance ze zahraničních zdrojů pohlíží režim poněkud s nelibostí, protože z těchto financí mohou čerpat i organizace, které jsou proti režimu a plně ho nepodporují. Před revolucí byly tyto finance často blokovány, a to se stává i po revoluci, i když ne v takovém množství. Po revoluci mají organizace větší možnosti čerpat ze zahraničních zdrojů, díky čemuž ovšem dochází i k ovlivňování fungování organizací, které kvůli tomu, aby získaly peníze, často mění své zaměření a věnují se věcem, kterým například nerozumí.

12. Závěr

Cílem mé práce bylo zmapovat vývoj organizací občanské společnosti se zaměřením na ženská práva ve dvou sledovaných obdobích a následně jsem tento vývoj porovnala. Na organizace občanské společnosti tu mají vliv specifické geografické a politické podmínky, a proto je zajímavé toto fungování pozorovat a zkoumat. Ve své práci jsem také představila obecný kontext, ve kterém organizace v Tunisku fungují a který má samozřejmě na jejich fungování vliv.

V prvním období lze pozorovat to, jak se organizace přizpůsobují represím státu a jak se i přes to snaží fungovat a pracovat. Můžeme tu pozorovat mírné uvolnění restrikcí hned po nástupu bin Aliho, který se snažil vyčlenit od režimu předešlého prezidenta, nicméně s postupem času restrikcí opět přibývá a organizace se s tím musí potýkat. Po prvních demokratických volbách pak lze pozorovat značné uvolnění režimu a demokratičtější prostředí, které vede k velkému rozkvětu organizací občanské společnosti a velké navýšení počtu aktivit, kterými se organizace zaměřená na ženská práva zabývají. Pokud období srovnáme, tak lze vidět velké změny, které stále přichází, jelikož prostředí se neustále vyvíjí. I v tomto novém demokratickém prostředí lze ovšem stále sledovat restriktce a omezování státem, a i jiné problémy, se kterými se organizace musí potýkat – například otázka financování. Lze vidět, že i sedm let po prvních demokratických volbách můžeme stále pozorovat vývoj organizací občanské společnosti v Tunisku, který se stále nezastavuje.

Obecně lze říct, že se po revoluci prostředí pro organizace v Tunisku změnilo. Před revolucí tu prostor pro organizace byl, ale jasnou výhodou nesly organizace, které nebyly proti státu a podporovaly režim. Kritické organizace se tak snadnému fungování netěšily. Po revoluci mají organizace znatelně jednodušší prostředí k založení i k následnému fungování. Nelze říct, že by se prostředí změnilo ze dne na den a že by se s demokratickými volbami změnil celý systém. Organizace a Tunisko se neustále vyvíjí a stále se objevují nové překážky a nové výzvy, což je zajisté zajímavé pozorovat. Od revoluce organizace ukazují, že by měly mít slovo v budování demokratického Tuniska a že mají podstatný vliv, který by neměl být brán na lehkou váhu. Je zajímavé pozorovat i podmínky, se kterými musely a musí i nadále fungovat a jak se s tím vypořádávají. Například problémy se zahraničním financováním řeší kooperací s nadnárodními organizacemi a to, že je možné čerpat zahraniční finance neznamená to, že se stát nerozhodne z ničeho nic tento směr financování zamrazit stejně jako v roce 2014.

V rámci posuzování jednotlivých období a následného srovnání využívám indikátory, které vychází z práce Mansriho (2016), Salamona a Anheiera (1997) a indikátorů OSN (*Minimum Set of Gender Indicators*, 2013). Zmíněné indikátory lze pozorovat v obou obdobích a při srovnání vyplývá, že indikátory ve druhém období jsou silnější, lze tedy soudit, že organizace občanské společnosti ve druhém období mají příznivější podmínky pro vznik i samotné fungování a také se zde vyskytuje větší množství témat, které organizace se zaměřením na ženská práva řeší.

Nepříliš dobrá ekonomická situace, která vedla k revoluci v roce 2011, stále není perfektní, což ovlivňuje organizace i v dnešní době. Ve své práci se věnuji pouze informacím, které se týkají roku 2018 a dříve, protože ohledně dalších let bych nemusela mít k dispozici kompletní data, ale již teď je patrné, že bude zajímavé pozorovat vývoj Tuniska a organizací občanské společnosti zaměřené (nejen) na práva žen i nadále. Nynější krize s virem COVID-19 přináší opět pro Tunisko nové výzvy a země se teď potýká s propadem ekonomiky, což opět může vést k mnoha problémům, které mohou ovlivnit i organizace občanské společnosti a jejich fungování jako takové (Bryant, 2020).

Myslím si, že by pro budoucí výzkumy bylo rozhodně zajímavé pozorovat to, jak se organizace vyvíjí nadále a jaký vliv na ně bude mít krize v souvislosti s COVID-19, zda ekonomický pokles a následný pokus o návrat k normálu ovlivní organizace, zda se pod rouškou pandemie nezpřísní režim ve státě a nebude to mít za vliv zhoršení podmínek pro svobodu slova, shromažďování a dalších důležitých faktorů. Také by bylo zajímavé se obecně zaměřit na fungování organizací jako takových, jejich vnitřní pravidla a záležitosti. O tom jsem se z dat příliš nedozvěděla, ale jistě by tyto informace byly přínosné, ale ke zjištění těchto informací by bylo nutné spolupracovat přímo s organizacemi.

Z mé práce jasně vyplývá, že Tunisko a jeho situace a možnosti fungování organizací občanské společnosti jsou velkým tématem, které se neustále vyvíjí, a které je přínosné pozorovat, a to i v následujících letech ve spojitosti s dalšími výzvami, které Tunisko potká.

13. Seznam literatury:

Arfaoui, Khedija. 2007. "The Development of the Feminist Movement in Tunisia 1920s-2000s." *The International Journal of the Humanities: Annual Review* 5: 53-60.

Bahbouh, Charif. 2010. *Tunisko: historie, kultura, geografie*. Brandýs nad Labem: Dar Ibn Rushd.

Baxter, Pamela, Susan Jack. 2008. "Qualitative case study methodology: Study design and implementation for novice researchers." *The Qualitative Report* 13(4).

Bowen, Glenn A. 2009. "Document Analysis as a Qualitative Research Method." *Qualitative Research Journal* 9 (2): 27-40.

Disman, Miroslav. 2009. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Nakladatelství Karolinum.

Gombár, Eduard. 1999. *Moderní dějiny islámských zemí*. Praha: Karolinum.

Grami, Amel. 2008. "Gender Equality in Tunisia." *British Journal of Middle Eastern Studies* 35 (3): 349–361.

Grami, Amel. 2018. "Women, Feminism and Politics in Post-Revolution Tunisia." *Feminist Dissent* (3): 23-56.

Hnízdo, Bořek. 1995. *Mezinárodní perspektivy politických regionů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku.

Kerrou, Mohamed. 2017. *Challenges and Stakes of State and Societal Resilience in Tunisia*. Istituto Affari Internazionali (IAI).

Kuhn, Randall. 2012. "On the Role of Human Development in the Arab Spring." *Population and Development Review* 38(4): 649–683. Dostupné z: <www.jstor.org/stable/41811933>.

Mansri, Anouar P. 2016. *Enabling Environment National Assessment of Civil Society in Tunisia*. Amman: Kawakibi Democratic Transition Center. Dostupné z: <<https://www.civicus.org/documents/reports-and-publications/eena-reports/eena-tunisia-en.pdf>>.

Masri, Safwan M. 2017. *Tunisia: An Arab Anomaly*. New York: Columbia University Press.

Mareš, Jiří. 2015. "Tvorba případových studií pro výzkumné účely". *Pedagogika* 65(2): 113-142.

Miller, Laurel E., et al. 2012a. "Lessons from Past Transitions and Policy Implications." *Democratization in the Arab World: Prospects and Lessons from Around the Globe*: 293–342. Dostupné z: <www.jstor.org/stable/10.7249/mg1192rc.19>.

Miller, Laurel E., et. al. 2012b. "The Regime Transition in Tunisia and Emerging Challenges." *Democratization in the Arab World: Prospects and Lessons from Around the Globe*: 57-78. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg1192rc.12>>.

Miovský, Michal. 2009. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.

Norbakk, Mari. 2016. "The Women's Rights Champion. Tunisia's Potential For Furthering Women's Rights". *CMI Report R 5*.

Noueihed, Lin, Alex Warren. 2012. *The Battle for the Arab Spring: Revolution, Counter-Revolution and the Making of a New Era*. Yale University Press. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/j.ctt1np7xx>>.

Perkins, Kenneth. 2014. *A History of Modern Tunisia*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sadiki, Larbi. 2002. "Bin Ali's Tunisia: Democracy by Non-Democratic Means." *British Journal of Middle Eastern Studies* 29 (1): 57–78. Dostupné z: <www.jstor.org/stable/826148>.

Salamon, Lester M., Helmut K. Anheier. 1997. *Defining the Nonprofit Sector: A Crossnational Analysis*. Manchester: Manchester University Press.

Sfeir, George N. 1957. "The Tunisian Code of Personal Status (Majallat Al-Ahw Al Al-Shakhsiy Ah)." *Middle East Journal* 11 (3): 309–318. Dostupné z: <www.jstor.org/stable/4322925 >.

Švaříček, Roman, Klára Šeďová a kol. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Vericat, José S. 2017. "Women's Struggle for Citizenship: Civil Society and Constitution Making after the Arab Uprising." *International Peace Institute: Report*.

Zakaira, Fareed. 2005. *Budoucnost svobody*. Praha: Academia.

Zaki, Moheb. 2007. *Civil Society and Democratization in the Arab World*. Khaldun Center for Development Studies. Dostupné z: <<http://www.geocities.ws/leahdyanne/annual-report-en07.pdf> >.

13.1. Internetové zdroje

Abouaoun, Elie. Tunisia Timeline: Since the Jasmine Revolution. *United States Institute of Peace* [online]. Washington, DC, 12. 7. 2019 [cit. 2020-05-31]. Dostupné z: <<https://www.usip.org/publications/2019/07/tunisia-timeline-jasmine-revolution>>

Bryant, Lisa. 2020. Pandemic Underscores Tunisia's Rocky Road to Democracy. *Voice of America* [online]. 29. 5. 2020 [cit. 2020-07-20]. Dostupné z: <<https://www.voanews.com/covid-19-pandemic/pandemic-underscores-tunisias-rocky-road-democracy>>

Constitutional history of Tunisia. *Constitutionnet* [online]. Stockholm: International IDEA. ©2016 [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <<http://constitutionnet.org/country/tunisia> >.

Minimum Set of Gender Indicators. *UN Gender Statistics* [online]. 2013, posl. změna 2019-04-30 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: <<https://genderstats.un.org/>>.

Women in Parliament in 2012: The Year in Perspective [online]. *Geneva: Inter-Parliamentary Union*. 2013 [cit. 2020-05-30]. Dostupné z: <<http://archive.ipu.org/pdf/publications/WIP2012e.pdf>>.

13.2. Zákony

Tunisia. 1959. *The Constitution of Tunisia*. Tunisia, 1959. Dostupné z: <https://www.constituteproject.org/constitution/Tunisia_2008.pdf?lang=en>.

Tunisia. 2014. *The Constitution of Tunisia*. Tunisia, 2014. Dostupné z: <https://www.constituteproject.org/constitution/Tunisia_2014.pdf>.

13.3. Analyzované dokumenty

AFTURD [online]. Tunis: AFTURD. ©2020 [cit. 2020-06-12]. Dostupné z: <<http://www.afturd-tunisie.org/>>

Antonakis-Nashif, Anna. 2016. “Contested transformation: mobilized publics in Tunisia between compliance and protest.” *Mediterranean Politics* 21 (1): 128-149.

arab.org [online]. Beirut: The Olive Tree S.A.L. ©2020 [cit. 2020-06-11]. Dostupné z: <<https://arab.org/>>

Arfaoui, Khedija. 2007. “The Development of the Feminist Movement in Tunisia 1920s-2000s”. *The International Journal of the Humanities: Annual Review* 5: 53-60.

Arfaoui, Khedija, Valentine M. Moghadam. 2016. “Violence Against Women and Tunisian Feminism: Advocacy, Policy, and Politics in an Arab context.” *Current Sociology* 64 (4): 637–653.

Association Beity [online]. Tunis: Association Beity. ©2020 [cit. 2020-06-10]. Dostupné z: <<https://beity-tunisie.org/>>

Ben-Hassine, Wafa. 2018. "Tunisian civil society's unmistakable role in keeping the peace". *Atlantic Council* [online] [cit. 2020-06-01]. Dostupné z: <<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/tunisian-civil-society-s-unmistakable-role-in-keeping-the-peace/>>

Brisson, Zack, Kate Krontiris. 2012. *Tunisia: from revolution to institution*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.

El-Masri, Samar. 2015. "Tunisian Women at a Crossroads: Cooptation or Autonomy?". *Middle East Policy* 22: 125-144.

ESCR-net [online]. New York: ESCR-Net - International Network for Economic, Social & Cultural Rights. ©2020 [cit. 2020-06-04]. Dostupné z: <<https://www.escr-net.org/>>.

Euro-Mediterranean Women's Foundation [online]. Barcelona: Euro-Mediterranean Women's Foundation. ©2020 [cit. 2020-06-13]. Dostupné z: <<https://www.euromedwomen.foundation>>

Foster, Angel M. 2020. "Union of Tunisian Women". *Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa* [online] [cit. 2020-06-01]. Dostupné z: <<https://www.encyclopedia.com/>>.

Gana, Nouri. 2013. *The Making of the Tunisian Revolution: Contexts, Architects, Prospects*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Gilman, Sarah E. 2007. "Feminist Organizing in Tunisia". In Valentine Moghadam (ed.). *From Patriarchy To Empowerment: Women's Participation, Movements, and Rights in the Middle East, North Africa, and South Asia (Gender and Globalization)*. Syracuse: Syracuse University Press, 97-137.

Higher Education Funding Opportunities [online]. Egypt: Bibliotheca Alexandrina. ©2020 [cit. 2020-06-10]. Dostupné z: <https://www.bibalex.org/he_funding/Home/index.aspx>

Hosken, Fran P. 1977. *International Directory of Women's Development Organizations*. Minnesota: Agency for International Development.

Hudáková, Zuzana. 2019. "Civil Society in Tunisia: From Islands of Resistance to Tides of Political Change". *The Journal of North African Studies*. Dostupné z: <<https://doi.org/10.1080/13629387.2019.1702532> >

Charrad, Mounira M., Amina Zarrugh. 2014. "Equal or complementary? Women in the new Tunisian Constitution after the Arab Spring". *The Journal of North African Studies* 19 (2): 230-243.

Charrad, Mounira M. 2018. "Feminist Associations In Post-Revolution". *Baker Institute Blog* [online] [cit. 2020-05-30]. Dostupné z: <<http://blog.bakerinstitute.org/2018/08/30/feminist-associations-in-post-revolution-tunisia-2/> >

Moghadam, Valentine M. 2018. *The State and the Women's Movement in Tunisia: Mobilization, Institutionalization, and Inclusion*. Houston: James A. Baker III Institute for Public Policy of Rice University. Dostupné z: <<https://www.bakerinstitute.org/media/files/files/e83637ea/cme-pub-carnegie-moghadam-092618.pdf>>

Moghadam, Valentine M. 2019. „Women and Employment in Tunisia: Structures, Institutions, and Advocacy.“ *Sociology of Development* 5 (4): 337-359.

Norbakk, Mari. 2016. "The Women's Rights Champion. Tunisia's Potential For Furthering Women's Rights". *CMI Report R 5*.

Pilati, Katia, Giuseppe Acconcia, David Leone Suber, Henda Chennaoui. 2019. "Between organization and spontaneity of protests: the 2010-2011 Tunisian and Egyptian uprisings". *Social Movement Studies* 18 (4): 463-481.

Şahin, Pelin Gönül. 2013. "Women's Liberties and Gender Equality in Tunisia: the Asthma of the Arab Spring?". *Turkish Policy Quarterly* 11 (4): 161-168.

Salem, Lilia Ben. 2010. "Tunisia". In Kelly Sanja, Julia Breslin. *Women's Rights in the Middle East and North Africa: Progress Amid Resistance*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 487-517.

Schmidt, Eva. 2019. *Gender Politics in Transition: The Development of the Tunisian Field of Gender Politics 2011 -2014*. Berlin: Springer Nature.

Tchaicha, Jane. 2012. "Tunisian Women in the Twenty-First Century: Past Achievements and Present Uncertainties in the Wake of the Jasmine Revolution". *The Journal of North African Studies* 17: 215-238.

Tchaicha, Jane, Khedija Arfaoui. 2017. *The Tunisian Women's Rights Movement: From Nascent Activism to Influential Power-Broking*. London: Routledge.

Tounissiet [online]. Tunis: Tounissiet. ©2017 [cit. 2020-06-06]. Dostupné z: <<https://tounissiet.tn/en/>>

Voorhoeve, Maaïke. 2015. "Women's Rights in Tunisia and the Democratic Renegotiation of an Authoritarian Legacy". *New Middle Eastern Studies* [online] 5 [cit. 2020-06-02]. Dostupné z: <<http://www.brismes.ac.uk/nmes/archives/1411>>

Weilandt, Ragnar. 2019. "Divisions within post-2011 Tunisia's Secular Civil Society." *Democratization* 26 (6): 959-974.

Women on the Frontline [online]. Den Haag: Hivos. ©2020 [cit. 2020-06-03]. Dostupné z: <<https://womenonthefrontline.eu/country/tunisia/>>.